

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

LINA PATSKOČIMAITĖ

II kurso studentė

**POLITINĖS ŽURNALISTIKOS KULTŪRA LIETUVOJE: KOKYBINĖ
PRIEIGA**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: lekt. Jūratė Kavaliauskaitė

Vilnius, 2021

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Patskočimaitė L., Politinės žurnalistikos kultūra Lietuvoje: kokybinė prieiga. Politikos ir medijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė J.Kavaliauskaitė. – Vilnius, 2021. – 129p.

Reikšminiai žodžiai: žurnalistinė kultūra, politinė žurnalistika, įtakos žiniasklaidai, žurnalistinė etika, profesinė etika, nacionalinė žiniasklaida, žiniasklaidos vaidmenys, objektyvizmas žiniasklaidoje.

Žurnalistinės kultūros sąvoką galime apibrėžti kaip žiniasklaidos atstovų ideologiją, identifikuojančią jų socialinę funkciją, tapatybę ir atsiskleidžiančią per sprendimų priėmimą profesinėje srityje. Skirtingą žurnalistų poziciją politinių klausimų ir pačių politikų atžvilgiu iš esmės lemia būtent žurnalistinė kultūra. Asmeninis žurnalistų požiūris ir jų pasirenkama pozicija formuoja ir bendrą šalies žurnalistikos kultūrą, kurią skirtingose pasaulio šalyse siekiama identifikuoti pasitelkiant kiekybinius tyrimus. Kiekybiniai tyrimai leidžia sukurti bendrą paveikslą, žurnalistų pasirenkamų pozicijų tendencijas vertinant žurnalistinę kultūrą skirtingais aspektais, tačiau nesuteikia galimybės pažvelgti į šį bendrą paveikslą iš arčiau ir detaliau. Šiuo darbu siekiama, remiantis plačiai pasaulyje naudojama T.Hanitzsch pristatyta metodika, atlikti kokybinį tyrimą, kuris leistų aptarti ne šalies bendras tendencijas, tačiau atskleistų žurnalistų pozicijų pasirinkimų motyvus ir sąlygas, lemiančias konkrečius pasirinkimus. Kiekybinėje metodikoje siūloma skirtis tarp dviejų polių tarsi įstato griežtą pasirinkimų ašį, kokybinė prieiga – leidžia kvestionuoti ar egzistuoja tik du poliai ir plačiau aptaria tarpines pozicijas.

Darbo teorinėje dalyje pristatoma žurnalistinės kultūros sąvoka, žiniasklaidos ryšiai su politika, politinės žurnalistikos svarba ir išsamiai pristatomas pasirinktas T. Hanitzsch septynių dimensijų modelis. Kokybinio tyrimo dalyje, pasitelkiant giluminius interviu su politikos žurnalistais atliekama jų subjektyvios patirties ir žurnalistinės kultūros analizė, siekiama nustatyti konkrečių tyrimo dalyvių pozicijas skirtingose dimensijose, identifikuoti motyvus ir argumentus, lemiančius būtent tokį pozicijų pasirinkimą. Tyrimo metu nustatyta, kad žurnalistų aktyvesnį išitraukimą ir norą išreikšti asmeninę poziciją lemia pilietinės temos, tačiau daugeliu kitų atvejų priimtinesnė neutrali, ekspertų balsą įgarsinanti pozicija. Aptariant žurnalistų santykius su galios centrais, visiems tyrimo dalyviams artimesnis „valdžios priešininkų“ polių, įvardintos spaudimo iš valdžios ir konfrontacijų su valdžia formos, su kuriomis žurnalistai susiduria kasdieniniame darbe. Tyrimo metu kalbinti žurnalistai,

paklausti apie žurnalistinę kultūrą pirmiausia ją sieja su žurnalistine etika, o kalbėdami apie etines ideologijas akcentuoja, kad tai – sudėtinis elementas: tiek visuotinės normos, tiek asmeninė patirtis, tiek redakcijos pozicija. Būtent redakcijos pozicijos vaidmens svarba buvo tai, ko pasirinktame analizės modelyje iš anksto nebuvo galima numatyti. Tarp dviejų pusių – visuotinių normų ir asmeninės pozicijos – žurnalistus įstatantys kiekybiniai tyrimai redakcijos vaidmenį tarsi eliminuoja. Nors T. Hanitzsch pristatytas modelis yra išsamus ir kompleksiškas, taikomas kiekybiniuose tyrimuose jis apriboja galimybę įsigilinti į situaciją ir sužinoti, kokius iššūkius ar rinkos problemas, formuojančias jų žurnalistinę kultūrą mato patys tyrimo dalyviai. Prieš Lietuvai dalyvaujant kiekybiniuose rinkos tyrimuose neabejotinai būtų naudinga atlikti ir išsamesnę kokybinę analizę, kuri leistų nustatyti argumentus, kuriais remiantis žurnalistai renkasi pozicijas, identifikuoti problemines sritis, būdingas konkrečiai Lietuvos rinkai ar net ieškoti sprendimų, kaip sumažinti nepageidaujamus įtakos veiksnius žurnalistų darbe ir pagerinti situaciją šalyje.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Politinės žurnalistikos kultūra Lietuvoje: kokybinė prieiga“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Lina Patskočimaitė

Vardas, pavardė

(parašas)

Turinys

Įvadas.....	6
1. ŽURNALISTINĖS KULTŪROS SAMPRATA IR JOS TYRIMAI.....	10
1.1. Instituciniai vaidmenys.....	13
1.2. Epistemologija.....	15
1.3. Etinės ideologijos	16
2. POLITINĖS ŽURNALISTIKOS KULTŪROS LIETUVOJE SAMPRATA PAGAL ŽURNALISTUS.....	19
2.1. Metodologija.....	19
2.2. Instituciniai vaidmenys pagal žurnalistus.....	21
2.2.1. Intervencija	21
2.2.2. Galios pozicija visuomenėje	25
2.2.3. Orientacija į rinką	30
2.3. Epistemologinės pozicijos pagal žurnalistus	33
2.3.1. Objektyvizmas	33
2.3.2. Empirizmas	36
2.4. Etinės ideologijos pagal žurnalistus	38
2.4.1. Reliatyvizmas.....	38
2.4.2. Idealizmas	41
Išvados.....	44
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	46
PRIEDŲ SĄRAŠAS.....	48
PRIEDAI	49

Įvadas

Žiniasklaidos vaidmuo politiniame lauke neabejotinai svarbus ir neišvengiamas, dar XIX a. Thomas Carlyle apibrėžė žiniasklaidos svarbą rašydamas: „<...> ten, reporterių balkone, sėdi ketvirtoji valdžia – svarbesnė už visas tris dirbančias Parlamente.“¹ Turbūt atsirastų ir prieštaraujančių šiam teiginiui, visgi neigti tai, kad žiniasklaida atlieka svarbų vaidmenį ir yra neatskiriama nuo demokratinės šalies politikos, greičiausiai ryžtųsi nedaugelis. Žiniasklaida – fundamentalus demokratijos elementas, kuriantis viešąją erdvę, be kurios demokratinės valstybės egzistavimas tiesiog neįmanomas, lygiai taip, kaip neįmanomas žiniasklaidos egzistavimas be demokratijos, tokiu atveju žurnalistika redukuojama iki viešųjų ryšių. Šie tamprūs žiniasklaidos ir demokratijos santykiai, kuriuos galima apibūdinti kaip tam tikrą socialinį kontraktą, iškelia svarbų klausimą – kaip mes galime identifikuoti šį santykį ir apibūdinti konkrečios šalies rinkoje veikiančius žurnalistus. Tai atskleisti galime pasitelkę žurnalistinės kultūros sąvoką.

Nors žurnalistinę kultūrą sudaro sudėtinga savybių, požymių ir funkcijų kombinacija, kuri skiriasi kiekvienu individualiu atveju, bendrą žurnalistinės kultūros portretą šalyse vis dėlto siekiama išryškinti ir apibrėžti. Žurnalistinės kultūros tyrimai pasaulyje atliejami jau kelis dešimtmečius, tiesa, sukurti kiekybinių tyrimų modeliai dažniausiai yra taikomi skirtingose pasaulio šalyse, nepritaikant jų specifiskai pagal konkrečių šalių skirtingas patirtis. Vakarų demokratijose kelis šimtmečius egzistuojančią laisvą žiniasklaidą sunku lyginti su kelis dešimtmečius Lietuvoje gyvuojančia žodžio laisve. Mūsų šalyje žurnalistinė praktika vis dar yra mokymosi ir ugdymosi etape, siekiama pasisemti gerosios praktikos iš Vakarų, kur jau egzistuoja gerokai išsamesnis žurnalistinės kultūros pažinimas. Lietuvoje siekiama vis labiau vokalizuoti iššūkius su kuriais susiduria laisva žiniasklaida, atskleisti įtakos šaltinius ir įtampas atsirandančias rinkoje, visgi išsamios žurnalistinės kultūros analizės projektas mūsų šalyje kol kas nebuvo įgyvendintas.

Darbo aktualumas ir naujumas. Nors tyrimų, kuriais siekiama identifikuoti Lietuvos žurnalistinę kultūrą kol kas nebuvo atlikta, tačiau egzistuoja su šia sritimi iš dalies susijusių darbų, analizuojančių žiniasklaidos ir politinių procesų sąsajas. Dalis tyrimų aptaria mediatizacijos procesą ir galios svertų tarp politikų ir žurnalistų pasiskirstymą. Austėja Masiokaitė-Liubinienė analizuodama mediatizaciją Lietuvos politiniame kontekste tiria jo poveikį per politinio skandalo eigą viešojoje erdvėje. Pasak A. Masiokaitės-Liubinienės, atlikus konkretaų „Vijūnėlės dvaro“ skandalo analizę,

¹Thomas Carlyle, „Lecture V: The Hero as Man of Letters. Johnson, Rousseau, Burns“. On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History. Six Lectures. Reported with emendations and additions. London: James Fraser, 1908, 392.

galima daryti išvadą, kad tiek jo pradžia, tiek pabaigą ir visą eigą kontroliavo žiniasklaida², tai rodo, jog Lietuvoje žurnalistai turi galią formuoti politinę dienotvarkę, o politikai yra linkę prisitaikyti ir ją vykdyti. Kiek kitokį galios pozicijų pasiskirstymą pristato Aušra Vinciūnienė, kuri įvardija tai kaip skirtingas politinės komunikacijos kultūras: viena pagrįsta žiniasklaidos logika, kurios esminis argumentas – komerciniai dėsniai, šioje kultūroje galios svertai yra žurnalistų pusėje, o politikai prisitaiko, ima „pataikauti“ – daugėja sensacingumo, politinių skandalų, viešumo siekimo bet kokia kaina.³ Kita A. Vinciūnienės įvardijama politinės komunikacijos kultūra yra pagrįsta politine strategija, tuomet dauguma viešojoje erdvėje atsirandančių žinučių yra politikų viešųjų ryšių kampanijos dalis, o žiniasklaidos vaidmuo – dalijimasis institucijų žinutėmis.

Lauras Bielinis straipsnyje „Moderni politinė komunikacija ir žiniasklaidos vaidmuo“ kalba apie naujas žiniasklaidos galimybes Lietuvoje. Pasak L. Bielinio, žiniasklaida tampa pagrindine politinių procesų vieta: „Politiniai sprendimai, masių sutelkimas politinėms akcijoms, ideologijų ir politinių interesų perdavimas visuomenei yra neišvengiamai sietini su žiniasklaidos organizacijų veikla.“⁴ Straipsnio autoriaus teigimu, valdžios institucijų reitingai yra žiniasklaidos sumodeliuoto visuomenės požiūrio į jas konstanta – „politika, partijos virsta sudedamąja žiniasklaidos modeliuotojo pasaulio dalimi, priklausoma ir valdoma iš redakcijų“⁵. Šį teiginį greičiausiai būtų galima pagrįsti prisiminus „Laisvės TV“ organizuotus mitingus prie Seimo ar politinius skandalus, prasidėjusius nuo žurnalistinių tyrimų ir neplanuotai pakeitusius politikų karjeros planus. Žiniasklaidos svertus Lietuvoje aptaria Simona Statneckytė straipsnyje „Mediatizacijos įtaka politinės komunikacijos kultūrai“. Pasak S. Statneckytės, šiandien visuomeniniame gyvenime susidaro „šiltnamio sąlygos“ žiniasklaidai dominuoti politinės komunikacijos procesuose.⁶ Tiesa, autorės teigimu, daugiau galimybių išlaikyti tiek politikų, tiek žurnalistų profesionalumą turi periodinė spauda, kurioje, lyginant su internetine žiniasklaida, dažniau pateikiami argumentai ir atliekamos išsamios analizės, o ne siekiama skandalų.

Kita vertus, su tokia autorės pozicija negalima visiškai sutikti, atsižvelgiant į doc. dr. Deimanto Jastramskio pateikiamą žiniasklaidos ir politikų ryšio vertinimą Lietuvoje. Autorius pritaikydamas D. Hallino ir P. Mancini sudarytus žiniasklaidos sistemų modelių Lietuvai priskiria nemažai politinio paralelizmo modelio bruožų. Pasak D. Jastramskio, Lietuvoje kai kurie redakcijų savininkai, taip pat redaktoriai ir žurnalistai aktyviai dalyvauja politikoje, o jų administruojamos žiniasklaidos priemonės

² Austėja Masiokaitė-Liubiniene, „Skandalas kaip politinio status quo keitimo įrankis mediatizuotoje politinėje aplinkoje“. *Darbai ir dienos*, 71, 2019, 61–82.

³ Aušra Vinciūnienė, „Europeizacija ir kintanti politinės komunikacijos kultūra Baltijos šalyse“. *Informacijos mokslai: mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, 47.

⁴ Laura Bielinis, „Moderni politinė komunikacija ir žiniasklaidos vaidmuo“, naujo politinio veikimo formos Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 119.

⁵ Bielinis, 132.

⁶ Simona Statneckytė, „Mediatizacijos įtaka politinės komunikacijos kultūrai“. *Tiltai*, 3, 2013, 157.

skleidžia atitinkamai angažuotą politinį turinį. Jo teigimu, tai ypač akivaizdu rajonų savivaldybių vietinėse periodinėse žiniasklaidos priemonėse⁷, čia išskylantis nuomonių išsiskyrimas skatina tiriant žiniasklaidos ir politikų santykį atkreipti dėmesį, ar skiriasi šio santykio intensyvumas priklausomai nuo to, ar leidinys periodinis ar internetinis, nacionalinis ar regioninis, komercinis ar nekomercinis. D.Jastramskio įvardijamas žiniasklaidos priklausomumo nuo politikų aspektas – ekonominis reklamuotojų veiksnys. Anot atliktų tyrimų, keturiuose iš aštuonių nacionalinių dienraščių buvo skleidžiamos palankesnės naujienos apie tuos kandidatus, kurie pateikė daugiau reklaminių užsakymų. Šis veiksnys ypač aktualus ir šiandien, kai COVID-19 krizės akivaizdoje valdžios atstovų skirtą paramą žiniasklaidos priemonėms lydi reklaminių užsakymų srautas partijų rinkimų kampanijoms, taip pat dalį pajamų komercinės žiniasklaidos priemonės gauna laimėdamos įvairius valstybinių projektų viešinimo konkursus.

Bene arčiausiai to, apie ką kalbama šiame darbe – apie pačių žurnalistų / redaktorių poziciją ir vaidmenų sau priskyrimą prieš dešimtmetį buvo kalbama Džinos Donauskaitės tyrime, kuriuo siekta identifikuoti žiniasklaidos atstovų elito įsitraukimo į politiką suvokimą.⁸ Šio tyrimo metu apklausiant žurnalistus nustatyta, kad vieni linkę tapatinti politikos žurnalistą su pasišventimu ir ištikimybe žiniasklaidos institucijos vertybėms, kiti – atskirti save kaip žurnalistą, lojalų žiniasklaidos institucijai, ir save kaip pilietį. Tokia vaidmenų perskyra pastebima ir užsienio šalyse taikomų tyrimų metodikoje. Dažniausiai kalbant apie žurnalistinės kultūros sampratą vienoje ar kitoje šalyje pasitelkiami kiekybiniai tyrimai, kuriuose apklausiami keli tūkstančiai ar net kelios dešimtys tūkstančių respondentų, atsakančių į uždarus klausimus. Tokie tyrimai aprėpia ne tik politikos žurnalistus, bet ir gyvenimo būdo, sporto ar eismo rubrikose dirbančius žiniasklaidos atstovus. Plati kiekybinių tyrimų aprėptis leidžia daryti prielaidą, kad ši metodika negali pakankamai korektiškai reprezentuoti atskirų sričių žurnalistų pozicijų, taip pat kiekybiniai tyrimai parodo žurnalistų poziciją, tačiau nepristato pozicijos pasirinkimo argumentacijos, kuri gali atskleisti specifinius niuansus būdingus konkrečios tiriamos šalies žiniasklaidai.

Tyrimo problema. Jau daugiau nei tris dešimtmečius visame pasaulyje siekiama identifikuoti konkrečios šalies žiniasklaidos atstovų žurnalistinę kultūrą, kuri atskleistų tam tikrą šalies žurnalistinį identitetą. Ir šiandien viešojoje erdvėje nuskamba abejonės žurnalistų kompetencija ar kaltinimai šališkumu, kurie iš žiniasklaidos priemonių pusės ignoruojami ar lakoniškai pakomentuojami. Šis magistro darbas nepretenduoja reprezentuoti Lietuvos žurnalistinės kultūros, tai greičiau subjektyvias

⁷ Deimantas Jastramskis, „Žiniasklaida ir komunikacija. Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai“. *Informacijos mokslai*, 55, 2011, 59.

⁸ Džina Donauskaitė, „Politikos žurnalistika. Lietuvos žiniasklaidos elito nuomonių analizė“, *Žurnalistikos tyrimai*, 3, 2010.

patirtis atskleidžianti įžanga, atlikta prieš mūsų šaliai dalyvaujant kiekybiniuose tyrimuose. Darbe siekiama identifikuoti Lietuvos politikos žurnalistų veikimo kryptį, įtakos šaltinius, kokie argumentai, patirtys lemia jų pozicijos pasirinkimus, kokioje aplinkoje turi veikti ir su kokiais iššūkiais susiduria konkrečiai Lietuvos rinkoje dirbantys ir politikos temomis medžiagas rengiantys žurnalistai.

Tyrimo tikslas. Remiantis T. Hanitzsch siūloma metodika, magistro darbe bus siekiama ne tik pabandyti nustatyti konkrečių tyrimo dalyvių pozicijas skirtingose dimensijose, kaip daroma kiekybiniuose tyrimuose, bet ir išnaudoti kokybinę tyrimo priegą, kuri leidžia identifikuoti motyvus ir argumentus, lemiančius būtent tokį pozicijų pasirinkimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pristatyti žurnalistinės kultūros sąvoką ir žiniasklaidos sąsajas su politiniais procesais.
2. Aptarti, kokie susiję tyrimai buvo atlikti iki šiol, ir pristatyti tyrimui pasirinktą modelį.
3. Remiantis teorija, suformuoti klausimyną praktiniam tyrimui.
4. Atlikti išsamią interviu analizę, remiantis suformuotomis tyrimo dimensijomis ir įvardyti, ne tik kokias žurnalistinės kultūros kryptis renkasi pašnekovai, tačiau ir kokios argumentacijos lemia šiuos profesinius sprendimus.

Darbo struktūra. Darbas suskirstytas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje teoriškai pristatoma žurnalistinės kultūros sąvoka, aptariami žurnalistinės kultūros tyrimai ir išsamiai pristatomas pasirinktas T. Hanitzsch modelis, kuriuo remiantis bus siekiama atskleisti politinės žurnalistikos kultūrą Lietuvoje, pasitelkiant kokybinę priegą. Antroji darbo dalis – kokybinis tyrimas, kuriame per septynias dimensijas analizuojamos žurnalistų pozicijos, remiantis jų atsakymais, pateiktais giluminių interviu metu. Šioje dalyje pristatomos ne tik pozicijos, bet ir žurnalistų argumentacija rinktis tam tikras pozicijas, jų subjektyvus situacijos matymas ir patirtys žiniasklaidoje.

1. ŽURNALISTINĖS KULTŪROS SAMPRATA IR JOS TYRIMAI

Žurnalistinės kultūros sąvoka viešajame diskurse dažniausiai nuskamba tuomet, kai siekiama išsakyti kritiką žurnalistams. Bene dažniausiai šią sąvoką pasitelkia politikai, kurių poelgius viešina tam tikra žiniasklaidos priemonė, bandydami apeliuoti į visuomenės nuomonę ir kvestionuoti žurnalistų kompetenciją, taip redukuodami žurnalistinės kultūros sąvoką iki „profesionalus / neprofesionalus“. Visgi patys žurnalistai viešojoje erdvėje apie žurnalistinę kultūrą kalba gana retai. Žurnalistinės kultūros sąvoka paprastai tiesiogiai siejama su žurnalistinės ideologijos sąvoka. Pasak Mark Deuze, žurnalistinė ideologija yra žurnalistikos, kaip reiškinių, supratimas, remiantis pačių žurnalistų apibrėžimu ir tuo, kokią prasmę jie mato savo darbe, ideologija gali būti vertinama kaip įsitikinimų sistema, būdinga tam tikrai grupei, įskaitant, bet neapsiribojant bendru prasmių ir idėjų kūrimo procesu.⁹ Toks apibrėžimas greičiausiai gali būti atspirties tašku laikant Michael Schudson mintį, kad pirmiausia profesinė ideologija yra kultūrinis suvokimas, kuris įgalina sprendimų priėmimą naujienų klausimais, giliai susijusį su paties komunikacijos kūrėjo (žurnalistų) sąmone.¹⁰

Nemažai prie žurnalistinės kultūros sampratos identifikavimo prisidėjęs T. Hanitzsch teigia, kad ideologija iš esmės gali būti suprantama dviem aspektais – kaip idėjų sistema ir kaip kova dėl dominavimo, abi šios mintys yra labai svarbios analizuojant žurnalistinę kultūrą.¹¹ Pasak T. Hanitzsch, profesinės žurnalistinės ideologijos gali būti suprantamos kaip su žurnalistika susijusių vertybių kristalizavimo procesas, orientacinė veikimo kryptis ar net polinkis išreikšti profesinę žurnalistinę kultūrą kaip dominuojančią. Visos šios ideologijos kryptys užima tam tikrą vietą žurnalistinės kultūros lauke. T. Hanitzsch teigimu, nors ideologija yra sudėtinė šio lauko dalis, žurnalistinė kultūra apima daugiau – tai arena, kurioje įvairios profesinės ideologijos kovoja dėl dominuojančios interpretacijos, kokia yra žurnalistikos socialinė funkcija ir tapatybė.¹² Norint identifikuoti ir apibrėžti konkrečios šalies ar srities žurnalistinę kultūrą, pirmiausia tai galima įgyvendinti atskleidus žurnalistų profesinę ideologiją, kuriai įtaką daro ne tik asmeninės vertybės, bet ir išoriniai veiksniai, tokie kaip redakcijos pozicija ar itin dažnai pasitaikanti – politinio lauko įtaka.

Iš esmės kompleksiską žurnalistinės kultūros sąvoką galime apibrėžti kaip žiniasklaidos atstovų ideologiją, identifikuojančią jų socialinę funkciją, tapatybę ir atsiskleidžiančią per jų sprendimų

⁹ Mark Deuze, „What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered“. *Journalism*, 6(4), 2005, 445.

¹⁰ Michael Schudson, „The Objectivity Norm in American Journalism“. *Journalism* 2(2), 2001, 149.

¹¹ Thomas Hanitzsch, „Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory“. *Communication Theory*, 17(4), 2007, 368.

¹² Hanitzsch, 370.

priėmimą profesinėje srityje. Žiniasklaidos ir politinių procesų ryšys išryškina konkrečiai politinės žurnalistikos srities svarbą ir politikos žurnalistų sprendimų įtaką demokratinės valstybės gyvenimui. Nors žiniasklaida ir politika neišvengiamai susijusios, ieškant balanso šiuose santykiuose susiduriama su daug skirtingų veiksnių. Ar šie politinės įtakos veiksniai gali turėti tiesioginės įtakos redakcijos politikai ar asmeninei žurnalisto pozicijai ir formuoti žurnalistinę kultūrą – klausimas, į kurį bando atsakyti tyrėjai visame pasaulyje, pasitelkdami skirtingas metodikas ir analizuodami žurnalistinę kultūrą. Visų pirma, siekdami atsakyti į klausimą, kaip žurnalistai patys identifikuoja save ir kokias pozicijas, vaidmenis sau priskiria.

Identifikuoti ir apibrėžti žurnalistinę kultūrą ir jos bruožus dar XX a. pabaigoje siekė David H. Weaver, apklausęs ir palyginęs žurnalistus iš 21 šalies. Atlikus išsamų kiekybinį tyrimą, kurio metu apklausta 20 tūkstančių žurnalistų, buvo galima oficialiai pagrįsti teiginį, kad žurnalistams būdingos savybės iš esmės yra panašios visame pasaulyje. Tiesa, tyrimas atskleidė ir tai, kad egzistuoja ir nemažas nuomonių išsiskyrimas lyginant profesinių normų ir vertybių klausimus skirtingose šalyse.¹³ Praėjus pirmajam XXI a. dešimtmečiui, atsižvelgdamas į nuolatinę technologijų ir situacijos kaitą bei globalizacijos įtaką žiniasklaidai, D. H. Weaver kartu su Lars Willnet nusprendė grįžti prie šio tyrimo ir atlikti jį dar didesne apimtimi – šį kartą tyrime dalyvavo 31 šalies atstovai, o tyrimo metu apklausti daugiau nei 29 tūkstančiai žurnalistų.¹⁴ Vienas iš šiandien aktualių aspektų, kuriuos atskleidė tyrimas, – vis labiau nykstančios ribos tarp žurnalistikos ir kitų visuomenės informavimo formų. Vienos pagrindinių – socialinių tinklų platformos. Nors iš visų tyrime dalyvavusių šalių net 14 buvo Europos valstybės, tyrimas neįtraukė Lietuvos ar kitų Baltijos regiono šalių.

Lietuvoje panašios srities tyrimą – siekiantį identifikuoti, kokius vaidmenis viešajame lauke sau priskiria skirtingų žiniasklaidos priemonių atstovai – 2009 m. atliko Džina Donauskaitė. Šio kokybinio tyrimo metu remtasi Pierre Bourdieu lauko teorija, pasak kurios, didžiausias lauko vienetas – nacionalinė valstybė. Apklausus žiniasklaidos elito atstovus, pusiau struktūruotų interviu duomenys atskleidė, kad patys profesijos atstovai kritiškai vertina politikos žurnalistų įsitraukimą į politinius procesus (1 pav.)¹⁵. Taip pat tyrimas atskleidė, kad Lietuvos politikos žurnalistikos lauko žaidėjai save mato skirtingai: kaip žurnalistus ir kaip institucijas. Dž. Donauskaitės teigimu, vieni linkę tapatinti politikos žurnalistą su pasišventimu ir ištikimybe žiniasklaidos institucijos vertybėms, kiti – atskirti save kaip žurnalistą, lojalų žiniasklaidos institucijai, ir save kaip pilietį (t. y. nepainioti darbo su

¹³ David H. Weaver, „The Global Journalist: News People around the World“. New Jersey: Hampton Press, 1998, 465.

¹⁴ David H. Weaver, Lars Willnet, „The Global Journalist in the 21st Century“. New York: Routledge, 2012.

¹⁵ Džina Donauskaitė, „Politikos žurnalistika. Lietuvos žiniasklaidos elito nuomonių analizė“, *Žurnalistikos tyrimai*, 3, 2010, 71.

įsitikinimais), tretiems žiniasklaidos priemonė suvokiama kaip institucija, kur žurnalistas gali reikštis tiek kaip pilietis, tiek kaip žurnalistas, bet – neperžengdamas institucijos ribų.¹⁶

1 lentelė. Politikos žurnalistų įsitraukimo į politiką suvokimas.

(R – radijas, TV – televizija, NP – naujienų portalas, NA – naujienų agentūra).

(Sudaryta Dž. Donauskaitės, 2009 m.).

NE					Žurnalistas gali...	TAIP			
TV	R	D	NP	NA1		NA1	D	NA2	TV
	R	D	NP		...dalyvauti pilietiniuose judėjimuose	NA1		NA2	TV
	R		NP	NA1	...demonstruoti ideologinius įsitikinimus savo žurnalistikoje		D	NA2	TV
					Žiniasklaidos priemonė gali...				
TV	R		NP	NA2	...turėti sutampančių su vyriausybės vykdoma politika pozicijų		D		
TV	R	D	NP	NA2	...būti nekritiška Vyriausybei ir politikai				

Bene išsamiausiai globaliniu mastu žurnalistinės kultūros lauką aprašė ir esmines sudedamąsias dalis išskyrė T. Hanitzsch. Dekonstruodamas žurnalistinės kultūros sandarą jis įvardijo tris elementus – instituciniai vaidmenys, epistemologija ir etinės ideologijos. Šiuos tris elementus jis vėliau suskirstė į septynias pagrindines dimensijas: intervencija, galios pozicija visuomenėje, orientacija į rinką, objektyvizmas, empirizmas, reliatyvizmas ir idealizmas.¹⁷ Būtent pagal tai, kuriame kiekvienos iš šių septynių dimensijų poliuje atsiduria žurnalistas, galima identifikuoti jo žurnalistinę kultūrą. Taikydamas šiuos žurnalistinės kultūros identifikavimo principus, T. Hanitzsch kartu su Folker Hanusch 2007 m. pradėjo tarptautinį projektą „Worlds of Journalism Study“. Projekto metu apklausta jau daugiau nei 27 tūkstančiai žurnalistų iš 66 šalių. Šis tyrimas patvirtino mintį, kad žurnalistai iš skirtingų šalių prioritetą teikia ir pagrindine funkcija įvardija informacijos pateikimą visuomenei. Taip pat atskleidžiama, kad kalbant apie kitus žurnalistų vaidmenis egzistuoja nemaža nuomonių įvairovė ir susiskaldymas į skirtingas pozicijas. Šių pozicijų skirtumus lemia ir skirtinga ekonominė, politinė, kultūrinė ir net istorinė šalies aplinka. Tiesa, patys projekto kuratoriai neslepia, kad tokius didelius duomenų srautus sudėtinga kontroliuoti ir pasitaiko atvejų, kai jiems pateikiami klaidingi ar net suklastoti duomenys.¹⁸ Lietuva kol kas šiame projekte nedalyvavo, nes, projekto vadovų teigimu, mūsų šalyje nepavyko surinkti duomenų. 2021 m. planuojamame naujame projekto etape jau ketinama įtraukti ir Lietuvą – tyrime Lietuvoje dalyvaus prof. Deimantas Jastramskis.

¹⁶ Donauskaitė, 72.

¹⁷ Thomas Hanitzsch, „Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory“. *Communication Theory* 17(4), 2007, 371.

¹⁸ Thomas Hanitzsch, Folker Hanusch, „Comparing Journalistic Cultures Across Nations. What We Can Learn from The Worlds of Journalism Study“. *Journalism Studies*, 2017, 526.

Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu būtent „Worlds of Journalism Study“ metodika yra plačiausiai taikoma visame pasaulyje siekiant identifikuoti žurnalistinę kultūrą konkrečioje šalyje, verta atskirai aptarti tris elementus ir visas septynias jau anksčiau minėtas jų dimensijas bei joms priskiriamus skirtingus polių, nulemtus žurnalistų pozicijos pasirinkimų.

1.1. Instituciniai vaidmenys

Pirmasis T. Hanitzsch žurnalistinės kultūros modelyje pristatomas elementas įvardijamas kaip instituciniai vaidmenys. Šis elementas apibrėžia žurnalistų normatyvines pareigas ir jų funkcinių indėlių į visuomenę. Dar 1963 m. Bernard C. Cohen¹⁹ įvardijo du žurnalistinius vaidmenis – neutralųjį ir įsitraukusio dalyvio, praėjus kiek daugiau nei dešimtmečiui, 1975 m., šią mintį atkartoją Morris Janowitz²⁰, žurnalistus suskirstydamas į „vartininkus“ ir „advokatus“. Žurnalistų „vartininkų“ tikslas – saugoti „vartus“ ir atskirti nuomones nuo faktų, prieš informacijai pasiekiant visuomenę, o žurnalistai „advokatai“ turi veikti ne tik kaip informacijos filtras – jie turi advokatauti visuomenei – patys aktyviai dalyvauti procesuose. Dar vėliau šias funkcijas aprašė Donsbach ir Patterson²¹ jas priskyre dviem dimensijoms – „pasyvi-aktyvi“, kurioje žurnalistų poziciją lemia su aprašoma istorija susiję asmenys ir „neutrali-advokato“, atskleidžianti, kokį vaidmenį sau priskiria pats žurnalistas.

Apibendrinant visus iki tol buvusius bandymus apibrėžti žurnalistams priskiriamus ir jų pasirenkamus institucinius vaidmenis, T. Hanitzsch savo modelyje šį elementą struktūriškai dalija į tris dimensijas, kurios leidžia nuosekliausiai identifikuoti žurnalistinę kultūrą. Pirmoji iš šių dimensijų įvardijama kaip intervencija – čia žurnalistai dalijami į du tipus – vieni iš jų linkę į intervenciją, yra socialiai įsitraukę ir motyvuoti, kiti – atsiskyre ir nedalyvaujantys, prioritetą teikiantys objektyvumui ir nešališkumui. Ši pasyvioji intervencijos dimensijos pusė siejama su C. Cohen pristatyta neutraliąja arba M. Janowitz „vartininko“ pozicija. Žurnalistinės kultūros atstovai, kuriems būdinga ši pozicija, sutelkia dėmesį į neutralumo, objektyvumo ir atsiribojimo principus. Šiam tipui priklausantys žurnalistai sau pirmiausia priskiria informavimo funkciją. Kitoje pusė šiuo atveju atsiduria žurnalistai – „advokatai“, aktyviai įsitraukę dalyviai. Žurnalistinė kultūra, kuriai būdinga ši pozicija, vienoje šalyje gali būti tiesiogiai susijusi su valdžios ruporo funkcija, kitose – su žurnalistų noru siekti pokyčių ar taikos. Šiam

¹⁹ Bernard Cohen, „The Press and Foreign Policy“, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963.

²⁰ Morris Janowitz, „Professional Models in Journalism: The Gatekeeper and The Advocate“. *Journalism Quarterly*, 1975, 52, 618–62, 662.

²¹ Wolfgang Donsbach, Thomas Patterson, „Political News Journalists: Partisanship, Professionalism, and Political Roles in Five Countries“, *Comparing political communication: Theories, cases, and challenges*. New York: Cambridge University Press, 2004, 251–270.

poliui priklausančių žurnalistų tikslas – neatsiriboti nuo įvykių, nelikti neutraliais stebėtojais, bet aktyviai įsitraukti, dalyvauti, stengtis nulemti pokytį visuomenėje ir daryti įtaką.

Antrasis T. Hanitzsch modelyje institucinių vaidmenų elementui priskiriama dimensija – santykiai su galios centrais. Vertinant žurnalistinę kultūrą šioje dimensijoje siūloma žurnalistą poziciją dalyti į du polius – „priešininkas“ ir „ištikimas“. „Priešininkams“ būdingas nuolatinis iššūkių metimas galios centrams ir jų kvestionavimas, būtent ši pozicija turi ilgas tradicijas liberaliojoje demokratijoje ir yra suprantama bei įvardijama kaip „ketvirtosios valdžios“ ar „sarginio šuns“ funkcija. Tokio tipo žurnalistai veikia tarsi socialinės kontrolės agentai, jie atstovauja kritiškai visuomenės pozicijai, dažniausiai skeptiškai ar net priešiška vertina kiekvieną teiginį, kurį išsako esantys valdžioje.²² Tokia žurnalistinė kultūra ypač prigijusi Vakaruose, kur žurnalistai atvirai džiaugiasi „priešiška“ pozicija. Visgi Rytų, ypač Azijos, šalyse pasirenkantys tokią funkciją susiduria su iššūkiais, dėl griežto žiniasklaidos ribojimo žurnalistams draudžiama abejoti valdžios sprendimais.

Kitoje šios dimensijos pusėje atsiduria „ištikimųjų“ vaidmenį pasirenkantys žurnalistai. Tokią poziciją priimantiems priskiriamas „propagandistų vaidmuo“, jie užsiima „agitacine žurnalistika“.²³ Žiniasklaidos atstovams būdingas valdžios atstovų pozicijos viešinimas, savicenzūra, paternalistinis savo įtakos visuomenei suvokimas, sau priskiriamos nuomonės formavimo ir visuomenės pasitikėjimo valdžia užtikrinimo funkcijos. Kitas ne toks drastiškas ir ne taip lengvai identifikuojamas „ištikimųjų“ veikimo būdas – nuolatinis valdžios veiksmų viešinimas, tačiau retai pasitaikanti kritika ar valdžios veiksmų kvestionavimas, tokie žurnalistai valdžios pateikiamą informaciją traktuoja kaip patikimą ir patikrintą, todėl nekvestionuodami tai ištransliuoja visuomenei.

Trečioji dimensija, kalbant apie institucines, yra orientacija į rinką. Aukšta orientacija į rinką egzistuoja tose žurnalistinėse kultūrose, kuriose naujienų redakcijų tikslai yra sukoncentruoti į rinkos poreikius, o auditorija vertinama kaip vartotojai, žema orientacija į rinką būdinga toms žurnalistinėms kultūroms, kuriose žiniasklaida kaip savo pirminį tikslą mato viešojo intereso gynimą ir stengiasi išpildyti auditorijos, kaip piliečių, poreikius. Tokia į pilietiškumą orientuota žiniasklaida prioritetu laiko visuomenės supažindinimą su informacija, kuri gali užtikrinti jų laisvę, savivaldą ir politinį dalyvavimą.²⁴ Su šiuo dimensijos poliumi siejama ir „socialiai atsakingos“ žiniasklaidos sąvoka. Tiesa, T. Hanitzsch teigimu, skirtingose šalyse socialinė atsakomybė suprantama taip pat skirtingai, Rytų šalys tai sieja su pagarbos valdžiai ir harmonijos visuomenėje užtikrinimu, Vakarai – su aktyviu auditorijos įsitraukimu į viešuosius klausimus, politines diskusijas.

²² Denis McQuail, „McQuail’s Mass Communication Theory“, London: Sage, 2000, 159.

²³ Svetlana Pasti, „Two Generations of Contemporary Russian Journalists“, *European Journal of Communication*, 20(1), 2005, 89–115.

²⁴ Bill Kovach, Tom Rosenstiel, „The Elements of Journalism“, London: Atlantic Books, 2001.

Kitame šios dimensijos poliuje atsirandanti pozicija, kai orientacija į rinką aukšta, vadovaujasi vartotojiškais norais, taigi prioritetas teikiamas toms naujienoms, kurias auditorijas nori žinoti, o ne toms, kurias turėtų žinoti. Ši į rinką orientuota žurnalistika dažniausiai sutinkama komerciniuose kanaluose, kurių pagrindinis vertinimo kriterijus – reitingai. Norėdami pasiekti didesnius reitingus žurnalistai pataikauja auditorijos norams ir žiniasklaidos priemonės užpildo temomis, susijusiomis su žmonių asmeniniais išgyvenimais, pozicijomis, baimėmis, emociniais patyrimais.²⁵

Siekiant rasti balansą orientavimosi į rinką dimensijoje atsiranda „aptarnavimo žurnalistikos“ sąvoka, kai žurnalistai bando pateikti informaciją, kuri auditorijai padėtų, patartų, ją pamokytų, bet kartu būtų patraukli ir atliepanti vartotojiškus poreikius bei susijusi su kasdienėmis aktualijomis.²⁶ T. Hanitzsch atlikti empiriniai tyrimai Indonezijos rinkoje²⁷ leidžia pagrįsti mintį, kad būtent toks balansavimas padeda sėkmingai pateikti būtinąją informaciją ir pritraukti pramogų laukiančią auditoriją. Taip žiniasklaidos rinkoje įsitvirtina ir vietą randa „infotainment“ – informacinis-pramoginis žanras, supinantis auditorijos informavimą su pramoga ir atpalaiduojančiu turiniu.

1.2. Epistemologija

Kaip antrąjį elementą savo žurnalistinės kultūros modelyje T. Hanitzsch įvardija epistemologiją. Epistemologija – tai pažinimo teorija, kurios būtina dalis yra turimų žinių tyrimas ir savo įsitikinimų pagrindimas, taigi tai neišvengiamai ir sudėtinis žurnalistikos dėmuo, kurios teisėtumas, pasak Mats Ekström, yra glaudžiai susijęs su žinių ir tiesos įrodymu.²⁸ Epistemologijos elementas kaip sudėtinė žurnalistinės kultūros dalis atskleidžia tam tikrą filosofinį momentą – kiek svarbos savo darbe žurnalistas sutelkia į tiesą ir jos pagrindimą. Šį elementą T. Hanitzsch siūlo skirti į dvi dimensijas – objektyvizmą ir empirizmą.

Objektyvizmo dimensija žurnalistinėje kultūroje atskleidžia žurnalistų požiūrį į tiesą. Čia esminis klausimas – ar, žurnalisto manymu, egzistuoja objektyvi tiesa? Viename poliuje šiuo atveju atsiranda žurnalistai, kurie neabejoja atitikimu tarp to, kas sakoma ir kaip yra iš tiesų, kitame – tie, kurie mano, kad tiesa gali keistis ir būti formuojama priklausomai nuo individualaus kiekvieno žmogaus realybės suvokimo. Žurnalistai, pasirinkę objektyvios tiesos pusę, laikosi įsitikinimų, kad tiesa jau egzistuoja kaip faktas, kurį reikia tik atspindėti žiniasklaidoje, nereikia jos sukurti, išrasti ar perkonstruoti. Tokiems žurnalistams būdingas preciziškumas, nes labai svarbu atspindėti tiesą konkrečiai tokią, kokia

²⁵ Vincent Campbell, „Information Age Journalism: Journalism in an International Context“. London: Arnold, 2004.

²⁶ Martin Eide, Graham Knight, „Public-Private Service: Service Journalism and The Problems of Everyday Life“. *European Journal of Communication*, 14, 1999, 525–547.

²⁷ Thomas Hanitzsch, „Journalists in Indonesia: Educated but Timid Watchdogs“. *Journalism Studies*, 6, 2005, 493–508.

²⁸ Mats Ekström, „Epistemologies of TV Journalism: A Theoretical Framework“. *Journalism*, 3, 2002, 259–282.

ji yra, nenukrypstant į interpretacijas, svarbu atskirti faktus ir subjektyvias vertybes. Kitoje pusėje atsiduriantys žiniasklaidos subjektyvizmo atstovai tiki, kad objektyvi realybė neegzistuoja ir visas kuriamas naujienų turinys yra subjektyvaus pasaulio suvokimo konstruktas, o atspindėjimas žiniasklaidoje neišvengiamai yra selektyvus ir paremtas žmonių interpretacijomis.²⁹

Visgi subjektyvizmo atstovai palaiko mintį, kad tiesos siekimas yra vienas iš pagrindinių tikslų žiniasklaidoje, tačiau, jų manymu, vieningą tiesą įmanoma pasiekti tik suderinus skirtingas subjektyvias pozicijas.

Antroji dimensija vertinant žurnalistinę kultūrą epistemologijos srityje – empirizmas. Ši dimensija atskleidžia, kokiomis priemonėmis remiasi žurnalistai siekdami pagrįsti tiesą savo auditorijai. Vertindamas žurnalistų pozicijas šiuo aspektu, T. Hanitzsch įvardija su polius – žurnalistai, kurie savo tiesą grindžia empiriniais argumentais, ir kiti, kurie renkasi tiesą grįsti analize. Žurnalistinės kultūros, kurioms būdingas empirinis pagrindimas, prioritetą teikia statistikai, matavimams, faktų tikrinimams, įkalčiams ir patirčiai, tokio požiūrio atstovų teigimu, žinojimo pamatas atsiranda pagrindžiant jį patirtimi.³⁰ Radikaliausioje šio poliaus formoje žurnalistai kartais renkasi poziciją „tegu faktai kalba už save“, taip tarsi visai asmeniškai atsiribodami nuo pateikiamos medžiagos.³¹ Kitoje šios dimensijos pusėje – žurnalistai-analitikai. Šiai pozicijai būdingas žurnalisto analitinis tiesos suvokimas ir pozicijos turėjimas neargumentuojant jos konkrečiai pamatuojamais faktais. Tokia žurnalistinė kultūra būdinga tiems žiniasklaidos atstovams, kurie savo poziciją pateikia nuomonių, komentarų skiltyse, viešai analizuoja aktualijas. Šių žurnalistų-analitikų patikimumas grįstas ne empiriniais įrodymais, o jų gebėjimu įtikinti auditoriją. T. Hanitzsch pristatydamas savo metodą teigia, kad paprastai šios dvi epistemologijos dimensijos yra susijusios viena su kita, objektyvizmo dimensijoje atitikimo poziciją pasirinkusių žurnalistų pozicija paprastai būna pagrįsta faktais, o subjektyvizmo žurnalistams dažniau būdingi analitinės žurnalistikos bruožai.

1.3. Etinės ideologijos

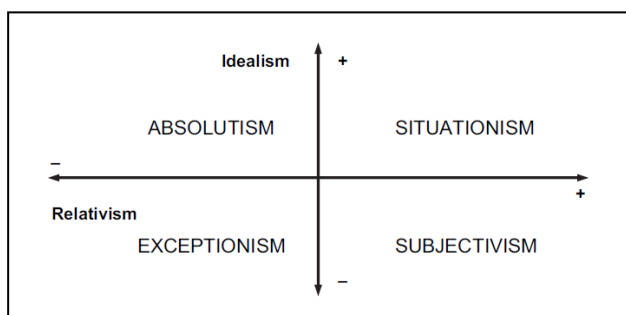
Trečiasis elementas, pristatomas T. Hanitzsch modelyje, – etinės ideologijos. Pasak T. Hanitzsch, bendrai svarstydami apie etinę teoriją žiniasklaidos kontekste galime aiškiai rasti skirtį tarp moralinių vertybių ir etinių ideologijų, todėl svarbu jų nepainioti. Moralinės vertybės – subjektyvios, tiesiogiai priklausančios ir besikeičiančios pagal skirtingas šalių kultūras, pvz., Vakarų kultūrose svarbiausiomis

²⁹ Michael Schudson, „The Sociology of News“. New York: W.W. Norton, 2003.

³⁰ Jonathan Danc, „An Introduction to Contemporary Epistemology“. Malden, MA: Blackwell, 1985, 168-172.

³¹ Thomas Hanitzsch, „Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory“. *Communication Theory*, 17(4), 2007, 377.

vertybėmis laikoma laisvė, nepriklausomybė, atvirumas, Rytų – vienybė ir harmonija, todėl kalbant apie bendrus principus geriau dėmesį sutelkti ne į specifines skirtingas vertybes, o į etines ideologijas – žurnalistų pasirenkamas pozicijas ir reakcijas į tam tikras etines situacijas.³² Būtent skirtingos žurnalistų pozicijos ir reakcijos diktuoja dvi etinių ideologijų dimensijas – reliatyvizmą ir idealizmą. T. Hanitzsch šias dimensijas konstruoja remdamasis psichologo Donelson R. Forsyth pasiūlyta schema (2 pav.). Reliatyvizmo dimensija atskleidžia, kaip smarkiai žurnalistas remiasi visuotiniais etikos standartais ir taisyklėmis, priimdamas sprendimus profesinėje srityje. Čia skalės viršuje (+) atsiduria žurnalistai, kurie atmeta bendrus moralinius principus ir remiasi asmenine patirtimi, apačioje (-) – tikintys visuotiniais moralės absolūtais. Antroji dimensija – idealizmas, vertinant žurnalistinę kultūrą šiuo aspektu, siekiama identifikuoti žurnalisto poziciją priimant sprendimus, padėsiančius pasiekti tikslo. Aukštas idealizmo dimensijos lygis (+) priskiriamas žurnalistams, tikintiems, kad tikslo siekti ir jį pasiekti galima tik elgiantis teisingai bei nenusižengiant etikos normoms, o idealizmo dimensijos apačioje (-) atsiduria tie žurnalistai, kurie pritaria minčiai, kad kartais neišvengiama žala ar nusižengimas etikos normoms, siekiant gero tikslo.

2 paveikslas. Etinių ideologijų klasifikacija pagal D. R. Forsyth (1980 m., 176 p.)

Šios dvi etinių ideologijų dimensijos glaudžiai susijusios, todėl visi žurnalistai, atsižvelgiant į jų poziciją, gali būti priskiriami D. R. Forsyth pristatytai³³ etinių ideologijų klasifikacijai. Situacionalizmui priskiriami žurnalistai, kurie vadovaujasi asmeninėmis moralės normomis ir idealistiškai vertina priemones, skirtas tikslui pasiekti. Absolūtizmui – žurnalistai, kurie taip pat idealistiškai vertina situaciją, tačiau sprendimus priima vadovaudamiesi visuotinėmis etikos normomis. Subjektyvizmo atstovai – vadovaujasi asmeniniu moralės kompasu, o sprendimus priima pagal situaciją, suvokdami, kad ne visuomet teisingą tikslą galima pasiekti pasitelkiant tik teisingas

³² Hanitzsch, 378.

³³ Donelson R. Forsyth, „A Taxonomy of Ethical Ideologies“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 1980, 175–184.

priemonės. Eksepcionalistai – vadovaujasi bendromis moralės normomis, tačiau yra pragmatiškai ir išskirtiniais atvejais atviri tam tikroms išimtims, kurios gali išgelbėti nuo neigiamų pasekmių siekiant galutinio tikslo.

2. POLITINĖS ŽURNALISTIKOS KULTŪROS LIETUVOJE SAMPRATA PAGAL ŽURNALISTUS

2.1. Metodologija

Remdamiesi teorine dalimi, galime pastebėti, kad dauguma šiuo metu vykdomų tyrimų, skirtų identifikuoti žurnalistinę kultūrą, yra kiekybiniai, didele apimtimi tiriantys tam tikros šalies žurnalistus uždarų klausimų-atsakymų forma. Šio darbo tyrimo tikslas – pabandyti kaip įmanoma aiškiau identifikuoti žurnalistinės kultūros bruožus, būdingus Lietuvos politikos žurnalistams, remiantis jų pačių subjektyvia patirtimi ir kokybiniais giluminiais interviu. Lyginant su kiekybiniais tyrimais, kokybinė prieiga suteikia galimybę pamatyti ne tik žurnalistų pasirenkamas pozicijas, bet ir sužinoti argumentaciją, kontekstą, autentiškus atvejus ar net pokyčius, kuriuos žurnalistinės kultūros srityje pastebi patys žiniasklaidos atstovai.

Interviu klausimai buvo rengiami remiantis T. Hanitzsch pristatyta žurnalistinės kultūros sandara ir septyniais jos elementais. Kaip jau pristatyta teorinėje dalyje – būtent T. Hanitzsch suvaidino vieną didžiausių vaidmenų siekiant išsiaiškinti ir apibrėžti žurnalistinės kultūros sandarą skirtingose šalyse, šiuo metu kartu su F. Hanusch į „Worlds of Journalism Study“ projektą jie yra įtraukę net 66 šalis. Atsižvelgiant į magistrinio darbo formatą ir apimtį, šiuo tyrimu bus siekiama politinės žurnalistikos kultūros Lietuvoje sampratą apibrėžti remiantis įvairių žiniasklaidos kanalų ir žanrų politikos žurnalistų atsakymais. Tyrime dalyvaujantys žurnalistai pasirinkti stengiantis atspindėti kuo platesnį skirtingų pozicijų, funkcijų, organizacijų, veikimo mastų aspektą, taip pat kai kurie informantai pasirinkti remiantis įtakingiausių žurnalistų reitingais³⁴, žinomumu visuomenėje ir aktyvia pozicija viešojoje erdvėje.

Tyrimo metu (2020 m. spalio–lapkričio mėn.) atlikti pusiau struktūruoti giluminiai interviu su dvylika Lietuvos žurnalistų, dešimt iš jų atlikti kalbinant pašnekovus gyvai ar virtualiai, šių pokalbių vidutinė trukmė – 30 min., kiti du informantai sutiko į klausimus atsakyti raštu. Remiantis T. Hanitzsch modeliu ir aukščiau pristatytomis dimensijomis, suformuotas bazinis interviu klausimynas (Priedas Nr. 1). Tyrime dalyvavusius žurnalistus galima skirstyti į šešias grupes pagal skirtingas darbinės funkcijas, kurių lemiamą ryšį su pasirenkama žurnalistinės kultūros pozicija interviu metu akcentavo ir patys žurnalistai:

- politikos apžvalgininkai (V. Bruveris ir R. Valatka);
- interviu žanro atstovai (R. Miliūtė ir D. Žeimytė-Bilienė);

³⁴ Žiniasklaidos įtakingiausieji 2020: <https://www.delfi.lt/apps/itakingiausieji2020/ziniasklaida> [žiūrėta 2020-10-05].

- esami / buvę redakcijų vadovai (M. Jackevičius ir L. Dapkus);
- tiriamosios žurnalistikos atstovai (M. Aušra ir D. Pancerovas);
- reporteriai (G. Pankūnas ir S. Voveriūnaitė);
- regionų žurnalistai (I. Nagrockienė ir V. Vaškevičienė).

Keturiose iš šešių grupių (interview žanro atstovų, redakcijos vadovų, tiriamosios žurnalistikos atstovų, reporterių) buvo apklausiami po du žurnalistus, vienas – dirbantis komercinėje žiniasklaidoje, kitas – nekomercinėje. Kitos dvi grupės, kurių atstovų negalima priskirti nekomercinei žiniasklaidai, – politikos apžvalgininkai ir regionų žurnalistai. Šios dvi grupės taip pat reprezentuojamos apklausus po du šios srities žurnalistus. Politikos apžvalgininkai parinkti remiantis įtakingiausių žiniasklaidos atstovų reitingu, regioninės žiniasklaidos atstovai – remiantis skirtingų medijų atspindėjimu – po vieną spaudos ir regioninės televizijos atstovą. Visi kalbinti žurnalistai sutiko darbe būti identifikuojami, taip pat, dalis atsakymų buvo pateikta laikantis konfidencialumo principų.

Iki šiol Lietuvoje žurnalistinės kultūros tyrimai nebuvo atliekami, tačiau Lietuva ketina prisijungti kitame „Worlds of Journalism Study“ etape. Projekto metu bus atliekamas plačios apimties kiekybinis tyrimas, apimantis tiek nacionalinius, tiek regioninius žiniasklaidos kanalus. Šio tyrimo metu atlikta žurnalistinės kultūros analizė, kurioje siekiama identifikuoti žiniasklaidos atstovų poziciją gali būti pasitelkiama kaip įžanga į kiekybinį tyrimą, padėsianti išgryninti esminius motyvus, lemiančius žurnalistų pasirinkimus. Tyrimu siekiama nustatyti pozicijas, kurios negalėtų būti pilnai atskleistos kiekybinio tyrimo metu ir galimas problemines vietas, kalbant konkrečiai apie Lietuvos žiniasklaidos rinką.

Tyrimu bus siekiama identifikuoti žurnalistų poziciją ir sau priskiriamas funkcijas ar savybes remiantis septyniomis T. Hanitzsch aprašytais dimensijomis: intervencija, galios pozicija visuomenėje, orientacija į rinką, objektyvizmu, empirizmu, reliatyvizmu ir idealizmu. Kiekviena iš šių dimensijų turi skirtingus polius, išsamiau pristatytus teorinėje dalyje. Šiuo tyrimu, kitaip nei kiekybiniu, bus siekiama remiantis informantų atsakymais per interview, žurnalistus identifikuoti ne tik, kaip esančius arčiau vieno ar kito konkrečios dimensijos poliaus tačiau ir nustatyti jų patirtis, argumentaciją, kas lemia vienos ar kitos pozicijos pasirinkimą.

2.2. Instituciniai vaidmenys pagal žurnalistus

2.2.1. Intervencija

Viena aiškiausiai poliarizuotų žurnalistinės kultūros dimensijų remiantis T. Hanitzsch modeliu – intervencija. Vieni žurnalistai yra maksimaliai socialiai įsitraukę, kiti – atsiriboję, stengiasi grįsti savo veiksmus tik objektyvumu ir nešališkumu. Prieš atliekant kokybinį tyrimą ir rengiantis interviu, buvo galima numanyti, kad pozicijos pasirinkimas šioje dimensijoje bus gana aiškus – vieni žurnalistai linkę rinktis informacijos perdavėjo, kiti – įsitraukusio pozicijos kūrėjo vaidmenį. Visgi apklausus politikos žurnalistus susidėjo gana spalvinga atsakymų mozaika ir pasirinkti atsakymai išsidėsto visame spektre nuo vieno iki kito šios dimensijos poliaus. Tyrimo metu informacijos perdavėjo funkciją sau prisiskyrė ir arčiausiai save prie neutralios pozicijos priskyrė penki žurnalistai, keturi iš jų – politikos aktualijų reporteriai. Gytis Pankūnas (LRT.lt) ir Simona Voveriūnaitė (DELFI) dirba nacionaliniuose kanaluose – naujienų portaluose, Ingrida Nagrockienė – regioniniame laikraštyje „Sekundė“, Vida Vaškevičienė – regioninėje televizijoje „Marijampolės TV“, penktas – tiriamosios žurnalistikos atstovas D. Pancerovas („15min“, „Laisvės TV“).

Pasak reporterio G. Pankūno, esminis dalykas – būti tarpininku tarp informacijos šaltinio ir informacijos gavėjo. Žurnalistų teigimu, nuomonės formavimas – išlipimas iš profesinės etikos ribų, tiesa, G. Pankūnas pripažįsta, kad žurnalistai visgi gali prisidėti prie visuomenės nuomonės formavimo, tačiau pabrėžia, kad to nereikėtų laikyti savo tikslu: *„Dėl savo veiksmų tu galbūt formuoji tą nuomonę, bet neturi to siekti savaime, to nuomonės formavimo.“* Panašiai žurnalistų poziciją formuojant viešąją nuomonę apibūdina ir Panevėžio „Sekundėje“ dirbanti I. Nagrockienė. Žurnalistės teigimu, geriausias ir teisingiausias statusas – informacijos perdavėjo, o svarbiausias tikslas – kuo objektyvesnė ir daugiau šaltinių paremta informacija. Pasak I. Nagrockienės, jos darbe netrūksta ir situacijos analizės, tačiau ji pristatoma ekspertų, specialistų lūpomis, žurnalistų indėlis – nešališkai parodyti visas puses, o žinia, skleidžiama visuomenei, pirmiausia turėtų akcentuoti savarankiškos tiesos paieškas: *„Reikia išklaudyti kuo daugiau šaltinių ir neapsiriboti vienu – rasti savarankiškai tikrą tiesą.“* Kita regioninės žiniasklaidos atstovė – V. Vaškevičienė laikosi gana panašios pozicijos, save mato informacijos perdavėja, o asmeninės pozicijos išsakymo vengia net ir asmeninėse socialinių tinklų paskyrose: *„Stengiuosi neviešinti nuomonės ir socialiniuose tinkluose, nekomentuoti kažkokių politikų, ypač vietinių, nes ir šiaip jie, kaip žinot, regione šiek tiek kitaip reaguoja nei Vilniuj ar Kaune, jie jautresni čia pas mus, tai stengiamės, kad kolegos nereikštų savo nuomonės ir būtų tik informacijos skleidėjais“*,

tai iš dalies atskleidžia ne tik žurnalistės pasirenkamą poziciją, bet ir santykius su galios centrais, kurie išsamiau pristatomi antrojoje T. Hanitzsch modelio dimensijoje.

Gana griežtai apie žurnalistą atsiribojimą pateikiant informaciją visuomenei kalba ir DELFI reporterė Simona Voveriūnaitė. Jos teigimu, žurnalistas gali prisidėti prie viešosios nuomonės formavimo, visgi griežtai atsiribodamas nuo asmeninės nuomonės pateikimo: *„Tu aktualizuoji tam tikras problemas ir tai, manau, kad tai yra labai sveikintinas reikalas, kol tu kalbi apie informaciją, kurią tu gauni ir ten bandai nekišt savo nuomonės.“* Pasak, S. Voveriūnaitės, aktyvus žurnalistų pozicijos reiškimas socialiniuose tinkluose gali trukdyti kasdieniam darbui ir neutraliam bendravimui su pašnekovais. Tiriamosios žurnalistikos atstovas D. Pancerovas teigia, kad jam priimtinesnė informacijos perdavėjo funkcija, tačiau tai išimtinai sieja su savo darbo specifika: *„Bet koks mano pozicijos išreiškimas viešai gali vėliau, nagrinėjant kokius tyrimus teisme ar dar kažkur, jis galėtų būti panaudotas prieš mane.“* Pasak D. Pancerovo, dalis žiniasklaidos atstovų įsitraukia į socialinius veiksmus. Jo teigimu, tai nieko blogo, nes sveikoje visuomenėje turėtų būti ir tokių, ir tokių žurnalistų. Visgi paklaustas apie situacijos analizės aspektą žurnalistiniame darbe D. Pancerovas pabrėžia, kad analizė būtina, tačiau ją turi atlikti ne žurnalistas, o ekspertai: *„Žiniasklaida turėtų skelbti informacijos analizes, kurias atlieka ekspertai kalbindami arba patys rašo.“* Pasak žurnalistų, Lietuvoje, ypač nepriklausomybės pradžioje, labai išpopuliarėjo žurnalistinių komentarų žanras, kuriame savo nuomonę ir poziciją išsako pats žurnalistas, tačiau D. Pancerovas čia akcentuoja tribūnos užleidimo ekspertams svarbą: *„Žurnalistų vaidmuo turėtų būti kaip žmogaus, kuris suteikia tribūną, eterį tiems, kurių nuomonė yra svarbi. Tai, pavyzdžiui, šiuo koronaviruso atveju, pandemijos atveju, žurnalistai turėtų būti tie, kas suteikia tribūną mokslininkams, medikams, kurie yra profesionalai.“*

Aptariant intervencijos aspektą, skalėje tarp neutralios ir aktyvaus įsitraukusio žurnalistų pozicijų toliau rikiuojasi ties viduriu balansuojantys žiniasklaidos atstovai – LRT.lt vyriausiojo redaktoriaus pareigas einantis Mindaugas Jackevičius, ilgametis „Lietuvos Ryto“ redaktorius Liudas Dapkus, žurnalistė Daiva Žeimytė-Bilienė ir politikos apžvalgininkas Rimvydas Valatka. Interviu metu LRT.lt vyriausiasis redaktorius M. Jackevičius atsakydamas į klausimus apie žurnalistų įsitraukimą į procesus pripažįsta, kad ši tema yra kebli ir nuolat bandoma nustatyti ribas. M. Jackevičiaus teigimu, prieš keletą metų tarp Lietuvos žurnalistų išpopuliarėjo nuomonės formuotojų funkcija, tačiau pats į tai žvelgia atsargiau ir sau pirmiausia priskiria informacijos perdavėjo funkciją. LRT.lt vyr. redaktorius kalbėdamas apie žurnalistų intervenciją į viešąją erdvę akcentuoja demokratijos svarbą, kuriai riziką gali kelti aktyvus profesijos atstovų socialinis įsitraukimas, pavyzdžiui, Andriaus Tapino priešrinkiminė kova su Valdemaru Tomaševskiu: *„Demokratijoje žurnalistams nereikėtų tokiais dalykais užsiimti, nes visgi balsuoja žmonės ir tu gali viešinti jo blogus darbus, tu gali kritikuoti*

Valdemarą Tomaševskį kaip politiką, bet kviesti nebalsuoti už jį – man atrodo, čia peržengiamos ribos.“ Pasak žurnalisto, labai svarbu išlaikyti ribą tarp to, kas yra žurnalistika, o kas – socialinis aktyvizmas. M. Jackevičiaus teigimu, žurnalistas gali turėti poziciją, pvz., būti liberalių ar feministinių pažiūrų, tačiau kartu labai svarbu nesusitapatinti ir nedalyvauti toje veikloje. Tiesa, redaktorius pritaria, kad kritiniais momentais žurnalistai negali likti abejingi: „*Labai svarbu žurnalistui įsiterpti, kai jau yra peržengiamos ribos ar neapykantos kurstymo iš politikų pusės arba kažkokie susidorojimai, stigmatizacija, netolerancijos apraiškos.*“ Atsižvelgiant į tokią poziciją galima identifikuoti, kad vertindamas institucinius vaidmenis intervencijos dimensijoje M. Jackevičius save laiko labiau informacijos perdavėju nei pozicijos kūrėju, tačiau pasilieka teisę išsakyti poziciją kritiniais momentais.

Apie tarp žurnalistų išpopuliarėjusią nuomonės formuotojų funkciją užsimena ir ilgametę redakcijos vadovo patirtį turintis Liudas Dapkus. Žurnalistas teigia, kad jam pačiam priimtinesnė informacijos perdavėjo funkcija, žinutės pateikimas be emocinio vertinimo, tačiau pastaruoju metu pastebi aktyvesnį žurnalistų asmeninį įsitraukimą, kurį jis sieja ir su viešu sarkazmu socialiniuose tinkluose, „memų“ kūrimu: „*Čia pakankamai nauji reiškiniai, prieš kokius 15 metų būtų buvę neįmanoma įsivaizduoti, kad šitaip aktyviai už kažką arba prieš kažką eity, nes tai būtų vadinamasis užsiangažavimas, ko anksčiau buvo vengiama.*“ Kalbėdamas apie situacijos analizės pateikimą žurnalistiniame darbe jis akcentuoja, kad tai tampa būtina, auditorijai nebeįdomūs pliki faktai. Čia jo nuomonė sutampa su kitų apklaustų kolegų išsakyta pozicija – žurnalistas turėtų informaciją pateikti be savo emocinio vertinimo, tačiau apklausti ekspertus, politinių procesų stebėtojus, pateikti jų vertinimą ir suteikti istorijai emocinį atspalvį.

Kiek artimesnę poziciją aktyvaus įsitraukimo poliui interviu metu apibūdino žurnalistė, politikos aktualijų laidų vedėja Daiva Žeimytė-Bilienė. Jos teigimu, idealus variantas – jei žurnalistas gali suderinti ir informacijos perdavėjo, ir pozicijos kūrėjo funkcijas. Pasak D. Žeimytės-Bilienės, pasikeitus informacijos sklaidos galimybėms, žurnalistas neturėtų apsiriboti tik neutralia žinios perdavėjo pozicija: „*<...> šiame besikeičiančiame pasaulyje ir ta žurnalisto profesija, ir žurnalisto darbas jau nebėra vien tik žinučių rašymas ir informacijos skleidimas per televiziją. Žurnalistai šiais laikais, iš tikrųjų, yra tie žmonės, kurie dažniau matomi, jie yra geriau ir girdimi.*“ Žurnalistė akcentuoja, kad svarbiausia veikti proto ir profesinės etikos ribose, o laikantis šių standartų galima įsitraukti ir asmeniškai, pademonstruojant pilietinę poziciją: „*Gali būti labai naudingas žurnalisto dalyvavimas tuose visuomeniniuose procesuose vien dėl to, kad per jo asmenį galima pasiekti daugiau auditorijos.*“

Apžvalgininkas R. Valatka kalbėdamas apie sau priimtina žurnalistinę poziciją pirmiausia pabrėžia, kad jo darbas – būti informacijos perdavėju, save mato greičiau kaip saviraiška užsiimančią profesionalų amatininką, tačiau pamini, kad informaciją žurnalistas gali ne tik perduoti, bet ir ją įvertinti: „*Mano darbas – pranešti tai, kas vyksta urbi et orbi ir įkišti savo trиграšį pakomentuojant, kaip tai galima suprasti, kaip būdavo praeityje, kaip galima nutikti ateityje*“, visgi, pasak žurnalisto, jis neturi tikslo formuoti viešąją nuomonę. Visgi tai, kad žurnalistai nesistengia sąmoningai formuoti viešosios nuomonės, nebūtinai reiškia, kad tai nenutinka savaime.

Remiantis LRT Tyrimų skyriaus žurnalisto Mindaugo Aušros atsakymais, žurnalistas net ir nesiekdamas formuoti visuomenės pozicijos vis tiek tai daro. M. Aušra nėra linkęs savęs priskirti nei prie informacijos perdavėjų, nei prie socialiai įsitraukusių žurnalistų, jo tikslas – inicijuoti diskusiją tam tikra tema. Žurnalisto teigimu, žurnalistas pats formuoti viešosios nuomonės negali, tačiau tai gali padaryti jo darbai: „*Kai tu paskelbi tą publikaciją, ta viešoji nuomonė formuojasi, žmonės skaito tas publikacijas ir susidaro kažkokią nuomonę, nors tu savo pozicijos į tą kūrinį neįdedi.*“ Apie tai, kad žurnalistas neišvengiamai prisideda prie viešosios nuomonės formavimo, kalba ir R. Miliūtė, tačiau ji pabrėžia ir tai, kad žurnalistas neturėtų pats būti pradinis informacijos šaltinis: „*Mes imam pradinę informaciją, kažkaip ją apdorojam žmonėms suprantamu būdu, aišku, pridėdami savo stilių, požiūrį, nuomonę galbūt kartais ir tada jau ją pateikiame.*“ Kalbas, kad žurnalistai nenori daryti įtakos, ji vertina gana skeptiškai: „*<...> jeigu tu teiki tą informaciją, tai tu nori, kad kažkas ja protingai pasinaudotų. Kitaip nėra prasmės dirbti tokį informacijos pernešėjo darbą. Ir aš kažkaip esu linkusi manyti, kad jeigu mes norim būti girdimi ir matomi, tai akivaizdu, kad mes norim būti įtakingi.*“ Žurnalistės teigimu, jos pačios pozicija keitėsi laikui bėgant ir įgyjant patirties, nes karjeros pradžioje ji tikėjo ir stengėsi laikytis principo, kad žurnalistas turi būti absoliučiai atribojęs savo poziciją nuo darbo: „*Kai aš pradėjau dirbti <...>, galvodavau, kad žurnalistas netgi neturi eiti ir dalyvauti rinkimuose kaip rinkėjas, nes jis savo darbu turi ten labiau prisidėti prie pilietiškumo, valstybiškumo ir kitų visų gerų dalykų, bet <...> mano galvoje atėjo suvokimas, kad <...> žurnalistas turi būti A – pilietiškas, B – jis neturi slėpti savo nuomonės, nes taip netgi yra sąžiningiau prieš jo būsimus pašnekovus.*“

Bene aiškiausiai savo poziciją kaip aktyviai įsitraukusio žurnalisto-pozicijos kūrėjo įvardija apžvalgininkas Vytautas Bruveris. Jo teigimu, nors oficialiai iš žurnalisto reikalaujama atsiribojimo ir situacijos stebėjimo iš šalies, praktiškai tai beveik neįmanoma: „*Žurnalistas nėra zoologas, stebintis, kaip leopardas vejasi antilopės jauniklį ir tuoj tuoj jį sudraskys. Zoologas negali sustabdyti leopardo ir gelbėti jauniklio, nes negali kištis į natūralius gamtos procesus. Maksimalia, kad žurnalistas turi būti maksimaliai atsiribojęs nuo visko, kaip tik to ir reikalauja, bet tai yra nenatūralu, nežmogiška. Žurnalistas, aišku, turi būti įsitraukęs ne kaip politikas, bet kaip pilietinis veikėjas.*“ Pasak

apžvalgininko, žurnalistas neišvengiamai yra viešosios nuomonės formuotojas, jo darbas – atkreipti visuomenės dėmesį į aktualius klausimus: „*Žurnalistas ne tiek arbitras turėtų būti, bet tas balsas, per kurį visuomenei būtų vis primenama, kad esmė to pasaulio, kuriame gyvename mes, – žmonės.*“

Pilietiško įsitraukimo akcentavimas nuskambėjęs ne tik V. Bruverio, bet ir D. Pancerovo, M. Jackevičiaus, D. Žeimytės-Bilienės, M. Aušros, R. Miliūtės atsakymuose suponuoja, kad iš esmės tik reporteriai-aktualijų pranešėjai gali lengviau atsiriboti ir rinktis informacijos perdavėjo vaidmenį. Visose kitose pozicijose dirbantiems žurnalistams tai padaryti gerokai sunkiau, o kartais net ir neįmanoma. Teorinėje dalyje pristatytas T. Hanitzsch žurnalistų padalijimas į „vartininkus“ ir „advokatus“ iš dalies yra paneigiamas per kokybinius interviu. Tyrimo metu galima identifikuoti, kad žurnalistų pozicijos keičiasi ne tik priklausomai nuo jų asmeninės pozicijos, bet ryškiausia priklausomybė – nuo skirtingos pozicijos ir veiklos srities. Taip pat daugelio pašnekovų atsakymuose akcentuojamas pasikeitusios aplinkybės ir išorės veiksnių (socialinių tinklų platformų) įtaka žurnalistų pozicijai. Vertinant poziciją šiuo žurnalistinės kultūros aspektu, Lietuvos politikos žurnalistų greičiausiai negalime apibendrintai priskirti vieno ar kito poliaus atstovams, tyrime dalyvavę reporteriai rinkosi informacijos perdavėjų funkciją, tačiau kitų žurnalistinės veiklos sričių atstovai buvo linkę rinktis tarpinį variantą – balansavimą tarp objektyvios informacijos pateikimo remiantis ekspertų nuomonėmis ir savo paties pilietinės pozicijos demonstravimo.

2.2.2. Galios pozicija visuomenėje

Siekiant nustatyti politikos žurnalistų Lietuvoje poziciją galios centrų dimensijoje, interviu metu buvo užduodami klausimai, susiję su žurnalistų ir valdžios atstovų santykiais, žiniasklaidos įtaka politinei dienotvarkei. Tyrimo metu identifikuotas vienas iš reikšmingų veiksnių, formuojančių žurnalistų požiūrį į galios centrus, – redakcijos pozicija ir politikų spaudimas redakcijoms. Daugumos apklaustų žurnalistų teigimu, žurnalistų pozicija galios centrų atžvilgiu visų pirma turi būti neabejotinai kritiška ir nepasiduodanti politikų manipuliacijoms:

„Aš manau, kad visada turi būti neabejotinai kritiška pozicija ir nesvarbu, ar tu su ta politine jėga palaikai ryšius, gauni informacijos iš jų ar negauni, nes gali ir skaitytojai, ir klausytojai, ir žiūrovai pajusti tam tikrą simpatiją.“ (M. Jackevičius)

„Žurnalistas turėtų būti kritiškas, bet tie santykiai turėtų būti pagarbūs taja prasme, kad žurnalistas visą laiką turi rasti vietas savo darbotvarkėje ir savo darbuose išklausti tą nuomonę, kurią

jis galbūt kritikuoja. <...> Kartais yra sakoma: „Žiūrėk, ten ant tavęs pyksta, tai tu ne taip kažką padarei“, tai aš manau, kad geriau yra tada, kai žurnalistas nepatinka niekam, negu kai patinka visiems.“ (R. Miliūtė)

„Kritiška, taip. Aš sakau, minėjau, kad bene esminis to dalyko, kurį vadintume žurnalistiniu identitetu, bruožas turi būti tas barikadų jausmas – mes ir jie.“ (V. Bruveris)

„<...> tiesą sakant, aš nerandu nė vieno, nė vieno absoliučiai pagrįsto argumento, kodėl žurnalisto rolė ne tik politikų, bet ir visuomenės atžvilgiu turėtų būti nekritiška, nes tokia ir yra užduotis žurnalisto. Tu esi toks „son of a bitch“, kuris sako, kad čia yra problema <...>.“ (D. Pancerovas)

Visgi dalis žurnalistų pabrėžia, kad nepaisant skeptiško nusiteikimo labai svarbus objektyvus situacijos įvertinimas, ne vien kritika:

„Visada kritiška dėl to, kad tada, kai jis pradės jai pataikauti arba ją girti, tai jau bus nebe žurnalistika, tai jau bus aptarnavimas. Žinoma, nereikia kritikos dėl kritikos vien tik, čia aš pasigesčiau analizės ir kartais žurnalistai tampa įkaitais to poreikio kritikuoti. <...> yra toks posakis – „Kas kraujuoja, apie tą skaito“, tai aš žinau, kad geras istorijas ir geras naujienas dėti į portalus, ypač valdžios atžvilgiu, yra labai rizikinga, nes žmonės nenori tokių dalykų skaityti, visi ieško, kas kur susimovė.“ (L. Dapkus)

Dar nuosaikesnė pozicija pastebima kaip dominuojanti tarp reporterių, jie labiau linkę rinktis ne kritišką, o neutralią poziciją:

„<...> jeigu <...> galvoji, kad mano darbas yra kritikuoti valdžią vien dėl to, kad ji valdžia, man atrodo, kad tai yra gana iškreiptas vaizdas, nes kaip nėra juoda ir balta, visada yra pilka per vidurį.“ (S. Voveriūnaitė)

„Reikėtų kaip įmanoma išlaikyti tą tokį aukso viduriuką šiuo atveju ir prisiminti (gal tai skamba kiek senamadiškai) tą tokią pagrindinę tavo funkciją kaip žurnalisto – tai yra informacijos pateikimas.“ (G. Pankūnas)

Kalbant apie žurnalistų ir galios centrų santykius, taip pat svarbu identifikuoti, kokias spaudimo formas žurnalistai patiria Lietuvoje. Aptariant politikų daromą įtaką žurnalistams dažniausiai įvardijamos trys priemonės: viešas spaudimas, finansinis spaudimas ir bandymas daryti įtaką per redakcijos vadovus ar žiniasklaidos priemonių akcininkus. Remiantis LRT.lt redaktoriaus M. Jackevičiaus atsakymais galima teigti, kad dažnai pasitaikanti viešo spaudimo forma pastebima ir premjero S. Skvernelio retorikoje, kai pasirodžius abejonių keliantiems tekstams nebandoma susisiekti

su redakcija ir aiškintis situacijos, tačiau garsiai apkaltinama „fake news“ skleidimu. Pasak žurnalisto, tokia retorika greičiausiai yra orientuota į rinkėjus. Tokią viešo spaudimo formą mini ir kitas LRT dirbantis žurnalistas M. Aušra. Jo teigimu, vieši politikų pasisakymai ir viešas žiniasklaidos priemonės objektyvumo kvestionavimas taip pat veikia kaip viena iš spaudimo formų: „*Kai premjeras išeina viešai į Seimą ir tavo darbą neva visaip kaip išanalizuoja, nors akivaizdžiai yra neskaitęs... Ir tave mini, tave mini nuolatos, tiek tave, tiek tavo darbą, tiek įstaigą, kurioje tu dirbi, tai tikrai tai yra spaudimas.*“ Spaudimą viešojoje erdvėje iš aukštų valstybės pareigūnų įvardija ir ilgametis žurnalistas, politikos apžvalgininkas R. Valatka, paskutinis jo minimas atvejis – prezidento pageidavimas jį, R. Miliūtę ir V. Bruverį pašalinti iš moderatorių sąrašo tarptautinėje istorikų konferencijoje. Regioninėje spaudoje dirbanti I. Nagrockienė teigia kartą net viešame posėdyje pajautusi tiesioginį spaudimą iš politiko: „*Rajono meras viešame posėdyje paprašė visų susirinkusiųjų aptarti garsiai, ar aš turėčiau dalyvauti jų diskusijoje.*“

Žurnalistų atsakymuose taip pat minimas ir finansinio spaudimo naratyvas. Tiriamosios žurnalistikos atstovas D. Pancerovas šiai spaudimo formai iliustruoti pateikia konkretų pavyzdį: „*Kai mes pradėjom kritikuoti Karbauskį ir premjerą Skvernelį, mes pastebėjom ir susidarė įspūdis, kad „15min“ viešinimo projektai yra išmetami iš valstybės konkursų ir žiniasklaida negauna pinigų, kuriuos galbūt galėtų gauti*“, būtent viešinimo projektų pinigus, kaip įtakos formą redakcijos darbui, mini ir L. Dapkus: „*Prasidėjo pirkimai netiesioginiai per reklamą, per viešinimo konkursus, <...> bandymų buvo iš visokių ministerijų, kurios turi didžiulius pinigus ir įsipareigojimus Europos Komisijai viešinti tai, ką daro, tai jie gali rinktis, duoti vienai ar kitai priemonei. Aišku, vyksta konkursai, bet jie yra išmokę tuos konkursus apeiti ir dalis yra pamaitinama. <...> Aš manau, kad viena iš priežasčių, jeigu būtų kas nors rimto, dalis žiniasklaidos gali reaguoti nebūtinai taip, kaip reikia.*“ Faktą, kad žiniasklaidą su politikais tiesiogiai sieja finansiniai saitai, įvardija ir Marijampolės TV žurnalistė V. Vaškevičienė. Tiesa, pašnekovė pabrėžia, kad regioninės televizijos laidose apie politikus kalbėti dažniausiai apskritai vengiama, tačiau jiems paliekama galimybė užsisakyti reklamą, šie užsakymai – regioninės televizijos pajamų šaltinis: „*<...> mes aiškiai pasakom, kad visi reklaminiai reportažai yra už pinigus, jeigu nori kažkokius savo gerus darbus, ataskaitas pateikti, nes mums irgi reikia iš kažko gyventi.*“

Glaudžiai susijusių su finansine, bet kiek kitokią spaudimo formą mini žurnalistai, kalbėdami apie įtaką, kurią žurnalistiniam darbui daro akcininkų ar redakcijos pozicija. Žurnalistė R. Miliūtė prisimena net konkrečią istoriją, kai dirbant komerciniame televizijos kanale politikai bandė daryti įtaką jos darbui, kreipdamiesi į žiniasklaidos priemonės savininkus: „*Kai aš dirbau LNK, tada LNK priklausė švedams, tai tuometinio premjero atstovas spaudai buvo parašęs laišką savininkams, švedų šeimai,*

kuriai priklausė ir iki dabar kažkiek priklauso tos žiniasklaidos grupės, jie skundėsi, kad čia žinios parodė kažkaip ne taip.“ Egzistuojantį spaudimą per savininkus taip pat mini V. Bruveris: „Aišku, yra visokio spaudimo žaidimų ir manipuliacijų per žiniasklaidos savininkus. Politikieriai, jie labai primityviai įsivaizduoja, kaip veikia žiniasklaida. Jie galvoja, kad reikia nueiti pas šeimininką ir šeimininkas įsakys šuniui – skalikui – ir viskas baigsis. Beje, dažnai, deja, tai ir anksčiau ir dabar, neseniai, vyksta, suveikia.“ Apie akcininkų daromą įtaką žurnalistų darbui interviu metu užsimena redaktorius L. Dapkus: „Dar būdavo ir kita nuomonė, kuri yra akcininkų, ir aš manau, kad čia yra daug skaudesnė ir ją yra daug sunkiau nuspręsti redakcijose. Neseniai matėme vienoje iš jų pasikeitimus, išėjo kai kurie žurnalistai, kiti labai buvo nusiminę, reiškė visokias neigiamas nuomones dėl administracijos veiksmų, tai čia yra tie patys trumpos paklodės tampymo judesiai, kai trūksta pinigų išlaikyti visas tas redakcijas.“

Tiek atvirai, tiek anonimiškai žurnalistai pasidalijo patirtimi, kai jų pozicija susikirto su redakcijos. Nors daugelis žurnalistų akcentuoja, kad jie yra redakcijos sudedamoji dalis ir patys prisideda prie bendros pozicijos kūrimo, visgi dauguma tyrime dalyvavusių pripažįsta, kad pozicijoms išsiskyrus lemiamą žodį tokiose situacijose turi redakcija. Taip pat dalis žurnalistų, norėjusių išlaikyti anonimiškumą tam tikrais klausimais, pasakoja, kad vis dar egzistuoja redakcijų, kuriose nurodoma, ką kalbinti arba kaip pristatyti vieną ar kitą politinę temą:

„Na tiesiog būdavo parodoma pirštu, ką reikėtų kalbinti, o ko nereikėtų kalbinti ir apie ką reikėtų parašyti tekstą, o apie ką nereikėtų parašyti teksto“;

„Prezidentė D. Grybauskaitė negalėjo susitarti su Seimu dėl generalinio prokuroro pozicijos. Redakcija buvo itin kritiškai nusiteikusi prezidentės atžvilgiu, o aš galvojau, kad Seimas, atmesdamas vieną po kito kandidatus į generalinius prokurus, elgėsi nesąžiningai, nes tiesiog keršijo prezidentei. Bet šiuo atveju redakcijos pozicija buvo svarbesnė, teko paklusti“;

„<...> ankstesnėje redakcijoje buvo tokių momentų, kai vadovas mandagiai bandė man asmeniškai įrodyti, kad viena ar kita valdžios pusė bloga – priešingai mano rašytiems straipsniams“;

„Mūsų komandoje egzistavo ir kitas įsitikinimas, kad žurnalistas, parašęs kažkokį straipsnį ar atskleidęs problemą, turėtų pasinaudodamas savo ryšiais su politikais, kaip čia pasakyti, ne tai, kad stumti, bet stengtis, kad į tai būtų atkreiptas dėmesys.“

Kone visi pašnekovai (išskyrus D. Pancerovą) aptariant jų tiesioginius ryšius su politikais išsakė poziciją, kad politikos žurnalistas turėtų palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais. Daugeliu atvejų tokie ryšiai įvardijami kaip papildomas naudingas informacijos šaltinis. Tiesa, visi be išimties žurnalistai pabrėžia, kad svarbiausia ne tik palaikyti kontaktą, bet ir mokėti išlaikyti balansą – nesijausti skolingam ar netapti priklausomam nuo tau informaciją atskleidžiančių politikų:

„Negali būti geru politikos žurnalistu, jeigu tu neturi didelio, tankaus ir labai įvairialypio asmeninio kontaktų tinklo su politikais, kurie tavim pasitiki, kurie tave galbūt net asmeniškai mėgsta. Ir kaip turint šitą tinklą stengtis kartu išlikti maksimaliai nuo to tinklo pačiam nepriklausomam – čia yra didelis uždavinys, bet reikia tą daryti. Ir peržengti tos ribos, tos barikadų linijos negalima, nes kitaip tu jau ne žurnalistas, tu jau politinių procesų dalyvis.“ (V. Bruveris)

„<...> geri ryšiai yra gerai, kol tai yra dalykiški santykiai ir tu niekam nesi skolingas.“ (M. Aušra)

„<...> vėlgi, reikia ieškoti balanso, nes bendravimas su politikais yra labai „kūl“, kol tai netampa vėlgi einantis tik į vieną pusę. Turi stabiliai būti viduryje, kiek tai yra įmanoma.“ (S. Voveriūnaitė)

„<...> tai neturi daryti įtakos tavo, sakym, profesiniams veiksams.“ (G. Pankūnas)

Apibendrinami informantų patektus atsakymus, susijusius su žurnalistų pozicija galios centrų visuomenėje atžvilgiu, galime identifikuoti, kad didesnė dalis tyrime dalyvavusių žiniasklaidos atstovų yra linkę pasirinkti griežtai kritišką poziciją, kiti – kiek neutralesnę, kuria siekiama atspindėti tiek blogus, tiek gerus valdžios nuveiktus darbus, neturint išankstinio kritiško vertinimo. Kone visi apklausti žurnalistai teigia, kad nepaisant skeptiško nusiteikimo politikos žurnalistas privalo mokėti palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais, gauti daugiau naudingos informacijos, susijusios su politikos aktualijomis, išlaikydamas balansą ir nepriklausomybę nuo politinių jėgų. Analizuodami atsakymus taip pat galime identifikuoti, kad vertinant žurnalistinę kultūrą galios pozicijos aspektu žurnalistai politikų daromą įtaką jaučia skirtingomis spaudimo formomis, dažniausiai įvardijamos šios: viešojo politikų retorika, finansinis spaudimas, spaudimas per žiniasklaidos priemonių akcininkus ir redakcijų vadovus.

2.2.3. Orientacija į rinką

Trečioji T. Hanitzsch teorijoje įvardijama dimensija – žiniasklaidos atstovų orientacija į rinką. Modelyje pristatomi du šios dimensijos poliai – žurnalistų orientavimasis į pilietinius poreikius ir visuomenės interesą bei kitas – orientacija į vartotojiškus poreikius. Kalbant su žurnalistais šie du poliai yra neišvengiamai siejami vienas su kitu, surinkta informacija leidžia pastebėti kelias pasikartojančias linijas, kurios turi įtakos žurnalistų orientacijai į rinką. Iš interviu metu informantų pateiktų atsakymų galime daryti prielaidą, kad žurnalistų poziciją lemia keli veiksniai: interesas aktyviau įtraukti visuomenę domėtis politiniu lauku, kai kuriais atvejais – netgi nepriklausomai nuo to, ar parengta naujiena bus pakankamai populiaru, besikeičiantys vartojimo įpročiai ir noras politines naujienas adaptuoti į vartotojams priimtinesnę formą, konkurencija, kurią dažniausiai žurnalistai sieja su greičiu ir kokybe.

Interviu metu dauguma kalbintų žiniasklaidos atstovų patvirtino, kad savo tikslu laiko aktyviau įtraukti visuomenę į dalyvavimą politiniame lauke:

„<...> labai dažnai tai skatinam balsuoti. Tikrai nepasakom, už ką balsuoti, bet skatinam balsuoti, parodyti, kad nuo mūsų visų priklauso demokratija.“ (M. Jackevičius)

„Žinoma, tai mūsų visų interesas, visų pirma, kad žmonės ne tik dalyvautų politiniame lauke, bet kad vartotų daugiau naujienas, kad jie vartotų bent jau vietines.“ (L. Dapkus)

„<...> balsavimas, ėjimas į rinkimus, valdžios rinkimas yra mūsų visų pilietinė pareiga, iš tikrųjų, žiniasklaida šioje vietoje gali taip pat labai daug padaryti ragindama nuolatos.“ (D. Žeimytė-Bilienė)

„<...> mano darbas yra susijęs, kad visuomenė būtų politiškai aktyvi, nes čia jau nuo smulkių dalykų, kaip tu skatini bendruomenes, na, tu viešini bendruomenių problemas tam, kad vokalizuočiau jas ir kad telktum žmones, kad jie būtų sąmoningi ir aktyvūs, kalbėtų apie savo dalykus, tai čia yra tas pats visuomeninis politinis gyvenimas ir dalyvavimas jame.“ (M. Aušra)

Dalis informantų tikina, kad kai kuriomis politinėmis, visuomenės interesus paliejančiomis temomis rašyti būtina ir svarbu nepriklausomai nuo to, ar jos bus gerai skaitomos, taip tarsi pasirinkdami pilietiškumo polių, pristatomą T. Hanitzsh modelyje:

„<...> nuo seno buvau linkęs labiau populiariesnes temas gvildinti, nes tu greičiau gauni kažkokį atsakymą ir iš tos pačios auditorijos, kažkokią reakciją, bet dabar supratau, kad reikia grįžti ir prie tų didžiųjų temų, prie tų, sakykim, švietėjiškų, ar paaiškinti žmonėms apie tai, kas gal nėra labai populiaru, bet tiesiog labai svarbu.“ (G. Pankūnas)

„Tikrai būna tekstų, kuriuos reikia rašyti, nes jų reikia, jų neskaitys, bet tai nekelia jokio klausimo, ar ta tema reikia rašyti. Ja reikia rašyti. Taškas.“ (S. Voveriūnaitė)

„<...> anonsuodama temą aš labai dažnai sakau: ir kodėl mums visiems tai turi rūpėti? Nes, iš tikrųjų, tu ir darai temą dėl to, kad tu galvoji, kad ji kažkuo turi būti svarbi. <...> tu supranti, kad neis ta tema gerai, bet vis tiek darai tą laidą, nes tai yra labai svarbu.“ (R. Miliūtė)

Šią poziciją ir temos svarbos, o ne skaitomumo prioritetą įvardijo visi keturi žurnalistai, dirbantys visuomeniniame kanale, toks požiūrio pristatymas tarsi patvirtintų T. Hanitzsh modelio versiją, kad komerciniai kanalai orientacija į rinką rūpinasi intensyviau nei nekomerciniai:

„Kadangi aš dirbu visuomeniniam transliuotojui, tai tas yra gerai, kad tu šiek tiek atsiriboji nuo to viso komercinio populiarumo temų, tu žinai, kad tavo misija per se yra daryti ir nepopuliarias temas, kurios yra svarbios, bet jos gali būti nelabai suskaitytos, bet tu jas vis tiek darai, nes yra temos reikšmingumo dar labai didelis aspektas, ypač dirbant šioje įstaigoje.“ (M. Aušra)

„<...> tu žinai, kad tu dirbi visuomenei, ir jeigu žmonės į tave kreipiasi, tu negali sakyti „oi, mums neįdomu ir mes nerašysim“, bet jeigu tai yra žmogaus problema, tai reikia apie tai kalbėti. Labiau gal atsakomybę visuomenei jauti, kad tu vis tiek esi išlaikomas iš mokesčių mokėtojų pinigų ir iš tavęs tikisi dėmesio ir tu bandai tą dėmesį parodyti.“ (M. Jackevičius)

Visgi net ir nekomercinėje žiniasklaidoje dirbantys žurnalistai pripažįsta, kad auditoriją sudominti politiniu lauku darosi vis sudėtingiau, todėl žiniasklaida turi prisitaikyti prie populiarėjančių kitokių žanrų: „Viršų ima toks žanras „politikas be kaklaraiščio“, kai apie asmenybę, apie asmeninį gyvenimą pradedama kalbėti, priešus ir draugus, bet ne apie programas. Tiesiog Lietuvoje programoms išvis labai mažai dėmesio skiriama ir ką pastebi politologai, apžvalgininkai, net partijos nebeinvestuoja į programų rašymą, nes net mūsų debatai nebėra apie tai“, – teigia LRT.lt vyr. redaktorius M. Jackevičius. Apie tokį besikeičiantį politinių naujienų pateikimo toną kalba daugelis tyrime dalyvavusių žiniasklaidos atstovų. R. Miliūtė, nors tikina, kad kalbėti rimtomis, svarbiomis temoms reikia negalvojant apie reitingus, kartu pripažįsta, kad norint pasiekti didesnę auditorijos susidomėjimą

tenka turinį adaptuoti, pateikti priimtinesne forma: „<...> vertinu galimybę pateikti svarbius dalykus per visokį ten humorą arba juokelius ir Meškos laidoje („Langas į valdžią“, – L. P.), nes apmaudu, bet jeigu tu kalbi tikrai sudėtingus dalykus, žmonėms sunku tai priimti. <...> jeigu tu tinkamu santykiu pateiki, sakykim, linksmus arba ne visai rimtus dalykus ir į tą košę įmeti kelias labai labai rimtas uogytės, tai jiems kažkaip yra lengviau suvalgyti visą tą košę ir aš esu tikra, kad galvoj vis tiek lieka“, – ar kalbinti įdomesnius, geriau žinomus pašnekovus: „Tas balansas tarp „žiūrės-nežiūrės“, jis visada yra ir kartais, jeigu tu gali rinktis, tarkim, panašaus, kaip mes vadinam „kalibro“, tai yra išmanymo, gebėjimų ir žinių turinčių žmonių, tai tu renkiesi tą, kuris kalba sklandžiau, patraukliau, nes žinai, kad tiesiog jis lengviau pasieks auditoriją.“

Analogiška patirtimi, kai pašnekovų pasirinkimui įtakos turi auditorijos nuomonė, dalijasi ir komercinėje žiniasklaidoje dirbanti D. Žeimytė-Bilienė: „<...> laidose, galvoji, pasikviestum kokį nors profesorį, kuris galėtų labai gerai išanalizuoti tam tikrą problemą ar temą, bet to profesoriaus niekas nežino – arba jis labai retas svečias, arba tu žinai, kad jis labai tokiais sunkiais terminais kalba, tai būtinai prie to profesoriaus tada kvieti kažkokį tokį geriau pažįstamą žmonėms žmogų, kuris turi galbūt kažkokią paviršutinę nuomonę, bet jis labiau žiūrimas. Tai taip ir varijuoji, nes kitaip neišeina.“ Pasak žurnalisto L. Dapkaus, siekis informuoti visuomenę yra esminis, tačiau paviršutiniškos, masės pritraukiančios naujienos sugeneruoja srautą, kuris padeda išsilaikyti redakcijai ir tiems patiems svarbiomis politinėmis temomis rašantiems žurnalistams: „<...> paspaudimai ateina iš masių, tai jeigu tu įdedi gerą tekstą, kuriame analizuojami svarbūs visuomenei procesai, bet tai yra specifiškai nuobodžiai parašytas tekstas ir tu gauni 5 000 paspaudimų, o šalia įdėta žinomos moters išpažintis apie jos vedybinio gyvenimo nesėkmes ir tu gauni 50 000, tai tu, žinoma, jį pakeli kur nors viršų. Ką tu darai tokiu atveju? Tu padedi savo bendrovei išsilaikyti, nes kiti panašiai elgiasi, tu padedi žmonėms užsidirbti daugiau pinigų, nes tu juo myli, pas save dirbančius <...>.“ Taigi iš esmės, nors daugelis žurnalistų patvirtina, kad savo darbu siekia atsižvelgti į vartotojų, kaip piliečių, poreikius, neišvengiamai turi balansuoti, norėdami pasiekti didesnę susidomėjimą ar net siekdami prisidėti prie finansinės žiniasklaidos priemonės gerovės (komercinių kanalų atveju).

Dar vienas veiksnys, lemiantis žurnalistų poziciją orientacijos į rinką dimensijoje, – konkurencija. Interviu metu paklaustas apie santykių su konkurentais įtaką darbui žurnalistas V. Bruveris teigia, kad tokia įtaka jaučiama, o lyginant su praėjusiu – spausdintos žiniasklaidos – laikotarpiu netgi išaugusi: „Konkurencinė apskritai aplinka yra, per tą laiką, kai aš esu žurnalistikoje, pasikeitusi dramatiškai, anksčiau, kai yra buvę tik keli telikai ir kelios agentūros <...> ir tai būdavo sunkoka, nes pas kitus irgi dirbo kieta chebra, tai reikia žiūrėti, kad ji nesužinotų visko, ką tu žinai. O dabar išvis...“ Panašią poziciją apie išaugusią konkurenciją išsako ir L. Dapkus: „Ta konkurencija turėtų būti geras dalykas,

bet kai jos yra, galbūt... Nežinau, gal rinkta nusprendžia, kiek jos reikia ir kol kas rinkta mano, kad užtenka, bet iš galutinio produkto matom, kad jos gal ir per daug. Aš matau didesnių šalių su mažesniu kiekiu portalų ir ten, beje, spauda gyvuoja daug geriau negu pas mus.“ Teiginį, kad Lietuvos rinkoje žiniasklaidos kanalų galbūt yra net ir per daug, išsako ir D. Žeimytė-Bilienė: „Mes nedidelė šalis, o žiniasklaidos priemonių yra daug, aš sakyčiau, netgi gal per daug, nes vartotojų pas mus yra ribotas kiekis.“

Remdamiesi kokybinio tyrimo rezultatais, siekiant įvertinti žiniasklaidos atstovų orientaciją į rinką, galime identifikuoti, kad žurnalistai iš esmės linkę savo pirminiu tikslu laikyti pilietinę funkciją ir viešojo intereso gynimą, tačiau tai vienareikšmiškai negali būti atsiejama nuo auditorijos poreikių. Tokią nuolatinę balanso paiešką ir jos sukeltą įtampą, atsirandančią tarp šių dviejų dimensijos polių Lietuvoje lemia arši žiniasklaidos kanalų kova sąlyginiai nedidelėje rinkoje ir žurnalistų prisitaikymas prie vartotojų įpročių, noro į politines temas gilintis patraukliu pramoginiu formatu. Šią rinkos tendenciją atspindi ne tik informantų pateikti atsakymai, bet ir TV laidų reitingai, kurių viršuje jau ne vienus metus tradiciškai atsiduria tokios pramoginės politikos aktualijų laidos kaip „KK2“.³⁵

2.3. Epistemologinės pozicijos pagal žurnalistus

2.3.1. Objektyvizmas

Antrasis T. Hanitzsch pristatomas žurnalistinės kultūros identifikavimo elementas – epistemologija. Viena iš dimensijų, pagal kurias vertinama epistemologija, – objektyvizmas. Šios dimensijos tikslas – identifikuoti, kaip žurnalistai savo darbe mato tiesą – ieško objektyvios tiesos ar pripažįsta subjektyvumo egzistavimą? Aptariant šią sritį interviu metu, galima pastebėti, kad žurnalistai linkę rinktis arba subjektyvumo poliui priskiriamą poziciją, arba gana išplaukusią, bet visgi objektyvios tiesos egzistavimą palaikančią pusę. Iš pirmo žvilgsnio objektyvizmo dimensija gali pasirodyti gana tampriai susijusi su intervencijos dimensija, tarsi neutralią poziciją pasirinkę žurnalistai turėtų būti arčiau objektyvios tiesos pozicijos. Vis dėlto tyrimo metu paaiškėja, kad dalis informantų sau priskiria neutralaus pranešėjo vaidmenį, tačiau kalbėdami apie objektyvią tiesą jie pripažįsta, kad visiškai atsiriboti nuo subjektyvios pozicijos ar patirties rengiant medžiagas nėra įmanoma.

Uždavus klausimą „*Ar egzistuoja objektyvi tiesa?*“ dažniausiai sulaukiama pirminė reakcija – tai tema, kuria reikėtų diskutuoti greičiau su filosofais nei su žurnalistais. Tiesa, septyni iš dvylikos

³⁵ KANTAR parengti TV auditorijos tyrimo rezultatai: <http://www.kantar.lt/lt/top/paslaugos/media-auditoriju-tyrimai/tv-auditorijos-tyrimas/duomenys-1/> [žiūrėta 2020-11-12].

informantų laikėsi gana griežtos subjektyvizmo krypties. Pagrindinis žurnalistų, pasirinkusių subjektyvizmo polių objektyvizmo dimensijoje, argumentas – žiniasklaidoje beveik neįmanoma išvengti žurnalisto asmeninės pozicijos ir nors tiesos yra siekiama, galutiniame rezultate tikslas ją pasiekti vis tiek neįgyvendinamas, nes atsiriboti nuo subjektyvaus žinios pateikėjo indėlio neįmanoma:

„Visa informacija iš dalies yra suteikiama subjektyvi, nes pateikiama per žmogų, jie gi ne robotas, tai tokio absoliutaus objektyvumo nėra, bet jo visą laiką labai stipriai siekiama.“ (D. Žeimytė-Bilienė)

„Mes gi visi subjektyvūs, tai man čia tokia siekiamybė, kurios niekas nepasieks niekad.“ (G. Pankūnas)

„Mes jos siekiame išklausydami kuo daugiau nuomonių, bet nežinau, ar iki galo galima tai padaryti.“ (I. Nagrockienė)

„<...> nebūna visiškai 100 proc. objektyvumo, tu tiesiog bandai kuo arčiau prie jo priėti. Prie jo niekada neprieisi, bet gali kiekvieną dieną stengtis ir čia nereikia būt naiviem. Daro įtaką viskas. Rašytojas taip pat, autorius taip pat.“ (S. Voveriūnaitė).

Verta paminėti, kad dalis žurnalistų, net ir laikydamiesi pozicijos, kad viena objektyvi tiesa egzistuoti vis dėlto negali, pabrėžia faktų svarbą pateikiant subjektyvią, tačiau ne klaidingą tiesos versiją. Pasak L. Dapkaus, nors vienos tiesos nėra, žurnalistui labai svarbu savo poziciją ir savo tiesos suvokimą pagrįsti faktais, o ne interpretacijomis: *„Manyčiau, mes turėtume to siekti, neiškraipyti pašnekovo žodžių, kuo tiksliau jį cituoti, neįrašinėti citatų, kurių nebuvo, ir daug dėmesio skirti skaičiam, datom, faktam, nes jie objektyviai yra tokie, kokie yra. Mes daug ką galime per save perleidę parodyti, bet ten reikia rašyti tiksliai. Tai aš tikiu aukštesniu laipsniu tiesos, galbūt taip reikėtų sakyti.“* Gana panašiai kalbėdama apie subjektyvios tiesos suvokimą ir pateikimą argumentus įvardija ir R. Miliūtė: *„<...> aš jaučiuosi gerai pateikdama informaciją, kokia aš remiuosi, gaunamą iš mokslininkų ir aš visiškai rami jaučiuosi, tarkim, nutraukdama eteryje kokią nors Venckienę ir pasakydama, kad „ne, ponija, jūs nusišnekat, nes Europos Sąjungoje į rinką nepaleidžia neišbandytų vakcinų“ ir ji gali mane skųsti, kur tik ji nori, aš manau, kad aš padariau viską dėl tos tiesos, kaip aš ją suprantu, ir žinodama, kuo aš remiu tą savo tiesą. Tai yra kad aš remiu faktais, ne tik nuomone.“*

Likusi dalis žurnalistų teigia, kad objektyvi tiesa egzistuoja, tiesiog žurnalistas niekada neturi galimybės matyti viso paveikslo, visų detalių ir todėl ta tiesa bei jos pateikimas gali keistis. Pasak

tyrimų žurnalisto D. Pancero, tiesa yra tai, kas yra arčiausiai objektyvios tikrovės, o žurnalisto darbas – išsiaiškinti kuo daugiau informacijos ir konteksto apie tą tikrovę: „*Tikrovėje kažkas įvyko ir tas įvykis turėjo motyvaciją, priežastis ir pasekmes. Tai vat, žurnalisto darbas yra papasakoti tiesą, ta prasme, kad arčiausiai <...> kaip buvo tikrovėje.*“ Labai panašios pozicijos kalbėdamas apie tiesą laikosi ir kitas tiriamosios žurnalistikos atstovas M. Aušra. Jo teigimu, tiesa – didžiulis paveikslas, kurio visų niuansų gali nežinoti, o žurnalistas turi dėti visas pastangas tą paveikslą parodyti kuo plačiau ir detaliau: „*Fotonuotrauka ar vaizdiniu įrašu užfiksuoja tiesą, užfiksuoja įvykį, tai tu su faktu taip pat gali užfiksuoti tiesą, bet tiek nuotrauką, tiek vaizdo įrašą riboja rėmelis, ir tas rėmelis gi gali prasiplėsti. <...> kitos tiesos nėra, yra tik viena ta fotonuotrauka, kurioje yra įvykis, tiesiog ta nuotrauka gali būti dar vis platesnė ir platesnė.*“ Mintis, kad tiesa egzistuoja, tačiau ji gali keistis, fiksuojama ir R. Valatkos interviu. Ilgamečio žiniasklaidos atstovo teigimu, jis skelbia tai, kas tuo metu atrodo teisinga, tačiau net po kelių valandų, gavus papildomos informacijos, ta skelbiama tiesa gali iš „daugmaž teisingos“ virsti „nelabai teisinga“: „*Tai mes dirbam su tiesa tam tikrame fiksuotame laike ir esam atviri keisti fiksuotą nusistatymą kitame laike.*“

Visgi taip pat verta paminėti, kad viena tiesa egzistuoja kalbant tam tikromis temomis. LRT.lt vyriausiasis redaktorius M. Jackevičius kalbėdamas apie objektyvią tiesą teigia, kad ji egzistuoja, kai kalbama apie mokslą arba tam tikrus nustatytus istorinius faktus, tačiau taip pat pabrėžia, jei žurnalisto tema susijusi su požiūrio klausimu, viena tiesa gali ir neegzistuoti: „*<...> kai kalbam apie požiūrį, tai požiūriai gali kisti, gali būti ir skirtingi filosofai, ir teoretikai, mąstytojai turi skirtingą požiūrį, juk ir politinės doktrinos skiriasi ir jos turi skirtingą požiūrį į ekonomiką. Tai negali sakyti, kad vienu tiesa yra tiesa, o kitų požiūris yra neteisingas.*“ Apie požiūrių aktualumą tam tikra prasme užsimena ir politikos apžvalgininkas V. Bruveris. Jo teigimu, objektyvi tiesa – tai nuolatinis balanso ieškojimas: „*Tiesa ir yra balansas tarp niuansų – maksimaliai sąžiningo visų niuansų išryškavimo, bet kartu ir sugrupavimo pagal tam tikrą požiūrio ir vertybinį tašką, kuris tau atrodo teisingas.*“ Žurnalisto teigimu, tiesos suvokimo klausimas veda prie to, kad žurnalistas kartu yra ir tam tikra prasme filosofas.

Vertindami žurnalistų atsakymus objektyvizmo dimensijoje, galime identifikuoti nuomonių pasidalijimą – dalis teigia, kad objektyvios tiesos nėra, nes paties žurnalisto subjektyvumo elementas dirbant žiniasklaidoje yra neišvengiamas, kiti – kad viena tiesa egzistuoja, tačiau ne visada ją visą galima pamatyti ir pristatyti auditorijai. Subjektyvizmo šalininkai tvirtina, kad nors vienos tiesos nėra, visgi pateikiamą tiesos versiją būtina grįsti faktais, o ne nuomonėmis, tuo tarpu arčiau objektyvizmo poliaus atsidūrę žurnalistai pabrėžia, kad tiesa gali kisti priklausomai nuo turimos informacijos kiekio, aplinkybių ir požiūrių, viena neginčijama tiesa egzistuoja tik kalbant apie mokslą.

2.3.2. Empirizmas

Kita pasirinkto T. Hanitzsch modelio dimensija, identifikuojanti epistemologijos elementą, – empirizmas. Vertinant žurnalistų poziciją empirizmo skalėje siekiama identifiкуoti, kiek įtakos jų tiesos suvokimui turi faktų nustatymas ir kiek – analitinis suvokimas. Analizuojant informantų atsakymus galima identifiкуoti, kad visi kalbinti žurnalistai tvirtina, jog atskirti faktų ir analizės tiesiog neįmanoma, nes bet kokia analizė gali būti atliekama tik remiantis patvirtintais faktais, taigi nė vienas iš informantų savęs negalėtų identifiкуoti kaip palaikančio subjektyvios analizės poziciją. Norint grafiškai atvaizduoti šią dimensiją skalėje, greičiausiai visi tyrime dalyvavę žiniasklaidos atstovai atsidurtų arčiau empirinio suvokimo ir argumentavimo poliaus. Taip pat analizuojant žurnalistų atsakymus galima identifiкуoti tris linijas, išryškėjančias interviu metu: analizuoti faktus pasitelkiami specialistai ir ekspertai, be analizės įtikinti auditoriją sudėtinga, faktų ir analizės subalansavimą lemia žurnalistinis žanras.

Visų pirma, aptariant empirizmo dimensiją ryškiausiai pasikartojanti pozicija – analizė negali egzistuoti be faktų, todėl šių dviejų elementų skirti į skirtingas puses neįmanoma:

„Aš neatskirčiau analitinio suvokimo nuo faktų, nes kas tada yra analitinis suvokimas? Ką tu analizuoji, jeigu ne faktus? Tu gali analizuoti nuomones, bet tai nebus žurnalistika, tai bus turbūt labiau filosofija.“ (R. Miliūtė)

„Šitų dalykų atskirti neišeina. Kiekvienas faktas yra analitiškai sukonstruotas. Faktas nėra tik plyta, gulinti ant grindinio. Ji nieko mums nesako, žurnalistikoje faktai kalba su mumis, jų pagalba mes kalbamės vienas su kitu. Tai yra tam tikri tropai, ženklai, interpretaciniai konstruktai.“ (V. Bruveris)

„Situacijos analizė be faktų yra neįmanoma, tai iš pradžių visada pradedi nuo fakto, tai koks tu žurnalistas, kokia tu žurnalistika beužsiimtum, kokia rūšimi, tu iš pradžių vis tiek turi susirinkti faktus. <...> Tiek vienas, tiek kitas yra svarbu ir vienas be kito negali gyventi.“ (M. Aušra)

Visi apklausti žurnalistai teigia, kad analizė yra neišvengiama žurnalistinio darbo dalis, tačiau pasikartojanti pozicija tarp kai kurių informantų – kad analizė turėtų būti atliekama ne pačių žurnalistų lūpomis, o kalbinant ekspertus, specialistus, patelkiant nuomonių įvairovę. Tiriamosios žurnalistikos atstovo D. Pancerovo teigimu, nors yra žurnalistų, kurie tikrai įsigilinę į tam tikras sritis gali atlikti profesionalią situacijos analizę, prioritetas visgi turėtų būti teikiamas specialistams: „<...> žurnalistas

nebūtinai turi dalyvauti situacijos analizėje, bet žiniasklaida turėtų skelbti informacijos analizę, kurias atlieka ekspertai kalbinant arba patys rašo ir t. t.“ Gana panašios pozicijos laikosi ir LRT.lt politikos žurnalistas – reporteris G. Pankūnas, kuris pabrėžia, kad savo kasdienėje praktikoje analizuodamas faktus, paremtus skaičiais, ieško pagalbos ekspertų rate – konsultuojasi su profesionalais, kurie padeda žurnalistui eiti analizės keliu. Tai, kad savo kasdieniame darbe norėdama pateikti analizę kreipiasi į specialistus, mini ir kita reporterė – I. Nagrockienė. Žurnalistės teigimu, analizę ji stengiasi pristatyti ekspertų lūpomis ir dažniausiai renkasi ne vieną jų, taip siekdama užtikrinti nuomonių įvairovę. Būtent nuomonių įvairovės svarbą pabrėžia ir kita regioninės žiniasklaidos atstovė V. Vaškevičienė, tačiau pripažįsta, kad ne visada lengva užduotis regionuose, ypač šiuo metu: „<...> stengiamės, kad ta nuomonių įvairovė būtų, dabar pandemijos metu ją labai sudėtinga išlaikyti, regione, aišku, sudėtingas ir ekspertų reikalas, jų tiek nėra, ypač siauresniais klausimais, bet tą nuomonių įvairovę stengiamės palaikyt, kiek įmanoma.“

Analizės svarbą pandemijos kontekste mini ir kiti informantai. Anot D. Žeimytės-Bilienės, šiuo metu, kai plinta tiek daug melagingų naujienų, vien tik faktų, siekiant įtikinti žmones, nepakanka, pagrindimui būtina ir analizė: „*Neužtenka tik pateikti fakto, kad 5G ryšys nesusijęs su koronaviruso plitimu arba tai nereiškia, kad visiems bus įsiūti čipai. Tai turbūt reikia ir paaiškinti, kodėl tas 5G yra nesusijęs.*“ Pozicija, kad be analizės tam tikrais faktais įtikinti auditoriją darosi vis sudėtingiau pasikartoja ir kitų žurnalistų atsakymuose. Žurnalistu L. Dapkaus teigimu, visi esame mitų vartotojai, todėl mums patinka istorijos, jos mus labiau įtikina nei pliki faktai: „*Jeigu tu sudėsi tik statistiką, koks yra nedarbo lygis, bet tu neparodysi darbo netekusios šeimos gyvenimo, nenupieši jų vaizdo, tai tu nepadarysi tokios įtakos auditorijai.*“ Pasak jo, būtent analizuojant ir vaizduojant situaciją slypi tikroji žurnalistinio darbo stiprybė ir galia – gebėti tikėti tuo, ką darai, nuvykti į įvykio vietą, pasidomėti istorija, ne tik skaičiais ir statistika. Tai, kad norint parengti įtikinančią medžiagą šalia faktų būtina ir analizė, teigia ir tyrimų žurnalistas M. Aušra: „*Tam, kad suvestum faktus ir tam, kad galėtum skaičiuose išvelgti dalykus, vis tiek tau reikia analitikos.*“ Tiesa, M. Aušra atkreipia dėmesį, kad faktų ir analizės balansą darbe nulemia žanras. Pasak informanto, konkrečiai jo darbe – rengiant tyrimus – būtini visi komponentai: faktai, skaičiavimai, analizė, o informaciniame pranešime gali pakakti ir faktų.

Poziciją, kad empirizmo kriterijus yra neabejotinai susijęs su žanro klausimu, išsakė daugelis (aštuoni iš dvylikos) kalbintų žurnalistų, gana aiškiai šią sąsają su žurnalistinėmis funkcijomis įvardijo G. Pankūnas: „*Galbūt reikėtų kalbėti apie žurnalistų tam tikras profesines sritis. Pavyzdžiui, galbūt labiau analizuoja situaciją ne reporteriai, o ten kažkokie apžvalgininkai ar kiti žurnalistai.*“ Pasak reporterės S. Voveriūnaitės, viskas priklauso nuo rengiamos medžiagos: „<...> yra tekstų, kurie reikalauja tiesiog faktų. Grynu, plikų faktų, o kai kurios situacijos, kai kurie tekstai savo apimtimi,

turiniu, laiku, kurį praleidi prie jo, turbūt leidžia ir tą analizę.“ Analogiškai žurnalisto V. Bruverio teigimu, dirbdamas reporterio darbą jis pateikia pirminę informaciją, pats ją apdoroja, o atlikdamas apžvalgininko funkcijas užsiima analize. Tokius žanrų skirtumus su faktų ir analizės pusiausvyra sieja ir R. Valatka, tiesa, pabrėždamas, kad daugelis žurnalistų pereina skirtingus žanrus: „*Turbūt negalėtume tiesiogiai sieti tų dviejų dalykų: vieni dirba reporteriais, kiti rašo komentarus, veda laidas. O jei visai tiksliai, tai dauguma ilgiau žurnalistikoje užsibuvusiųjų praeina abi stadijas.*“

Bendrai žvelgdami į empirizmo dimensiją, remiantis informantų pasakojimais, galime daryti prielaidą, kad tiesos istorijoje pateikimas turi būti tiek grįstas faktais, tiek analitiniu suvokimu. Faktus kalbinti žurnalistai mini kaip esminį turinio vieneta, tačiau taip pat išskiriama analizės svarba. Analizė, pateikiama ekspertų ar pačių žurnalistų lūpomis, yra tai, kas padeda įtikinti auditoriją faktų autentiškumu, paaiškinti kontekstą, suteikti tikrumo ir poveikio istorijai, ypač kai galima remtis konkrečiais pavyzdžiais ar žmonių liudijimais. Skirtingo proporcingumo faktų ir analizės balansas, pasak žiniasklaidos atstovų, priklauso nuo konkrečios medžiagos ir žanro, kuriame veikia žurnalistas, tačiau abi šios dalys yra būtinos ir neišvengiamai egzistuojančios kiekvieno žurnalisto kasdieniame darbe. Net ir tokiu atveju, kai analizės dalis darbe yra dominuojanti, ji vis tiek siejama su pagrįstų faktų analize, o ne subjektyvia žurnalisto pozicija.

2.4. Etinės ideologijos pagal žurnalistus

2.4.1. Reliatyvizmas

Interviu metu uždavus klausimą, kaip suprantama žurnalistinės kultūros sąvoka, nemaža dalis kalbintų žurnalistų pasitikslinka, kuo tai skiriasi nuo žurnalistinės etikos. Būtent žurnalistinės etikos sąvoka yra labiau paplitusi ir dažniau vartojama Lietuvoje. Etinis aspektas nėra vienintelis, tačiau labai svarbus aptariant žurnalistinę kultūrą. Tyrimo metu aptariant, kaip dažnai žurnalisto darbe susiduriama su etinėmis problemomis, dažnai pasitaikęs informantų atsakymas – nuolat. Vertindami etines ideologijas reliatyvizmo dimensijoje, žurnalistų pasirinkimus pagal T. Hanitzsch modelį galime išdėlioti skalėje tarp dviejų polių – vienu atveju sprendimai priimami remiantis visuotinėmis etikos normomis, kitu atveju – sprendimai priimami remiantis asmenine pozicija. Tyrime dalyvavę žiniasklaidos atstovai dalydamiesi asmenine patirtimi bandė apibrėžti, kas lemia jų apsisprendimus iškilus vienai ar kitai etinei dilemai. Analizuojant pateiktus atsakymus galima identifikuoti, kad tarp

asmeninės pozicijos ir visuotinių normų savo vietą randa redakcijos pozicija arba sprendimų priėmimas remiantis kolegų patirtimi.

Žurnalistas M. Jackevičius teigia, kad susidūręs su etine ar moraline dilema dažniau renkasi kliautis savo asmenine pozicija ir patirtimi, tačiau sprendimų nepriima vienašališkai, yra linkęs konsultuotis su kolegomis redakcijoje ir priimdamas galutinį sprendimą į tai atsižvelgia. Taip pat, jo teigimu, dirbant žurnalistinį darbą svarbu suprasti, kad tavo moralinė pozicija neturi užkirsti kelio nuomonių įvairovei, net jei asmeninė nuomonė ne visuomet sutampa su redakcijos pozicija: „<...> nesvarbu, ką aš šiuo atveju manau. Aš galiu labai neigiamai vertinti kokį politiką Petrą Gražulį, tačiau jeigu jis turi naujieną, jeigu jis dalyvauja sprendimų priėmime, tai mes turim jo poziciją atspindėti, mes negalim atrinkti, kad šitas Seimo narys yra... Tarkim, kad jo idėjos netinkamos mums, o kitos yra tinkamos.“ Gana panašiomis mintimis, kad dažnai susidūrę su etinėmis dilemomis sprendimo ieško remdamiesi kolegų patirtimi, dalijosi ir politinių aktualijų reporteriai:

„Aš kai turiu dilemą, aš niekad savo galvoj nesėdžiu, aš visada einu pas kolegas ir sakau: „Tai kaip?“ ir tada tokiu bendru pasikalbėjimu... Sakau, aš vėlgi gal turiu per mažai patirties su šitais dalykais, dėl to man visada reikia su kažkuo pasitarti.“ (S. Voveriūnaitė)

„Aišku, kartais reikia pasitarti, tada jau kreipiuosi į gerokai patyrusius kolegas, bet šiaip visą laiką stengiuosi pasitikėti savo jėgom, nes galvoju, kad tebūnie, padarysiu klaidą, bet tada ir pats suprasiu, kokią padariau ir kitą kartą galėsiu tokios nedaryt.“ (G. Pankūnas)

Žurnalisto G. Pankūno minimas asmeninės patirties ir pozicijos naratyvas pastebimas ir kitų informantų atsakymuose. Tiriamosios žurnalistikos atstovas M. Aušra teigia, kad dėl savo darbo specifikos su etinėmis dilemomis susiduria dažnai, tačiau sprendimus priima vadovaudamasis asmenine patirtimi: „Man atrodo geriausia ir yra vadovautis tuo savo vidumi, bet jau turi būti labai sąžiningas prieš save, prieš kitus ir savo darbu turi būti įrodęs, kad tu niekados ir neperžengi tos ribos.“ Kito tyrimų žurnalisto D. Pancerovo teigimu, prioritetą teikia asmeninei pozicijai, nes asmeniniai standartai yra aukštesni nei visuotinės normos: „<...> aš remiuosi asmenine nuostata, tai labiau gal susiję su tuo, kad keli sau šiek tiek aukštesnes nuostatas, nei kad jos yra įtvirtintos kažkokiuose formaliuose etikos standartuose.“ Daugelis tyrime dalyvavusių informantų teigia, kad asmeninė pozicija iš esmės yra suformuota visuotinių normų, viena kitą papildo ir nėra traktuojamos kaip atskiros vertybių sistemos, o greičiau jų derinys atsispindintis praktikoje:

„Pirmiausia stengiuosi, kad tos normos, dėl kurių esam sutarę kaip visuomenė, nebūtų atsiskyrusios nuo asmeninių.“ (V. Bruveris)

„<...> panašiai kaip vairuojant automobilį – tu nežiūri pasidėjęs eismo taisyklių sąvado, o vairuoji automatiškai, atsižvelgdamas į tai, ką kažkada išmokai, ir realią situaciją kelyje.“ (R. Valatka)

„Kažkiek patirtim, remiamės galiojančiais įstatymais, kad nereikėtų eiti į teismus, kol kas – kiek skundėsi, niekad os nepralaimėjom. O šiaip – patirtis ir įstatymai.“ (V. Vaškevičienė)

Aptariant etines dilemas ir kaip jos sprendžiamos, išryškėjo ir kita linija – dalis žurnalistų etikos sąvoką pirmiausia sieja su jautrių temų pateikimu, o ne su tam tikru politiniu kontekstu. Pasak žurnalistės D. Žeimytės-Bilienės, etinės dilemos jai pirmiausia kelia asociacijas su jautriomis, skausmingomis temomis, kaip, pavyzdžiui, žmogaus mirtis. Šiais klausimais etika stovi gerokai aukščiau už žurnalistinį interesą papasakoti istoriją: *„Aš tikrai esu sau pasisakiusi, kad nelįsiu, nesvarbu, kas benutiktų, į tas situacijas, kai pati žmogiškai suprantu, kad tas žiniasklaidos kišimasis dar labiau pablogina ir dar labiau skaudina žmones.“* Gana panašiai etines dilemas pirmiausia su asmeniniais išgyvenimais sieja ir G. Pankūnas, kuriam etinės dilemos siejasi su kriminalinėmis naujienomis. Ilgametis redakcijos vadovas L. Dapkus etiką taip pat sieja su jautrių temų pateikimu, tiesa, laikosi kiek kitokios pozicijos. Jo manymu, dabartinės normos ir duomenų apsauga tarsi suvaržo žurnalistų galimybę papasakoti istoriją paveikiau, daryti įtaką auditorijai, apsaugoti nuo analogiškų atsitikimų pasikartojimo, pavyzdžiui, aprašant savižudybes: *„Jeigu mes norime apginti kažką nuo didelių nemalonumų, gal mes turime leisti kažkiek tų detalių neatskleidžiant arba nepakenkiant tiems žmonėms, bet jeigu mes rodysime tik skaičius, tai įtakos vis mažės ir mažės, o problemos neišsispręs.“*

Kiti tyrimo dalyviai etiką sieja ne tik su savo veikimu siekiant gauti vieną ar kitą informaciją, bet ir su žurnalisto funkcija siekiant apsaugoti informacijos šaltinį ar temos herojų. Pavyzdžiui, R. Miliūtė dalijasi asmenine patirtimi, kad noras apsaugoti šaltinius atsirado su praktika ir patirtimi, žinant pasekmes, kartais pati imasi iniciatyvos ir siūlo užtikrinti anonimiškumą, net jei šaltiniui tai neatrodo būtina: *„<...> tu esi jau matęs, kokia ta patirtis ir kiek žmonės gailisi, tai mūsų pareiga tiesiog yra įspėti, kad jie tai apgalvotų. Kitaip tariant, bėgant metams labai lėtai ateina suvokimas, kad gera istorija ir ją parodyt, tą gerą istoriją, nėra taip svarbu, palyginus su tuo, kaip jausis tas žmogus, kai tu ją parodysi.“* Gana panašiai etinę poziciją virš žurnalistinės istorijos stato ir kitas tyrimo informantas D. Pancerovas, jo patirtis – kai ilgą laiką kurtas tyrimas pasirodo ne iki galo įrodantis asmens kaltę. Tokioje situacijoje kyla etinė dilema – publikuoti istoriją suprantant, kad žmogus visuomenės akyse gali būti palaikytas kaltu ir prarasti gerą įvaizdį ar nepublikuoti ilgai rengto darbo: *„Jeigu tu publikuosi ir nurodysi, kad viešai rašoma apie tą žmogų taip, o jisai sako „taip“ ir tai įrodyta, tai tarsi atitiks*

visas etines normas. Tai niekas negalės prie ko prikibti, bet kartu įtari, kad dauguma tavo auditorijos, nepaisant to, ką sako tas žmogus gindamasis, galvos „vis tiek rusams dirba“. <...> aš priėmiau tokį sprendimą išvis nepublikuoti to teksto.“

Analizuojant atsakymus ir vertinant politinės žurnalistikos reliatyvizmo dimensiją tarp dviejų polių – asmeninės ir visuotinės etikos – atsiranda trečioji – redakcinė etikos samprata, esanti arčiau asmeninės, tačiau neužleidžianti vietos aklam subjektyvumui, labiau susitelkianti ties konkrečios bendruomenės, kuriai priklauso žurnalistas, pozicija. Tyrimo metu, lyginant pasikartojančias žurnalistų pozicijas, galima identifikuoti, kad etiniai klausimai dažnai siejami su smurtinėmis, jautriomis temomis, jų publikavimu, taip pat su informacijos šaltinio ar tyrimo objekto duomenų ar įvaizdžio apsauga. Žurnalistų teigimu, su etinėmis dilemomis darbe susiduriama nuolat, sprendimai dažniau priimami remiantis asmenine patirtimi ir pozicija, kuri visgi dažnai yra neatsiejama ir nuo visuotinių normų, nes būtent jos padeda pagrindą asmeninių pozicijų formavimuisi.

2.4.2. Idealizmas

Idealizmo dimensijoje etines ideologijas galima priskirti dviem poliams – vienos pusės atstovai galvoja, kad tinkamas rezultatas gali būti pasiektas tik pasitelkiant teisingus veiksmus, kitos – sutinka, kad žala gali būti neišvengiama siekiant gero rezultato. Remdamiesi idealistine pasaulėžiūra galėtume daryti prielaidą, kad žurnalistai siekia rezultatų tik teisingais veiksmais ar bent jau vengia pripažinti, jei tam tikrose situacijose priima neetiškus sprendimus, tačiau tyrimo metu iš pokalbių su žurnalistais matyti, kad kai kurių informantų pozicija priklauso nuo situacijos ir anaiptol nėra griežtai susieta tik su idealistiniu poliumi. Analizuojant žurnalistų pateiktus atsakymus, susijusius su šia dimensija, galima juos sugrupuoti į tris dalis: tuos, kurie teigia, kad tikslas pateisina priemones; tuos, kurie pripažįsta, kad yra išimčių; ir tuos, pasak kurių, dirbant žurnalistinį darbą profesinės etikos būtina laikytis visada.

Bene populiariausia pozicija tarp kalbintų informantų – tarpinė linija, kai deklaruojamas žurnalistinio noras ir siekis visuomet laikytis etikos normų, tačiau pripažįstama, kad egzistuoja ir išskirtiniai atvejai. LRT.lt vyr. redaktorius M. Jackevičius, atsakydamas į klausimą, ar žurnalistas visuomet privalo laikytis žurnalistinės etikos, nurodo, kad yra išimčių: „<...> jeigu tu fiksuoji nusikaltimą, jeigu atlieki žurnalistinį tyrimą, tai yra tiesiog keletas išimčių, kada tu gali pateisinti, kodėl, pavyzdžiui, neprisistatai skambindamas, tarkim, nes tu atlieki žurnalistinį eksperimentą arba fiksuoji kažkokį nusikaltimą, tai natūralu, kad jeigu elgsiesi pagal visas etikos normas, tu niekad neišsiaiškinsi ir nesužinosi, neprigriebsi.“ Apie išskirtinius atvejus, kai profesinė etika pažeidžiama siekiant atskleisti nusikaltimą, interviu metu kalba ir keletas kitų ilgametę patirtį turinčių žurnalistų. V. Bruveris pats

prisimena, kai teko nusižengti profesinei etikai, siekiant atskleisti balsų papirkinėjimą rinkimų metu: „*Esu pirkęs degtinę kartu su fotografu Šalčininkų ar Eišiškių chroniams, kurie prisipažino ir papasakojo, už ką balsavo ir kiek pinigų gavo už tą savo balsavimą. Gal jie man pamelavo už degtinę, aš nežinau, bet aš tuo metu sprendžiau ir aš prisiėmiau atsakomybę, man pasirodė, kad jų informacija yra pagrįsta, kad aš jiems degtinę nupirkau pagrįstai.*“ Pažeistą etiką nusikaltimų paviešinimo kontekste pateisina ir L. Dapkus, jo teigimu, kartais tenka nusižengti institucijų taisyklėms, nes aukščiau yra visuomenės teisė žinoti apie vieną ar kitą nusikaltimą, avariją, blogus žmones: „<...> *jeigu tu laikysies nekaltumo prezumpcijos, neviešinimo principų, mes niekada nesužinosim, kad transporto priemonė A, važiuodama miestu B, padarė įvykį C, nes tokios bus kokių nors gudragalvių iš aukštų institucijų taisyklės, kad mes nieko neturim žinoti.*“

Tai, kad teorinė idealistinė deklaracija laikytis etikos nepriklausomai nuo aplinkybių neatitinka realybės praktikoje, drąsiai išsako keletas kalbintų žurnalistų. Juos greičiausiai būtų galima priskirti kiek radikalesnei pozicijai – „tikslas pateisina priemones“. Tyrimų žurnalisto D. Pancerovo teigimu, jį patį erzina jaunų žurnalistų naivus tikėjimas, kad privaloma laikytis visų įstatymuose įtvirtintų taisyklių, nes nebūtinai visus įstatymus kuria kompetentingi politikai. Pasak jo, visų pirma, turi būti ne įstatymai, o žurnalisto funkcijų įgyvendinimas: „<...> *tavo kultūrinis supratimas, žurnalistinės kultūros supratimas, suvokimas, ką tu atlieki visuomenėje yra daug svarbesnis negu formalios etikos, kažkokios normos, kurios nebūtinai yra teisingos.*“

Teiginį, kad neįmanoma visuomet laikytis etikos taisyklių, patvirtina ir kitas tiriamosios žurnalistikos atstovas M. Aušra. Jo teigimu, viena iš pateisinamų priemonių siekiant išsiaiškinti tiesą gali būti ir blefas, tiesa, žurnalistui svarbu surasti balansą ir turėti pakankamai kompetencijos nepažeisti etikos normų nepagrįstai: „*Žinoma, reikia būti labai sąmoningu žmogumi, labai sąmoningu žurnalistu ir labai profesionalu, kad tu jaustum tas ribas. Ta prasme, ribas tarp to, kai tu elgiesi neetiškai tam, kad atskleistum nusikaltimą versus, kai tu tiesiog elgiesi jau nebeetiškai apskritai.*“

Apie blefavimą, kaip tam tikromis aplinkybėmis naudojamą ir pateisinamą priemonę, kalba ir R. Miliūtė. Dalydamasi asmenine patirtimi žurnalistė teigia, kad blefavimas įmanomas net ir tiesioginiame eteryje, kai siekiama išprovokuoti pašnekovo prisipažinimą: „*Aš neturėjau įrodymų ir man reikėjo, kad jis pripažintų tą eteryje, nes, matyt, aš pasakiau tą taip įtikinamai, kad jam atrodė, kad aš turiu faksą iš to viešbučio, kuriame jis gyveno, o sakė, kad negyveno. Iš tikrųjų, aš tuo metu nieko neturėjau.*“ Pasak žurnalistės, vertinant tokią situaciją realu, kad žiniasklaidos atstovų nuomonės išsiskirtų, nes egzistuoja skirtingos pozicijos. Apie skirtingas pozicijas ir skirtingas etikos mokyklas, siejamas net ir su žemynų tradicijomis, atsakymuose užsimena R. Valatka. Jo teigimu, žurnalistai, pasitelkiantys apgaulę,

užsimaskavimo technikas ar blefą, nesulauktų pripažinimo Amerikoje, tačiau Europoje – viešasis interesas yra aukščiau nei etika.

Kalbantis su tyrimo dalyviais buvo galima identifikuoti ir gana radikalią idealistinę poziciją pasirenkančius žurnalistus, pasak D. Žeimytės-Bilienės, S. Voveriūnaitės ir V. Vaškevičienės, žurnalistas etikos normų turi laikytis nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto bei veikti griežtai pagal įstatymo raidę.

Tyrimo dalyvavusių žurnalistų pozicijas idealizmo ir reliatyvizmo dimensijose galima pabandyti priskirti ir tam tikroms etinėms ideologijoms, remiantis teorinėje dalyje pristatyta D. R. Forsyth klasifikacija (2 pav., 16 p.). Kokybinių interviu metu kalbinti informantai atskleidė, kad yra linkę etinių dilemų sprendimus dažniau priimti remdamiesi asmenine pozicija arba ieškodami balanso tarp visuotinių normų ir asmeninės patirties, tai lemia, kad tyrimo dalyviai atsiduria dešinėje lentelės pusėje arba balansuoja reliatyvizmo ašies viduryje. Vertinant idealizmo dimensiją pozicijos skiriasi priklausomai nuo to, kaip lanksčiai žurnalistai vertina etikos normų laikymosi būtinybę. Griežtai pagal etikos normas veikiantys žurnalistai tokiu atveju būtų priskiriami situacionalizmui, o lanksčiau į įstatymų ir etikos normų laikymąsi žvelgiantys tyrimo dalyviai – subjektyvizmui.

Išvados

Atliekant Lietuvos politinės žurnalistikos kultūros tyrimą, nors remtasi subjektyviomis žurnalistų patirtimis, buvo siekiama situaciją atspindėti pasitelkiant kuo didesnę įvairovę. Tyrimo dalyviai – skirtingo amžiaus, patirties, skirtingų žiniasklaidos priemonių, žanrų atstovai. Dėl gana nedidelės tyrimo apimties ir informantų skirtybių tyrimo metu nebuvo siekiama apibrėžti vyraujančių tendencijų mūsų šalies žurnalistinėje kultūroje, greičiau – identifikuoti pasikartojančias patirtis ir argumentacijas, kurios suteikia galimybę pažvelgti kiek giliau, nei leidžia kiekybiniai tyrimai. Šio tyrimo atspirties taškui ir analizės struktūrizavimui buvo pasitelktos metodinės gairės, kurios dažnai naudojamos vykdant kiekybinius žurnalistinės kultūros tyrimus visame pasaulyje. Tiesa, tyrimo eigoje, remiantis išsamiais informantų atsakymais, buvo galima nustatyti, kad ši struktūra yra gana ribojanti ir įstatanti į tam tikrus rėmus – priskirianti žurnalistą labiau vienai ar kitai pozicijai iš dviejų. Analizuojant kiekvieną iš septynių dimensijų tyrimo metu nustatyta, kad žurnalistai labai retai renkasi griežtas pozicijas ir save ryškiai mato konkrečiame dimensijos poliuje. Giluminiai interviu su žurnalistais leido nustatyti kontekstą, kuris lemia jų pasirinkimus.

Tyrimo metu pirmiausia buvo siekiama nustatyti žurnalistų požiūrį į institucinius vaidmenis – kokiame vaidmenyje jie mato save ir kaip vertina galios centrus, kaip aktyviai yra orientuoti į rinkos poreikius. Intervencijos dimensijoje daugeliui žurnalistų buvo priimtinausia balansuoti tarp aktyvaus įsitraukimo ir neutralumo, remiantis jų argumentavimu, šią pozicijos kaitą iš esmės lemia tai, kokius klausimus liečia konkreti tema. Nustatyta, kad žurnalistų aktyvų įsitraukimą lemia pilietinės temos, tačiau daugeliu kitų atvejų priimtinesnė neutrali, ekspertų balsą įgarsinanti pozicija. Aptariant žurnalistų santykius su galios centrais nustatyta, kad tai vienintelė dimensija, kurioje visi tyrimo dalyviai atsidūrė arčiau to paties „valdžios priešininkų“ poliaus. Vieni žurnalistai nuomonę išsakė griežčiau, kiti kiek nuosaikiau, tačiau iš esmės vyravo kritiška pozicija. Kokybinė prieiga leido sužinoti šio kritiško žvilgsnio motyvus – žurnalistai įvardijo, kokias spaudimo iš valdžios formas jaučia savo darbe, tačiau taip pat pasidalijo, kad dažnu atveju palaiko ryšius siekdami turėti geresnę prieigą prie informacijos. Kalbant apie šią dimensiją bene svarbiausias akcentas – balanso paieška tarp šaltinių turėjimo ir neįsipareigojimo į juos žvelgti atlaidžiau. Aptardami orientaciją į rinką žiniasklaidoje žurnalistai teigė, kad jų tikslas – atliepti tiek vartotojiškus, tiek pilietiškus auditorijos poreikius, analizuojant atsakymus išryškėjo aršios konkurencijos ir ankštos rinkos naratyvas, būtent tai ir lemia neišvengiamą orientaciją į rinką ir turinio pritaikymą. Pasikartojanti linija žurnalistų atsakymuose –

politikos pateikimas patraukliai. *Infotainment* žanro aktualumą liudija tiek statistika, tiek subjektyvi žurnalistų patirtis – politika įdomi tiek, kiek patraukliai ir įtraukiančiai ji yra pateikiama.

Tiriant epistemologines pozicijas politinėje žurnalistikoje karūna vienareikšmiškai uždedama faktams. Nors objektyvizmo dimensijoje didžioji dalis žurnalistų pripažino, kad viena objektyvi tiesa egzistuoti negali, didelę įtaką jos supratimui daro subjektyvus požiūris ir kontekstas, tačiau visi tvirtino, kad pirmiausia tiesa turi būti siejama su faktais. Faktų, kaip ir mokslu įrodytos tiesos, patikimumas yra neginčijamas, nors jos pateikimas ir gali būti kintantis, priklausomai nuo aplinkybių ir turimos informacijos. Lygiai taip pat faktų galia buvo akcentuojama ir aptariant empirizmą. Nors žurnalistai teigia, kad atspindinti istoriją svarbu ne tik pliki faktai, bet ir analizė, tačiau nė vienas jų savęs negalėjo įsivaizduoti T. Hanitzsch pristatytoje subjektyvios analizės pusėje. Lietuvos politikos žurnalistai analizę visų pirma įvardija kaip faktų analizę, ją sieja su ekspertų komentarais, tačiau pripažįsta, kad ji yra svarbi siekiant įtikinamai pateikti istoriją, o analizės ir faktų balansas tiesiogiai susijęs su skirtingais žiniasklaidos žanrais ir jų ypatybėmis.

Tyrimo metu kalbinti žurnalistai, paklausti apie žurnalistinę kultūrą pirmiausia ją siejo su žurnalistine etika, o kalbėdami apie etines ideologijas akcentavo, kad tai – sudėtinis elementas: tiek visuotinės normos, tiek asmeninė patirtis, tiek redakcijos pozicija. Būtent redakcijos pozicijos vaidmens svarba buvo tai, ko pasirinktame analizės modelyje iš anksto nebuvo galima numatyti. Tarp dviejų pusių – visuotinių normų ir asmeninės pozicijos – žurnalistus įstatantys kiekybiniai tyrimai redakcijos vaidmenį tarsi eliminuoja. Žurnalistų teigimu, su etinėmis dilemomis jie dažniausiai susiduria pristatydami ne politines, o socialiai jautrias temas ir sprendimą priima atsižvelgdami į redakcijos poziciją bei remdamiesi asmenine patirtimi, kurią formuoja visuotinės normos. Nedidelė dalis tyrimo dalyvių tiki, kad darbe įmanoma niekada nepažeisti etikos normų, daugumos teigimu – žurnalistų sprendimai tiesiogiai susiję su situacija, o esant būtinybei neetiškai poelgiai neišvengiami.

Giluminių interviu metu surinkta informacija leido ne tik sužinoti informantų pozicijas, bet ir nustatyti jų šių pasirinkimų argumentavimą. Kokybinė prieiga suteikia galimybę sužinoti, kas vyksta mūsų šalies viduje ir su kokiais iššūkiais susiduria konkrečiai mūsų žiniasklaidos rinkoje dirbantys žurnalistai. Nors T. Hanitzsch pristatytas modelis yra išsamus ir kompleksiškas, tačiau taikomas kiekybiniuose tyrimuose jis apriboja galimybę įsigilinti į situaciją ir sužinoti, kokius iššūkius ar rinkos problemas, formuojančias jų žurnalistinę kultūrą mato patys tyrimo dalyviai. Prieš Lietuvai dalyvaujant kiekybiniuose rinkos tyrimuose neabejotinai būtų naudinga atlikti ir išsamesnę kokybinę analizę, kuri leistų nustatyti argumentus, kuriais remiantis žurnalistai renkasi pozicijas, identifikuoti problemines sritis, būdingas konkrečiai Lietuvos rinkai ar net ieškoti sprendimų, kaip sumažinti nepageidaujamus įtakos veiksnius žurnalistų darbe ir pagerinti situaciją šalyje.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. Bielinis, Lauras, „Moderni politinė komunikacija ir žiniasklaidos vaidmuo“, Naujo politinio veikimo formos Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 118–132.
2. Carlyle, Thomas, „Lecture V: The Hero as Man of Letters. Johnson, Rousseau, Burns“. On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History. Six Lectures. Reported with emendations and additions. London: James Fraser, 1908, 392.
3. Campbell, Vincent „Information Age Journalism: Journalism in an International Context“. London: Arnold, 2004.
4. Cohen, Bernard, „The Press and Foreign Policy“, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963.
5. Danc, Jonathan, „An Introduction to Contemporary Epistemology“. Malden, MA: Blackwell, 1985, 168–172.
6. Deuze, Mark, „What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered“. *Journalism*, 6(4), 2005, 442–464.
7. Donauskaitė, Džina, „Politikos žurnalistika. Lietuvos žiniasklaidos elito nuomonių analizė“, *Žurnalistikos tyrimai*, 3, 2010, 53–78.
8. Donsbach, Wolfgang, Patterson, Thomas, „Political News Journalists: Partisanship, Professionalism, and Political Roles in Five Countries“, Comparing political communication: Theories, cases, and challenges. New York: Cambridge University Press, 2004, 251–270.
9. Eide, Martin, Knight, Graham „Public-Private Service: Service Journalism and The Problems of Everyday Life“. *European Journal of Communication*, 14, 1999, 525–547.
10. Ekström, Mats, „Epistemologies of TV Journalism: A Theoretical Framework“. *Journalism*, 3, 2002, 259–282.
11. Forsyth, Donelson R., „A Taxonomy of Ethical Ideologies“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 1980, 175–184.
12. Hanitzsch, Thomas, „Journalists in Indonesia: Educated but Timid Watchdogs“. *Journalism Studies*, 6, 2005, 493–508.
13. Hanitzsch, Thomas, „Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory“, *Communication Theory* 17(4), 2007, 367–385.
14. Hanitzsch, Thomas, Hanusch, Folker, „Comparing Journalistic Cultures Across Nations. What We Can Learn from The Worlds of Journalism Study“. *Journalism Studies*, 2017, 525–535.

15. Janowitz, Morris, „Professional Models in Journalism: The Gatekeeper and The Advocate“. *Journalism Quarterly*, 1975, 52, 618–662.
16. Jastramskis, Deimantas, „Žiniasklaida ir komunikacija. Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai“. *Informacijos mokslai*, 55, 2011, 52–79.
17. Jastramskis, Deimantas, „Žiniasklaidos politika Lietuvoje“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 176–190.
18. KANTAR parengti TV auditorijos tyrimo rezultatai: <http://www.kantar.lt/lt/top/paslaugos/media-auditoriju-tyrimai/tv-auditorijos-tyrimas/duomenys-1/> [žiūrėta 2020-11-12].
19. Kovach, Bill, Rosenstiel, Tom, „The Elements of Journalism“, London: Atlantic Books, 2001.
20. Masiokaitė-Liubinienė, Austėja, „Skandalas kaip politinio status quo keitimo įrankis mediatizuotoje politinėje aplinkoje“. *Darbai ir dienos*, 71, 2019, 61–82.
21. McQuail, Denis, „McQuail’s Mass Communication Theory“, London: Sage, 2000, 159.
22. Pasti, Svetlana, „Two Generations of Contemporary Russian Journalists“. *European Journal of Communication*, 20(1), 2005, 89–115.
23. Schudson, Michael, „The Objectivity Norm in American Journalism“, *Journalism*, 2(2), 2001, 149–170.
24. Schudson, Michael, „The Sociology of News“. New York: W.W. Norton, 2003.
25. Statneckytė, Simona, „Mediatizacijos įtaka politinės komunikacijos kultūrai“. *Tiltai*, 3, 2013, 153–153.
26. Strömbäck, Jesper, „Mediatization and Perceptions of The Media’s Political Influence“. *Journalism studies*, 12(4), 2011, 425.
27. Vinciūnienė, Aušra, „Europeizacija ir kintanti politinės komunikacijos kultūra Baltijos šalyse“. *Informacijos mokslai: mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, 47.
28. Weaver, David H., „The Global Journalist: News People around the World“, New Jersey: Hampton Press, 1998, 450–470.
29. Weaver, David H., Willnet, Lars, „The Global Journalist in the 21st Century“, New York: Routledge, 2012.
30. Pasti, Svetlana, „Two Generations of Contemporary Russian Journalists“. *European Journal of Communication*, 20(1), 2005, 89–115.
31. Žiniasklaidos įtakingiausieji 2020: <https://www.delfi.lt/apps/itakingiausieji2020/ziniasklaida> [žiūrėta 2020-10-05].

PRIEDŲ SĄRAŠAS

Priedas Nr. 1. Klausimynas	49
Priedas Nr. 2. Interviu su Vytautu Bruveriu.....	50
Priedas Nr. 3. Interviu su Rimvydu Valatka.....	58
Priedas Nr. 4. Interviu su Rita Miliūte.....	62
Priedas Nr. 5. Interviu su Daiva Žeimyte – Biliene.....	70
Priedas Nr. 6. Interviu su Mindaugu Jackevičimi	76
Priedas Nr. 7. Interviu su Liudu Dapkumi.....	84
Priedas Nr. 8. Interviu su Mindaugu Aušra	91
Priedas Nr. 9. Interviu su Dovydu Pancerovu	99
Priedas Nr. 10. Interviu su Gyčiu Pankūnu	109
Priedas Nr. 11. Interviu su Simona Voveriūnaite.....	114
Priedas Nr. 12. Interviu su Ingrida Nagrockiene.....	120
Priedas Nr. 13. Interviu su Vida Vaškevičiene.....	124

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Klausimynas

1. Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?
2. Kokia žurnalistų pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?
3. Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?
4. Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?
5. Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?
6. Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?
7. Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?
8. Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalistų pozicija valdžios atžvilgiu?
9. Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?
10. Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?
11. Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?
12. Ar esate patyręs situacijų, kai jūsų asmeninė pozicija susikerta su redakcijos pozicija? Kaip tokiu atveju elgėtės?
13. Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?
14. Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?
15. Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?
16. Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?
17. Jei taip, kaip jas sprendžiate?
18. Ar egzistuoja objektyvi tiesa?
19. Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?
20. Kaip manote, kas yra žurnalistinė etika?
21. Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?
22. Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

23. Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Priedas Nr. 2. Interviu su Vytautu Bruveriu

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: „Vero Cafe“ Vilniaus g.; Data: 2020-11-06; Trukmė: 45:53)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Čia vienas iš tokių sudėtingiausių dalykų. Žurnalistinė kultūra – standartų visuma, matyt, kriterijų, į kuriuos orientuojasi žurnalistas savo kasdiniame darbe.

Ar skiriasi ta sąvoka nuo etikos?

Manau, kad ne, arba bent jau tai yra 100 proc. persidengiantys sluoksniai. Kultūrą vis tiek remia tam tikras etinių vertybių baigtinis sąrašas... Aišku, šiais laikais dabar viską kultūra mėgstam vadinti, kaip ir viskas yra genocidas, viskas yra viskas.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Manau, kad jeigu žurnalistinį darbą dirbi rimtai, tai visiškai atsitraukusio informacijos kūrėjo ir perdavėjo pozicija yra ne tik neįmanomas, bet tai yra tiesiog dirbtinis, mitinis konstruktas, kaip ir apskritai tas mitinis visiškai objektyvumas žurnalistinis. Tai yra tiesiog konstruktas, nes realiame gyvenime to neišvengia ir net neverta kažkaip siekti, nes jei sieksi kažkaip dirbtinai tai ir gausis nei šis, nei tas. Tas visiškai atsitraukusio informacijos perdavėjo vaidmuo – kiek žinau yra ta diskusija ir akademiniam pasaulyje, praktiniam gyvenime tarp kai kurių žurnalistų. Čia vėlgi, gal reikėtų orientuotis į konkrečias situacijas, konkrečius pavyzdžius, kokiais atvejais tokia dilema galėtų iškilti. Pavyzdžiui, esu skaitęs Facebook mano kolegės iš Ukrainos klausimą, kaip elgtųsi žurnalistas, jei jo šalies karo, su jo šalį užpuolusios kariuomenės metu jis tuo metu būtų prieš pusėje ir pamatytų, kad priešas siunčia diversinę-žvalgybinę grupę į jo šalies kariuomenės pozicijas ir panašu, kad kyla mirtinas pavojus kariams, greičiausiai bus mirę jo šalį nuo priešo agresijos ginantys žmonės. Ar jis turi bet koku atveju stengtis informuoti savo pusę, savo kariuomenę ar vis dėl to išlikti neutraliu informacijos perdavėju ir taip išlikti maksimaliai objektyviu žurnalistu? Diskusijoje, kuri ten išplieskė su daug kraujo ir neimant belaisvių ir sužeistųjų į belaisvę, aš irgi ten įsikišau, nes jaučiausi turintis šokią tokią teisę tai daryti Ukrainos klausimais, aš parašiau, kad teisingas atsakymas – neiti į prieš pusę ir ta problema tarsi išnyksta. Na, aš linkęs stengtis pranešti saviems ir bėgti iš ten, nes aš manau, kad ta

visiška maksima likti bet kokioje situacijoje, bet kokiu atveju nuo visko atsiribojusiu informacijos perdavėju yra ne tik neįmanoma, bet ir netgi, kai kuriais atvejais gali būti nežmogiška, nenatūrali, dirbtinė pozicija. Žurnalistas nėra zoologas stebintis kaip leopardas vejasi antilopės jauniklį ir tuoj tuoj jį sudraskys. Zoologas negali sustabdyti leopardą ir gelbėti jauniklį, nes negali kištis į natūralius gamtos procesus. Maksima, kad žurnalistas turi būti maksimaliai atsiribojęs nuo visko kaip tik to ir reikalauja, bet tai yra nenatūralu, nežmogiška. Žurnalistas, aišku, turi būti įsitraukęs ne kaip politikas, bet kaip pilietinis veikėjas. Žurnalistas yra pilietis, žiniasklaidos esmė yra apibrėžta pirmuosiuose žodžiuose JAV Konstitucijos ir jie skamba taip: „We The People“. Žiniasklaida, mano požiūriu, turi stengtis, kad jos identitetas būtų šitas – „We The People“. Tam tikrais atvejais žurnalistas net ir turi būti socialiai įsitraukęs. Bet geriausia yra kalbėti apie konkrečius pavyzdžius.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Aišku svarbu ir tai, ir tai. Savaimė suprantama. Man pasisekė ar taip išėjo natūraliai, kad jei skirstysim pagal profesinius segmentus mano darbą, tai aš esu ir reporteris, aš ilgus metus dirbau tą reporterinį darbą, tai metaforiškai kalbant, tą žalią mėsą su krauju pats kramtai, gamini pirminę informaciją, ir kartu – analitikas, apžvalgininkas, komentatorius. Daug metų dirbau, pastaruoju metu gal į tą antrą pusę esu daugiau palinkęs, bet stengiuosi vis nepaleisti to, nes žurnalistinio darbo esmė yra reporterio darbas. Reporteris yra pagrindas. Neatsitiktinai tose Vakarų šalyse, kurios turi ne tik ilgą demokratijos, bet ir laisvos ir profesionalios tradiciją, geriausi, žinomiausi, labiausiai gerbiami žurnalistikos veteranai, šakalai, titanai, uolos, ant kurių laikosi žurnalistinė kultūra, jie, jei mes pasižiūrėtume į jų vizitines korteles ir jų tuo metu einamas pareigas, tie 85 – erių metų senjorai, kurių su pagarbiu drebuliu klauso šalies elitas, jei yra viso labo tik reporteriai. Tai rodo, mano nuomone, teisingą dalyką, kad norėdamas būti geras komentatorius, analitikas, apžvalgininkas tu turi stengtis būti geras reporteris. Nepaleisti kojų nuo žemės. Kiekvienas tekstas, kuris man svarbus, kuriuo noriu pasakyti kažką visuomenei, kuriuo noriu maksimaliai pagal mano supratimą informuoti visuomenę – tai yra ir faktų, ir analizės, požiūrio kampo, savo nuomonės, kaip aš vertinu tą faktų visumą pateikimas, miškas, mišinys. Aš manau, kad tai yra visiškai natūralu.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Žurnalistas tiesiog ir yra vienas iš viešosios nuomonės formuotojų. Šiais laikais tą nuomonę ypač daug kas formuoja. Ypač *influenceriai* įvairiausi. Šiais laikais viešojoje erdvėje viskas yra tapę globaliniu Hyde parku, kur kiekvienas gali užsilipti ant savo statinės ir šnekėti ką nori, visi teoriškai gali jį išgirsti, jeigu jo klauso. Tai daug kas formuoja tą viešąją nuomonę, tik žurnalistai turi stengtis, nežinau ar

lemiamą, bet kažkokią įtaką ten turėti. Tie žurnalistai, kurie išlaiko supratimą kas yra žurnalistika ir turi tą žurnalistinį identitetą. O žurnalistika yra toks *mindsetas* ir toks diskursas, kuris dėlioja dalykus ant lentynų, ant vertikalių, ne horizontalių lentynų. Žurnalistika, viena vertus, turi rodyti ir aiškinti savo auditorijai ir visuomenei, viešajai erdvei, kad kiekvienas procesas turi daug įvairių pusių ir niuansų, kitą vertus, tai neturi būti visko reliatyvizavimas ir aiškinimas, kad visi tie atspalviai vienos pilkos spalvos. Todėl aš ir sakau, kad turi būti dėliojami dalykai ant lentynėlių, bet ant tokių vertikalių, kurios laikytųsi vis dėl to ant aiškios ašies – žurnalisto požiūrio į tai, kurie dalykai yra svarbesni, kurie mažiau svarbūs, kuris aspektas, kokiam nors reiškinyje yra esminis – kuris ne, kuri pusė kažkokiam ginče ar diskusijoje yra labiau teisi – pateikia pagrįstesnius argumentus, kuri – ne, o kuri yra visiškai neteisi, kuri užsiiminėja tik demagogijomis, populizmu ir manipuliacijomis. Žurnalistas ne tiek arbitras turėtų būti, bet tas balsas, per kurį visuomenei būtų vis primenama, kad esmė to pasaulio, kuriame gyvename mes – žmonės – „We The People“ yra diskusija, pliuralizmas, poliologas. Dabartinė pagrindinė mūsų pasaulio ir mūsų visuomenės bėda yra ta, kad mes subyrėjome į burbulus ir gentis, tarsi tų burbulų ir genčių yra daug, tarsi ta demokratija išlaiko formalų pavidalą, bet tarp jų nebevyksta tikra diskusija, tikras pokalbis. Čia gal labai apokaliptiškai kalbu ir absoliutinu, bet dažnai nebevyksta, o vyksta genčių karai, kur kiekviena gentis turi savo karo vadą ir šamaną, kuriuo tikrai tiki, o galutinis tikslas tame kare yra ne priešą kažkuo įtikinti ar patraukti į savo pusę ir taip sukurti, kažkokią bendrą erdvę su priešininku, o priešininką sunaikinti, laimėti prieš jį pergalę ir dar geriausia tai padaryti maksimaliai priešininką paniekinančiu ir pažeminančiu būdu. Ne tik nužudyti, bet prieš nužudant dar išprievartauti. Tai žiniasklaida turi būti ta sala, kurioje turi būti kita kultūra, kitos taisyklės. Aš taip įsivaizduoju žurnalisto ir žiniasklaidos vietą viešojoje nuomonėje.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Viena vertus ne tokia svarbi ir svari, kaip aš galbūt norėčiau, kita vertus – aš suprantu, kad žiniasklaidos įtakos ir vaidmens neverta kažkaip mistifikuoti. Mes žurnalistai gi nesam kažkokie supermenai iš Marso atskridę tvarkyti visus reikalus ir diktuoti politines dienotvarkes. Kaip tik, dažnai per didelė bėda yra, kad kartais Lietuvos žurnalistai pernelyg įsitraukia į politiką tiesiogiai. Nusprendžia, kad jie yra valstybės atstovai ir veikia valstybės interesų vardas ir dėl to dažnai peržengia esminį bruožą, kuris sudaro žurnalistinės tapatybės pagrindą – barikadų jausmą. Mes ir jie. Mes turime būti žmonių pusėje. Neįsitraukti į politikavimą. Tai paradoksaliai yra viena iš priežasčių, dėl ko pernelyg mažą įtaką daro žiniasklaida, nes kai politikai pamato, kad gali žiniasklaidą įtraukti į savo politinius žaidimus, jie pradeda žaisti. Jie praranda žiniasklaidos baimę. Politikos elitas, valdžia, tie, kurie mus valdo, jie turi gyvuliškai bijoti žurnalistų. Jie turi suprasti, kad žiniasklaidos neįmanoma

patraukti į savo pusę, ja galima manipuliuoti iki tam tikro laipsnio, nes bet koku atveju, bet koku momentu viskas gali pakrypti taip, kad žiniasklaida staiga atsigręš ir jau atrodė tas ėriukas, o į tave atsigręš vilkas, tuoj pat supuls kiti vilkai ir tave sudraskys. Va taip turi būti. Deja, dažnai pas mus Lietuvoje taip nėra. Aš labai džiaugiuosi, kai aš matau situacijas, kai visa šalies žiniasklaida, kaip tais senais gerais laikais, kai Olimpo dievai dar kovojo su titanais ir kūrėsi pasaulis, žiniasklaida susivienija. Bet vėlgi, kai tai yra pagrįsta. Kai aš matau, kad žiniasklaida susivienija ir aš matau, kad tai yra iš šono politikų „*painfluencinta*“ ir šališka – man tai nepatinka. Bet kai aš matau, kad tikrai yra kažkokia žiniasklaidos bendrystė, kai aš matau, kaip politikai staiga yra vėl gyvuliškai išsigandę, tai aš labai džiaugiuosi. Ir tokių momentų yra per mažai, mano nuomone, ir jų trūksta. Taigi, žiniasklaidos galimybės, viena vertus, įtakoti politinę darbotvarkę jos yra, visų pirma – naikinti populistus, manipulatorius ir demagogus, kita vertus – kalti politikus, tuos, kurie turi teisę vadintis politikais, nuolatos juos laikyti už trumpo pavardžio, pastariesiems žinant, kad galima prisižaišti jei kažką darysi.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Čia jau kvepia politikavimu. Čia būtų politinė nuostata. Nebent, tuo atveju, jeigu aš manau, kad kažkuri politinė jėga, politikas yra tikrai pavojingas mums žmonėms ir valstybei... bet vėlgi, kokia tai informacija? Tapino akcija nebuvo pagrįsta informacija. Tai buvo grynai jo pilietinė pozicija, viskas tvarkoj, demokratinėj valstybėj mes galime... Nors šiaip čia klausimų kyla, pavyzdžiui, su žurnalistine etika, paprastai kalbant. Viena vertus – čia toks precedento klausimas, kai VRK nusprendė, kad čia viskas tvarkoj, nes Tapinas pats nedalyvavo rinkimuose. Nu gal ir nieko, gal čia mes sukuriame tokį precedentą... O toj pačioj Amerikoj tokių precedentų yra daugybė. Pavyzdžiui, šiuose rinkimuose buvo toks projektas „The Lincoln Project“, jį sukūrė iš respublikonų gretų *nedamušti* Trumpo „nevertrumperiai“ respublikonai, kurie agitavo, stengėsi, kad būtų išrinktas Biden ir jų taikinyb buvo svyruojantis respublikonų elektoratas ir jie padarė tokią antireklamos kampaniją, kad visi tie „Voldemortai“ yra tik mažų vaikų vapėjimai, palyginus su tuo, ką darė ta chebra. Tai gal čia viskas tvarkoj?

Žurnalistinis veikimas, kuris kartu koreliuotų su pilietine ir politine pozicija, jau tikrai nepažeisdamas profesinės etikos standartų būtų tas, kai tu kaip žurnalistas pradedi knistis, tu pradedi konkrečiai ieškoti ar nėra skeletų spintoje ir tu atrandi tą skeletą spintoje, kuris tikrai yra skeletas spintoje, o ne yra panašus į skeletą spintoje ir tu pradedi rašinėti: „panašu, jog gali būti, kad ten yra kažkoks skeletas spintoje“, nes tau taip tavo žurnalistinio tyrimo metu pasirodė ir atrodo ir tu paskelbi, kad vis dėl to tas skeletas spintoje yra vien dėl to, kad tai yra tavo žurnalistinis tyrimas. Tai yra, atsiprašau, bullshit. Tu

gali suderinti savo pilietinę, politinę poziciją su profesinės etikos standartais tuo atveju, jeigu tu ją stengiesi apginti atradęs kažką, kas konkrečiai pagrindžia to kenkėjo, liaudies priešo absoliutų negalimumą būti politikoje. Bet tai nebūtų mano prioritetas... nebent jau aš kažkaip matyčiau, kad per rinkimus yra kažkas tokio... jei aš asmeniškai manyčiau, kad jei tas žmogus ar ta jėga bus politikoje, tai čia visiems bus batai ar krantai, tai gal tai būtų mano prioritetas. Bet, aš, pavyzdžiui, itin nemėgstu populistų – politinių aferistų, tai jei aš matau, kad visokius akivaizdžius populistinius projektus, tai taip – visada yra mano prioritetas mano kasdieniniame darbe gauti tokią informaciją, kad aš galėčiau kasdien jiems *numaudinėti kelnes* ir juos viešai žeminti ir iš jų tyčiotis. Čia *utrituoju*, aišku. Bet aš tą vis tiek darau žurnalistiniu būdu.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Ir taip, ir ne. Viena vertus, tas Lietuvoje paplitęs: „rinkimuose reikia būtinai dalyvaut, balsuokit rinkimuose!“. Jeigu nedalyvauji rinkimuose, tai tu esi vos ne menkysta, kuris neturi jokios teisės prasižioti jokių klausimų, išskyrus bulvių kainas. Man tas nepatinka. Balsuoti rinkimuose yra labiau ne pareiga, o teisė. Jeigu žmonės nedalyvauja rinkimuose, jeigu jie yra apatiški, jeigu, aišku, jie turi kažkokius, daugiau ar mažiau racionaliai suformuotus motyvus tuose rinkimuose nedalyvauti – viskas tvarkoj, tai yra jų teisė. Jiems atsistojus mentoriškai aiškinti, kaip dažnai pas mus yra, kad jūs čia kvailiai kažkokie esat, kad jums apskritai reikia atimti teises pilietines ir politines vos ne dėl to, kad jūs nebalsuojat rinkimuose – man tai yra nepriimtina. Bet aš manau, esu įsitikinęs, kad kuo didesnis žmonių rinkimuose ir apskritai politikoje, ja domintis, ją išmanant, ją sekant, diktuojant politinę dienotvarkę tuo pačiu kartu su žiniasklaida, tai yra absoliutus prioritetas ir būtinas dalykas. Mūsų visuomenės politinė apatija, infantilizmas, kvailumas yra tiesiog stulbinančio masto. Ir tą reikia keisti, ir to nepavyksta pakeisti mums – žiniasklaidai, kuri mano, kad tai reikia keisti. Tiek dėl objektyvių priežasčių, nes nėra stebukladariai, tiek dėl savo vidinių įvairiausių trūkumų, kuriuos ta pati visuomenė mato ir kurių nepaslėpsi. Bet tą reikėtų kažkaip keisti, bet kiekvienas žurnalistas individualiai gali pasakyti koks čia lygmuo ir stengtis tai daryti kaip jam išeina. Aš bandau tai daryti pagal savo supratimą, paprasčiausiai taip, kad bandau maksimaliai žmonėms suprantamai ir įdomiai dirbti savo darbą, juos dominti politika, pavyzdžiui, aiškinti jiems politiką, kas yra ta politika, kaip santykiauja, visomis prasmėmis politikai vieni su kitais, partijos..., kad žmonės tuo domėtusi.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Kritiška, taip. Aš sakau, minėjau, kad bene esminis to dalyko, kurį vadintume žurnalistiniu identitetu bruožas turi būti tas barikadų jausmas – mes ir jie. Politikai visada turi žinoti, net ir tuo atveju, jei tu su

tuo žurnalistų pas save kabinete geri ne vieną šimtą gramų degtinės arba viskio, kas įeina į žurnalistinio kasdienio darbo praktiką, net ir tuo atveju, tu negali būti garantuotas, kad čia viskas gerai, kad čia jau tavo draugas. Ir žurnalistams tuo pačiu reikia... Čia sudėtingas dalykas, konkrečiose situacijose keliantis daug sunkių etinių ir asmeninių apmąstymų, aš savo praktikoje esu ne kartą su tuo susidūręs. Nes žurnalistinio darbo esmė yra asmeninis santykis, pavyzdžiui, politinėje žurnalistikoje, tu negali būti geru politikos žurnalistu, jeigu tu neturi didelio, tankaus ir labai įvairialypio asmeninio kontaktų tinklo su politikais, kurie tavim pasitiki, kurie tave galbūt net asmeniškai mėgsta. Ir kaip turint šitą tinklą stengtis kartu išlikti maksimaliai nuo to tinklo pačiam nepriklausomam – čia yra didelis uždavinys, bet reikia tą daryti. Ir peržengti tos ribos, tos barikadų linijos negalima, nes kitaip tu jau ne žurnalistas, tu jau politinių procesų dalyvis.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Savo atžvilgiu nežinau, senokai nepastebiu. Greičiausiai mane laiko beviltišku, ta prasme, nežinau... Aš tokio tiesioginio spaudimo iš politikų nesu turėjęs. Aišku, yra visokio spaudimo žaidimų ir manipuliacijų per žiniasklaidos savininkus. Politikieriai, jie labai primityviai įsivaizduoja kaip veikia žiniasklaida. Jie galvoja, kad reikia nueiti pas šeiminką ir šeiminkas įsakys šuniui – skalikui ir viskas baigsis. Beje, dažnai, deja, tai ir anksčiau ir dabar neseniai, vyksta, suveikia. Bet asmeniškai ne. Bet ką reiškia spaudimas? Tu jauti daug neapykantos ir skaitai jos, ypač interneto komentaruose.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Redaktoriai tam ir yra redakcijose, kad jie kažkokią poziciją formuluotų ir, kad jie būtų tas filtras ar sprendimo institutas prieš einant informacijai į erdvę.

Ar esate patyręs situacijų, kai jūsų pozicija susikerta su redakcijos pozicija? Kaip tokiu atveju elgėtės?

Aišku, kad būna. Aš ginčijuosi, būna, kad pralaimi ginčą. Bet tai yra normalu, aš galiu net ir nesutikti, bet redakcija sprendžia. Bet jeigu tai yra normali diskusija, jei tai yra diskusija tiesiogine to žodžio prasme, o jeigu redakcijos pozicija nuo manosios nesiskiria tuo, kad tai yra kažkokia politinė nuostata, parinkta kažkokio politinio intereso, o aš iš žurnalistinio taško diskutuoju.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Kai aš matau tą „*heita*“, aš turiu labai daug „*heito*“, tai kartais žmogiškai tai yra nemalonu, bet kita vertus, tu supranti, kad tikras žurnalistas, jis visą laiką poliarizuoja, kaip ir tikras politikas, beje, turėtų

nebijoti poliarizuoti visuomenės. Žurnalistas poliarizuoja visuomenę vien tuo, jeigu jis aiškiai sako savo nuomonę apie kažkokius reiškinius ir kažkokius dalykus, tai siutina daugybę žmonių. Iš esmės, galima sakyti, jei eisime į tą aritmetinį ar sociologinį lygmenį, iš esmės tikras žurnalistas dažnai būna mažumoje. Aš per savo darbo Seime metus aš kiek esu prisiklausęs kieno aš agentas esu – kairieji šventai įsitikinę, kad aš dešiniųjų agentas, dešinieji – šventai įsitikinę priešingai, reiškia, statistiškai dauguma jų mane laiko kažkieno agentu ir mažuma mane laiko tiesiog savo darbą dirbančiu žmogumi. Tai tik paliudijimas, kad tu maždaug normaliai, tvarkingai atlieki savo darbą.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Veikia, taip. Ypač šiais laikais, kai viskas yra persmelkta tos viešosios erdvės. Ta konkurencinė apskritai aplinka yra, per tą laiką, kai aš esu žurnalistikoje, pasikeitusi dramatiškai. Anksčiau, kai yra buvę tik keli *telikai* ir kelios agentūros, jeigu dirbi „Respublikoje“, tai „Lietuvos rytas“ ir „Lietuvos žinios“. Viskas. Ir tai būdavo sunkoka, nes pas kitus irgi dirbo kieta *chebra*, tai reikia žiūrėti, kad ji nesužinotų visko ką tu žinai. O dabar išvis... bet tai yra gerai, nes konkurencija verčia pasitempti ir konkurencija verčia dirbti tai, kas yra žurnalistinio darbo esmė – visada eiti giliau ir pirmyn, praleisti daugiau laiko kalbant su žmonėmis, pirmiausia neformaliai, ieškoti kuo daugiau kontaktų, stengtis turėti kuo daugiau kontaktų, stengtis nueiti per žingsnį giliau, per metrą toliau negu kiti. Tai toli gražu šiais laikais ne visada pavyksta, netgi gal dažniau nebepavyksta negu pavyksta, bet vis tiek tai yra gerai. Tai veikiantis faktorius, beabejo.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Ne, tai savaime suprantama, aš žinau, kurios temos bus labiau „*clickable*“, kurios ne, gal net galima sakyti, kad pirmojoje savo žurnalistinės karjeros pusėje kartais net ir sąmoningai stengdavausi tokias labiau *popsines*, geltonas temas padaryti, bet, beje, aš nesu iš tų baltapirštinių, baltakojinių, kurie aristokratiškai rauko nosytę dėl to, kad čia yra kažkoks popsas. Kartais gerą *popsinę* temą, žurnalistine prasme išknisti ir padaryti yra... nu, pavyzdžiui, apie nesantuokinį politiko vaiką, aš prisimenu, kaip man teko dirbti ir daryti gryną tikrą žurnalistinį darbą. Pati tema, galutinis rezultatas – „koks popsas, kaip tu čia, Bruveri, nusiritai iki popso“. Ne, aš sakau, kad net ir *popsinės* temos gali turėti labai gerą žurnalistinį – pedagoginį – kritinio mąstymo – lavinimo darbą visuomenės atžvilgiu. Bet aš specialiai į tai tikrai nesiorientuoju ir, beje, dar turiu įsitikinimą, kurį tikrai ne kartą yra patvirtinus ir mano praktika ir gyvenimas, kad netgi tokias temas, kurios iš pirmo žvilgsnio skamba kaip nuobodžios ir nepatrauklios galima parašyti ir pateikti taip, kad atsirastų judesiukas kaip per šokius, bet tai reikia mokėti padaryti.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Taip, bet jeigu mes kalbame tame žiniasklaidos, viešosios nuomonės lygmenyje, tai kuo aiškesnis balansas surastas tarp... vėlgi aš pasitelksiu tą vertikalią lentynos metaforą... kuo ji aiškiau sukonstruota, tuo ji yra arčiau objektyvios tiesos. Tiesa niekada nėra vienpusis kažkoks dalykas, bet tai ir nėra taip, kad tiesos nėra, o viskas yra visiškai reliatyvu. Tiesa ir yra balansas tarp niuansų – maksimaliai sąžiningo visų niuansų išryškavimo, bet kartu ir sugrupavimo pagal tam tikrą požiūrio ir vertybinį tašką, kuris tau atrodo teisingas, kuris rezonuoja su tavo etiniais, moraliniais taškais, kas čia yra gera, pagrįsta ir pan. Tai šitas klausimas veda prie to, kad kiekvienas žurnalistas arba tas, kuris siekia juo būti, kartu ir wannabe filosofas.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Šitų dalykų atskirti neišeina. Kiekvienas faktas yra analitiškai sukonstruotas. Faktas nėra tik plyta, gulinti ant grindinio. Ji nieko mums nesako, žurnalistikoje faktai kalba su mumis, jų pagalba mes kalbamės vienas su kitu. Tai yra tam tikri tropai, ženklai, interpretaciniai konstruktai. Mes visada interpretuojame pasaulį, aiškiname jį, dėliojame iš detalių, iš detalių chaoso, iš kurių susideda toks dalykas kaip pasaulis.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Dažnai, aišku. Įvairaus pobūdžio, aišku. Tai kaip vieną ar kitą dalyką vertinti, tai irgi yra dilema. Kartais, aišku, nebūna jokių dilemų – kaip vertinti Juozo Liesio ir Artūro Skardžiaus bandymą įteisinti rentą Seimo nariams – čia yra net ne etinė, bet leksinė dilema kaip tai apibūdinti maksimaliai etiškai. Viena iš tų dilemų, kai mes kalbam apie tai, kad yra žurnalistinė etika, kai tu įsileidi į kažkokius asmeninius santykius su politikais, bet staiga paaiškėja, kad turi kažkokią informaciją apie juos negera. Ką dabar daryti? Kaip tai paveiks? Tu prarasi šaltinį? Ar reikia tai skelbti? Ką daryti, jei tu matai, kad tau bando įspausti kažkaip viršenybę, bando įtakot, kad ir švelniai, per atstumą, bet bando. Kaip elgtis?

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Pirmiausia stengiuosi, kad tos normos, dėl kurių esam sutarę kaip visuomenė, nebūtų atsiskyrusios nuo asmeninių. Mano gyvenime ir mano biografijoje daugybė etinių... aš esu daugybę etinių problemų turėjęs ne tik kaip žurnalistas. Taip, atsakymas trumpai – taip.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Taip. O kaip?

Na, pavyzdžiui, žurnalistas daro tyrimą ir supranta, kad jeigu jis blefuos bandydamas išgauti tą informaciją galės pasiekti daugiau.

Ai, šia prasme, tada taip, galima. Bet ką reiškia sumeluoti ir blefuoti. Ta prasme, pavyzdžiui, mokėti pinigus? Esu pirkęs degtinę kartu su fotografu Šalčininkų ar Eišiškių *chroniams*, kurie prisipažino ir papasakojo už ką balsavo ir kiek pinigų gavo už tą savo balsavimą. Gal jie man pamelavo už degtinę, aš nežinau, bet aš tuo metu sprendžiau ir aš prisiėmiau atsakomybę, man pasirodė, kad jų informacija yra pagrįsta, kad aš jiems degtinę nupirkau pagrįstai.

Priedas Nr. 3. Interviu su Rimvydu Valatka (Klausimus sutiko atsakyti raštu; Data: 2020-11-04)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Panašiai kaip elgesio kultūra, darbo kultūra, vairavimo kultūra. Tu laikaisi per šimtmetį su trupučiu nusistovėjusių, kitų tavo srities profesionalų išgrynintų bei patvirtintų taisyklių, tobulini savo meistriškumą, tobulėji ir kaip amatininkas, ir kaip žmogus.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė – socialiai išitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Jei visai tiksliai, nė viena. Artimiausia būtų informacijos perdavėjo – ypač, jei ją papildytume, kad informacijos perdavimas suponuoja ir jos įvertinimą.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Turbūt negalėtume tiesiogiai sieti tų dviejų dalykų: vieni dirba reporteriais, kiti rašo komentarus, veda laidas. O jei visai tiksliai, tai dauguma ilgiau žurnalistikoje užsibuvusiųjų praeina abi stadijas.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Nežinau. Nesu mąstęs apie tai. Ko gero, ir nenorėčiau mąstyti. Tai ne mano darbas – kažką formuoti ar neformuoti. Mano darbas – pranešti tai, kas vyksta urbi et orbi ir įkišti savo trigrašį pakomentuojant, kaip tai galima suprasti, kaip būdavo praityje, kaip galima nutikti ateityje. Asmeniškai aš nieko nenoriu formuoti. Man labiau patinka manyti, kad mano rašymas, laidų kūrimas, redaktorystė buvo, yra ir bus mano kaip profesionalaus amatininko saviraiška. Puodžius juk nemąsto apie tai, kaip jo nužiesti puodai keis žmonių valgymo ir gėrimo įpročius.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Žiūrint, ką turite galvoje. Jei „aktyviają“, sąmoningą įtaką, tai blogai. Jei turite galvoje situaciją de facto, kad mes kažkokią įtaką darome, tai irgi esu skeptikas. Nemanau, kad žurnalistika kam nors daro kokią nors įtaką.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Taip klausimo nekelčiau. Mano kaip profesionalo darbas yra parodyti ir pagrįsti, kad šmikis yra šmikis, vagis pavogė, melagis pamelavo, o ar tai nulems žmonių pasirinkimus, tai, apsaugok, Viešpatie: kam man tai?

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Ne, tai ne mano darbas. Mano darbas yra rašyti, kurti laidas, siekti, kad mano tekstai būtų gero lygio. Jei norėčiau ką nors paakinti, suagituoti, eičiau dirbti į kokią partiją ar nevyriausybinę organizaciją.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Kritiška. Bet kuriuo atveju. Mušk baltą, kol paraus, mušk raudoną, kol pabals.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

„Turėtų stengtis“ – formuluotė ne iš tos operos. Politikai ir žurnalistai žaidžia tame pačiame lauke. Tai viena. Antra, demokratijoje visi žmonės privalo bendrauti pagal bendrus koegzistencijos principus. Trečia, politikas žurnalistui reikalingas kaip informacijos šaltinis, žurnalistas politikui – kaip tarpininkas, kuris jo mintis gali įtaigiai perteikti žmonėms. Nėra kito kelio kaip tik palaikyti tiesioginį kontaktą.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Aš taip ilgai gyvenu, kad man nieko nereikia pastebėti. Jei rašyčiau, kiek kartų politikai bandė mane realiai atleisti iš darbo, neįleisti į Prezidentūrą ar dar kitur, kiek įvairių partijų vadų atsisakė ateiti į mano laidą, dešimt puslapių išeity. Paskutinis – Nausėdos reikalavimas, kad aš, Miliūtė ir Bruveris būtų pašalinti iš moderatorių tarptautinėje istorikų konferencijoje.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Nedirbu redakcijoje, tai neturi jokios. Parašau tekstą, nusiunčiu. Sukuriu TV laidą, ir viso gero.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Plačiaja prasme – jokios. Jei jau pasiduodi įtakoms – tu nebe žurnalistas, net ne aktorius, o tik šoumenas, ir tai tas, kuris anekdotus pasakoja. Bet taip, turiu žmonių, kurių nuomonę išklausau, kurių patarimų klausiu, siekdamas susidaryti savo nuomonę. Kartais ir FB kas nors parašo dalykų, kuriuos imu ir pergromuliuoju.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Geras klausimas. Man tuoj 64-eri, žurnalistikoje eina 43-ieji metai. Tokių kaip aš beveik nebėra. Vadinasi, dar niekas nenukonkuravo. Pagal tai, kiek gaunu visokių pasiūlymų – va, dabar vedu pokalbių laidą LKL – su garsiais krepšinio žmonėmis, nors niekada nebuvo sporto žurnalistu. Vadinasi, dar esu virš *vaterlinijos*.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Į jokių auditorijos poreikius neatsižvelgiu. Rašymas yra mano saviraiška. Tai alfa ir omega. Netgi manau, kad auditorija tave vartoja tik tol, kol tu rašymą, laidų kūrimą vertini tik per kūrybos prizmę, o ne per auditorijos kampą. Vaizdžiai kalbant, jei tau pačiam tai neįdomu, tai vargu ar kam nors kitam irgi bus įdomu.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Kai buvau vyr. redaktoriumi kaip techninę problemą šį uždavinį sprendavo per dieną šimtus kartų, bet ta prasme „kaip geriau padaryti“, o ne taip, kad „varom tik apie tai, nes tai popsiškiau“. O dabar, kadangi esu *freelanceris*, tai nesusiduriu.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Į šią klausimą geriau atsakytų mano bičiulis, profesorius Alvydas Jokūbaitis. Turėčiau ilgai kalbėti apie absoliutą, reliatyvizmą ir koks blogas yra reliatyvizmas. O žurnalistikoje yra paprasčiau – aš skelbiu tai, ką tą akimirką manau esant daugmaž teisinga, bet puikiai žinau, kad jau po kelių valandų aš galiu gauti iki tol man nežinomų dokumentų, ir tas mano „daugmaž teisinga“ virst „nelabai teisinga“. Jei apibendrintai, tai mes dirbam su tiesa tam tikrame fiksuotame laike ir esam atviri keisti fiksuotą nusistatymą kitame laike.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu?

Nėra ir negali čia būti priešpriešos. Vienas kitą papildo, vienas kitam netrukdo. Jūs juk vaikštote abiem kojom. Tai ir geras reporteris privalo stovėti ant abiejų kojų.

Kaip manote, kas yra žurnalistinė etika?

Pliurpalai. Kas gali atsiminti 30 psl. kodeksą? Nebent koks kalikas. Mano galva, žurnalistui užtenka žinoti 8-ą Dievo įsakymą. Nekalbėk netiesos.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Kaip ir kiekvienas kitas *homo sapiens*. Mes visi kasdien susiduriame ir sprendžiame etines dilemas tik todėl, kad esame žmonės. Jūsų žiniai – žurnalistai irgi yra žmonės.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Kam taip sudėtingai? Žmogus sprendimus priima per sekundės dalį. Priėmęs sprendimą juk neini ieškoti Šv. Rašto, kad galėtum ilgomis jo citatomis pagrįsti vieną ar kitą savo poelgį. Čia juk panašiai kaip vairuojant automobilį – tu nežiūri pasidėjęs eismo taisyklių sąvado, o vairuoji automatiškai, atsižvelgdamas į tai, ką kažkada išmokai ir realią situaciją kelyje.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Policininkai privalo? O mokytojai? Profesoriai? Ar tik žurnalistai? Yra skirtingos etikos mokyklos. Pvz. Gunteris Wallraffas, garsus vokiečių žurnalistinio eksperimento meistras, *persikūnytojas*, kuris netgi plastines operacijas yra daręsis, kad taptų kažkuo rinkdamas medžiagą JAV Pulitzerio premijos

negautų. Kaip negavo „Chicago Tribune“ prieš kelerius metus, nes slapta įrašinėjo blogiečių pokalbius. JAV to neleidžia etika. Europoje, priešingai, laikoma, kad viešasis interesas yra aukščiau.

Priedas Nr. 4. Interviu su Rita Miliūte

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: LRT; Data: 2020-11-04; Trukmė: 27:58)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Tai turbūt kaip ir žmogaus kultūra, turiu galvoj, asmens kultūra, elgesio, tik pernešta į mūsų profesinį lauką. Kitaip tariant, kad mes savo darbe nesusiduriame su bet kuo, o susiduriame su žmonėmis, su kuriais susiduriame dėl darbo. Tai toje erdvėje ir taikome tuos pačius reikalavimus elgtis tiesiog žmoniškai, o ne kiauliškai. Turėtų būti gal tik toks išskirtinis, palyginus su kitomis kultūromis dalykas, tai yra pagarba kalbai. Ir kai aš sakau pagarba kalbai, tai aš neturiu galvoj sauso biurokратиškos, valdiško, *kontoriško* šnekėjimo, aš turiu galvoj kaip tik priešingai, kad tu gali kalbėti arba rašyti gyvai, tik būtų gerai, kad skirtum kada. Kaip ir su vaikais kalbi vienai, su suaugusiais – kalbi kitaip. Tai priklausomai nuo to, kur mes kalbam ir ta kalba turėtų kažkaip nuo to priklausyti, bet čia gal mano toks įsivaizdavimas.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Turbūt negalėčiau sakyti, kad mano pačios pozicija tuo klausimu nesikeitė. Ji iš tikrųjų labai keitėsi. Tarkim, kai aš pradėjau dirbti pirmaisiais, turbūt galima sakyti pirmąjį dešimtmetį, aš, pavyzdžiui, galvodavau, kad žurnalistas netgi neturi eiti ir dalyvauti rinkimuose kaip rinkėjas, nes jis savo darbu turi ten labiau prisidėti prie pilietiškumo, valstybiškumo ir kitų visų gerų dalykų. Bet per tam tikrą laiką iki manęs, mano galvoje atėjo suvokimas, kad aš gal nesąmonę darau, iš tikrųjų, ir dabar man atrodo, kad žurnalistas turi būti A – pilietiškas, B- jis neturi slėpti savo nuomonės, nes taip netgi yra sąžiningiau prieš jo būsimus pašnekovus, nes jie žino kaip pasiruošti susitikimui su tavim. Bet čia vėlgi, aš visur sakysiu savo nuomonę, nes aš kuo ilgiau gyvenu, tuo daugiau suprantu, kad nėra vienintelės teisingos nuomonės ir čia priklauso nuo to, ką mes patys pasirenkam. Aš truputį netikiu tais žurnalistais, kurie sako: „ai man nesvarbu ar aš darau įtaką, aš tiktai noriu atnešti informaciją“. Ne, nes jeigu tu teiki tą informaciją, tai tu nori, kad kažkas ja protingai pasinaudotų. Kitaip nėra prasmės dirbti tokį informacijos pernešėjo darbą. Ir aš kažkaip esu linkusi manyti, kad jeigu mes norim būti girdimi ir matomi, tai akivaizdu, kad mes norim būti įtakingi, net jeigu kažkam tai nepatinka. Ir turiu galvoje ne tik mus kritikuojančius politikus arba kitus visuomenės veikėjus, bet turiu galvoje ir tą, kad mūsų pačių

bendruomenėje nėra vieningo požiūrio. Ir gal gerai, kad nėra to vieningo požiūrio, mes per ilgai esam turėję vienodų požiūrių į daug ką daugelį metų.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Labai svarbu, bet tai priklauso nuo žanro, kad negali sudėti į BNS agentūros pranešimą visko ką žinai, bet jeigu mes kalbam apie kitokios specifikos žurnalistiką tai tada, žinoma, kad tie klausimai kas? kur? kada? yra ne šiaip sau sugalvoti, nes jie per amžių amžius yra pasitvirtinę kaip svarbūs žurnalistui dirbant savo darbą ir pateikiant ją savo „klientui“, sakykim taip, nes klientas yra skaitytojas, klausytojas arba žiūrovas.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Teikti kuo daugiau informacijos ir tikrinti faktus. Pas mus kažkodėl madoj yra sakyti „ai čia viskas yra nuomonių įvairovė ir tegu žmonės patys atsirenka“, bet jeigu jau žurnalistų darbas nuo pat pradžių buvo rinkti informaciją ir ją skelbti tikrai patikrinus, tai aš manau, kad tai yra viena iš pagrindinių žurnalistų priedermių – neskelbti informacijos, kol ji nėra patikrinta ir neleisti plisti nepatikrintai informacijai, kad ir kas tai bedarytų. Aš nekalbu apie klaidas, mes visi galim suklysti, bet jeigu tu jau dirbi tą darbą, tai aš manau, kad netgi rašydamas Facebook... aš pavyzdžiui nerašau Facebook dalykų, kurių aš nepatikrinu, nes aš suprantu, kad žmonės mane tam Facebook seka turbūt dėl to, kad aš esu žurnalistė ir aš manau... aš laikausi tos pozicijos, kad jeigu mane skaito Facebook, tai jie turi būti tikri ir ramūs, kad jiems tos informacijos tikrinti nebereikia. Žurnalistai nėra pradinis informacijos šaltinis, mes imam pradinę informaciją, kažkaip ją apdorojam žmonėms suprantamu būdu, aišku pridėdami savo stilių, požiūrį, nuomonę, galbūt, kartais ir tada jau ją pateikiame. Ar žurnalistai norėtų ar nenorėtų, jis vis tiek formuoja tą viešąją nuomonę, nes taip jau yra tiesiog.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Iš vienos pusės – gerai, jeigu yra reaguojama į tai, ką žurnalistai atskleidė taisytino arba nebūtinai gero arba svarbaus, ką galbūt politikai pražiopsotų, iš kitos pusės – nejaučiu, kad pas mus būtų tas sveikas balansas, kad politikai dirbtų savo darbą nešokinėdami pagal žurnalistų dūdelę. Ta prasme, kad jie kartais ką nors daro, kad būtų populiarūs ir, kad galbūt jų nekritikuotų. Tai tas yra nesveika. Aš tikrai pasigendu to balanso, kad „žiūrėkit, čia yra jūsų darbas, yra labai faina, kad jeigu jūs žurnalistai pabaksnojat kur kažkas yra negerai – mes taisom“, bet jie neturi priimti sprendimų, galvodami, ką apie tai pasakys žurnalistai.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Taip. Kadangi mano pagrindinė rašliava, kalbėsena ir visas vaidinimasis eteryje yra daugiausiai susijęs su politinėmis temomis, kitaip tariant, ta politinė žurnalistika, jeigu yra politinės temos, aš tikrai manau, kad mano darbas yra padėti žmogui apsispręsti per rinkimus už ką jam balsuoti, arba kas kartais yra netgi dar svarbiau – už ką jam nebalsuoti.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Taip, nes aš manau, kad stipri visuomenė yra ta, kuri yra neabejinga.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Žurnalistas turėtų būti kritiškas, bet tie santykiai turėtų būti pagarbūs, taja prasme, kad žurnalistas visą laiką turi rasti vietas savo darbotvarkėje ir savo darbuose išklausti tą nuomonę, kurią jis galbūt kritikuoja arba sudaryti sąlygas paaiškinti tą veiklą, kurią jis kritikuoja arba su kuria nesutinka arba galvoja, kad kitur, matote, galėjo būti padaryta geriau, bet tai neturi būti pataikavimas ar kaip čia pavadinti. Kartais yra sakoma: „žiūrėk, ten ant tavęs pyksta, tai tu ne taip kažką padarei“, tai aš manau, kad geriau yra tada, kai žurnalistas nepatinka niekam, negu, kai patinka visiems. Negerai, jeigu politikas džiaugiasi, kad jam šitas žurnalistas yra geras, tai gali daryti prielaidą, kad buvai jam per mažai kritiškas. Geriau yra būti galbūt pernelyg kritišku, negu būti per geru, per saldžiu, čia jau banalinu truputį, bet suprantat, ką aš turiu galvoj, ir nepastebėti kažkokių svarbių dalykų. Kitaip tariant, mes neturim su jais draugauti, mes tiesiog turim kiekvienas dirbti savo darbą ir kiekvienas turim suprasti koks yra to kito darbas.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Manau, kad taip, bet labai svarbu yra neprarasti to sveiko požiūrio ir sugebėti jam pasakyti – žiūrėk, mes su tavim draugaujam, nu tarkim, nepriklausomybės pradžioj aš tikrai turėjau daug draugų tarp pirmojo parlamento deputatų ir mes tikrai buvom draugai, bet aš jam arba jai, dažniausiai jam, nes vis tiek ten buvo daugiau vyrų deputatų, tai aš pasakydavau: „žiūrėk mes esam draugai, mes galim susitikti kavos arba vyno, ar kažkokiam ten renginį ar bet kur kitur, bet jeigu tu kažką nusišnekėsi arba nusidarysi pro šoną arba jeigu aš pastebėsiu, kad tu meluoji, tai aš tave kritikuosiu turbūt dar griežčiau, nei kažką kitą, nes man labiau skaudės, nes vadinasi, kad tu mane apgavai, visų pirma. Ir tada, apgaudinėdamas mane, tu apgavai ir tuos kitus žmones, kurie už tave balsavo. Tai kitaip tariant, tie kurie yra sveiko proto, tai jie puikiai supranta ir galim netgi ten laidoj labai aštriai pasikalbėti, bet tas

netrukdo bendrauti po laidos ir po kelių dienų paskambinti pasiklausti kažkokios informacijos. Tie kurie nėra labai sveiko proto ir nesupranta koks kieno yra darbas, tai, aišku, jie išsižeidžia ir tas bendravimas pasibaigia. Tada truputį apgailestauji, kad netekai šaltinio, bet ką darysi, toks jau yra gyvenimas.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Esu pajautus spaudimą, bet aš nelabai tą sureikšminu. Čia kaip su išsižeidimu, tu išsižeiדי tiek, kiek leidi sau išsižeisti. Tai lygiai taip pat, jeigu tu leidi, kad tau darytų spaudimą, tai tau jį ir darys, ypač jeigu tu nusileisi vieną kartą, tai tikrai garantuoju, kad gali tikėtis

ir antrą, ir trečią, ir ketvirtą, priklausomai nuo to, kiek kartų žurnalistas nusileis, bet jeigu tu sakai – negaliu, nes mano yra toks darbas, tai net nebūtinai iš kiekvieno pirmo karto, bet dažniausiai žmonės supranta, kad kitaip ir nebus. Mes atsimenu naudodavom tokį posakį su tais politikais, kurie galvodavo, kad čia kažkaip gali švelniau, gali išvis nerodyti... Yra buvę tokių dalykų, bet mes tada sakydavom: „žiūrėkit, nu mes tai nerodysim, bet kitos televizijos tai parodys, tai kaip tada bus?“. „Nu joo“ sakydavo ir kažkaip tas pasibaigdavo.

Kadangi jau daug metų dirbu tą darbą, yra buvę visaip, yra bandymų spausti tiesiogiai, kai aš pati dirbau reportere, yra bandę spausti per savininkus netgi. Kai aš dirbau LNK, tada LNK priklausė švedams, tai tuometinio premjero atstovas spaudai buvo parašęs laišką savininkams švedų šeimai, kuriai priklausė ir iki dabar kažkiek priklauso tos žiniasklaidos grupės, jie skundėsi, kad čia žinios parodė kažkaip ne taip, tai aš dar iki dabar atsimenu kaip jie sureagavo, paskambino ir sako: „kas? kas čia yra pas jus?“, nes Skandinavijoje tokie dalykai išvis neįsivaizduojami.

Po to, kai buvau televizijos direktorė, spaudimas buvo daromas per mane, vėlgi „ar tu negali paveikti“, kad arba ten parodytų reportažą arba filmą, arba, kad jo neparodytų.

Yra visokie poveikiai, dabar mes matom poveikį žurnalistikai, iš tikrųjų, kabinėjantis prie biudžeto sudarymo principų. Tai irgi yra spaudimas žurnalistams, tai nėra tik spaudimas administracijai, kuriai ten galbūt sumažėtų kiek nors atlyginimai, ne – čia yra spaudimas žurnalistams, kad jie žinotų – gal tu prilaikyk liežuvį, nes galim apkarpyti pinigus. Tai kitaip tariant – būtų yra įvairių, priklauso nuo po politikų kūrybiškumo ir įžūlumo, ir nesupratimo ką reiškia tiek nepriklausomas visuomeninis transliuotojas, jeigu kalbam apie LRT, tiek apskritai nepriklausomi žurnalistai.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Ji visą laiką turi didelę įtaką. Yra žymiai maloniau, kai tavo nuomonė sutampa su redakcijos, nes jeigu nesutampa – tu turi ginčytis ir yra buvę, kad taip ir nesusitardavom. Bet šiaip – dirbti ne vienam yra gerai, kadangi keletą metų yra buvę taip, kad aš dirbu visiškai viena ir neturėdama su kuo tartis, tai tu

pajunti, kad tu truputį *durnėji*, nes tu nebesupranti ar čia tik tau atrodo svarbu, ar tikrai ir kitiems atrodytų svarbu. Tada pradedi skambinti ir klausinėti, ir įkyrėti žmonėms, kurie šiaip yra draugai, bet nėra tos profesijos, nes tau reikia su kažkuo tartis. Tai tartis redakcijoje yra gerai, nėra smagu, kai tavo nuomonė nesutampa ir ypač nesmagu, kai tu negali įrodyti dėl ko tavo nuomonė yra galbūt šiuo atveju teisingesnė, bet yra dalykų, kaip aš sakau, dėl kurių aš „eičiau kartis“ ir tada aš galiu ginčytis, įtikinėti, argumentuoti iki paskutinio nuvargimo, yra dalykų, kurie jei man nėra svarbūs, tai aš labai nesiginčiju. Jeigu, tarkim, mes Dienos temoj tariamės trise – tarnybos vadovė, redaktorius ir aš, ir jeigu du iš mūsų trijų ir tarp tų dviejų nėra manęs, sako, kad yra faina turėti vieną arba kitą pašnekovą, o aš sakau, kad ne ir aš tada pagalvoju, nu gal jie ne šiaip sau taip sako. Ta tas yra svarbu, bet reikia turėti galvoje, kad tiesiog reikia pasirinkti niekada nedirbti toje redakcijoje, kurios pozicija iš esmės neatitinka tavo požiūrio į gyvenimą.

Aš turiu galvoje kokias nors „Vakaro žinias“, tu ten galėtum alpti įtikinėdamas, bet dažnai neįtikintum. yra buvę atvejų, kai supratot, kad redakcija nori kažką daryti visiškai prieš jūsų asmenines vertybes? Visiškai prieš asmenines vertybes man yra buvę lygiai vieną kartą, kai aš dirbau „Respublikoje“, kai vienas iš trijų redaktorių perrašė mano straipsnį ir pavardė liko mano. Aš tada pasakiau, kad „žiūrėkit, aš nenoriu taip dirbti“ ir be ypatingų ten širdies skausmų mes atsisveikinom su ta redakcija ir niekada į ją nebegrižau.

Šiaip ginčytis – yra buvę, jau kai dirbau LTN „Panoramos“ vedėja, tuometė žinių tarnybos vadovė labai norėjo rodyti, netgi buvo nufilmuotas reportažas, kaip tuometis Krašto apsaugos ministras paskraidė su kažkokiu sraigtasparniu, nu, žodžiu, viskas ten labai gražiai atrodė, ir aš sakau – nu ne, mes atrodysim tikrai juokingai, nes tai yra tiesiog reklaminis reportažas, kurį rodyt nėra jokios prasmės. Tada mes labai barėmės ir susipykom, aš tada atsimenu netgi verkiau, nes tiesiog iš to bejėgiškumo, kad manęs negirdi, tai nebuvo nieko asmeniško, tiesiog tas reportažas teršė eterį. Nu ir mes jo nerodėm. Paskui ten ant manęs labai pyko, bandė rašyti tarnybinius, buvo tokia labai negraži istorija. Bet šiaip tokių atvejų čia, LRT nėra buvę daug. Aš be to, turbūt ir neatsimenu. Sakau, būna, kad tu nesutinki, bet tu priimi kitokią nuomonę ir sakai „nu okei“.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Žiūrint koks yra tas komentaras arba tas *feedbackas*, nes jeigu gauni laišką, o aš jų gaunu, kad ai čia nesąmonė, nes A – valdžioj yra vagys, B – kur tu buvai anksčiau, nors tu buvai lygiai ten pat. Tai stengiesi apskritai nekreipti dėmesio, nes supranti, kad neturi jokios vertės tokie komentarai. Bet jeigu žmogus, iš tikrųjų, argumentuotai pasako – žiūrėk, tu ten nusišnekėjai, nes 1,2,3 yra taip ir taip, tai tada tu reaguoji į tai ir žiūri atidžiau į žmones, kurie pateikia kritiką geranoriškai ir suprasdami dėl ko

jie tai daro, turiu galvoje, ne tik todėl, kad pyktų, tai jie tau padeda atrasti tą informaciją. Ir aš turiu tokių šaltinių, su kuriais mes esam gana karštai pasiginčiję, po to, kai pripažįsta žurnalistas, kad jis padarė ne viską iki galo teisingai, tai tie žmonės tą įvertina ir jie tampa labai gerais informacijos šaltiniais ateičiai.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Aš bandau rasti balansą, man tikrai nesisektų atliepti poreikius tų žmonių, kurie, tarkim, na labai pramoginių naujienų nori. Aš suprantu jų poreikį, žmonėms tų pramogų reikia ir kartais ta pramoginė naujiena vienam arba kitam žmogui gali būti visiškai vienintelis džiaugsmo šaltinis, bet aš nesu iš tų, kurie moka su tokiom naujienom dirbti, nes aš manau, kad yra kas daro tai geriau ir galvoju, o kokiam kiekiui žmonių mano kalbėjimas arba rašymas ir ar aš sugebu paaiškinti kodėl yra svarbus. Aš atsimenu kažkada netgi pagavau save begalvojant, kad anonsuodama temą aš labai dažnai sakau ir kodėl mums visiems tai turi rūpėti, nes, iš tikrųjų, tu ir darai temą dėl to, kad tu galvoji, kad ji kažkuo turi būti svarbi. Aišku, kartais ir nepataikai, atrodo, kad turi rūpėti, o paaiškėja, kad žmonėms visiškai nerūpi. Tarkim, laidos apie švietimą, kiek aš jų bebūčiau darius, jei mes spręstume pagal reitingus, tai niekada neatrodo įdomu auditorijai, bet čia turbūt ir yra atsakymas, kodėl mes jį tokį *šūdiną* ir turim. Todėl, kad niekad iki šiol žmonėms nerūpėjo, turiu galvoje pakankamai žmonių, kritinei masei, atskiriems žmonėms, daliai visuomenės – labai smarkiai, bet, kadangi, nerūpėjo didelei daliai – esam ten, kur esam.

Ar nėra taip, kad jūs tą turinį, kuris iš esmės yra svarbus ir aktualus dabar bandot pateikti patrauklia forma, kad vartotojai labiau įsitrauktų? Kalbu, pavyzdžiui, apie Facebook įrašus.

Taip, ir ne tik Facebook, aš lygiai taip pat vertinu galimybę pateikti svarbius dalykus per visokį ten humorą arba juokelius ir Meškos laidoje („Langas į valdžią“), nes apmaudu, bet jeigu tu kalbi tikrai sudėtingus dalykus, žmonėms sunku tai priimti. Ne todėl, kad jiems sunku tai suprasti, žmonės nėra durni, jie supranta dalykus, bet jie galvoja „ai aš jau tą gal kažkur skaičiau arba girdėjau“ ir t.t. ir pan. ir „man jau šiandien užtenka“, bet jeigu tu tinkamu santykiu pateiki, sakykim, linksmus arba ne visai rimtus dalykus ir į tą košę įmeti kelias labai labai rimtas uogytes, tai jiems kažkaip yra lengviau suvalgyti visą tą košę ir aš esu tikra, kad galvoj vis tiek lieka. Tai mes ieškom visokių būdų, kaip tą padaryti.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Man turbūt yra pasisekę, kad man niekada nėra tekę daryti tokios temos, kurios aš visiškai nenoriu daryti, nes man pasisekė dirbti su žmonėm, kurie daugeliu atveju, na 99 iš 100, suprasdavo, kad jeigu

žurnalistui, kuo jis bedirbtų, kokioje pozicijoje, jeigu jam tema yra neįdomi, tai jis gerai jos nepadarys ir tada geriau ieškoti kito žmogaus, kuris ja užsiims. Bet taip, tas pats švietimas, tu supranti, kad neis ta tema gerai, bet vis tiek darai tą laidą, nes tai yra labai svarbu. Tai yra buvę tokių dalykų, yra buvę apskirtai, kalbant apie komercinius dalykus, vėlgi, kai dirbau LNK, tai būdavo labai aiškus komercijos skyriaus arba reklamos skyriaus interesas, kad tu kažko nerodyk, jeigu mes už tą parodymą galėtume gauti pinigus. Tai mes gana aršiai ginčydavomės, kad, žiūrėkit, viena yra komercinis kanalo interesas, kita yra, banaliai kalbant, bet visuomenės teisė sužinoti. Ir mes turim parodyti, nepaisant to, kad jums patinka ar nepatinka. Bet čia tokie irgi plus minus vienetiniai atvejai, turiu galvoje, tuos visiškai reklaminius dalykus, o tas balansas tarp „žiūrės-nežiūrės“, jis visada yra ir kartais, jeigu tu gali rinktis, tarkim, panašaus, kaip mes vadinam „kalibro“, tai yra išmanymo, gebėjimų ir žinių turinčių žmonių, tai tu renkiesi tą, kuris kalba sklandžiau, patraukliau, nes žinai, kad tiesiog jis lengviau pasieks auditoriją, tai tuo rečiau tas tavo darbas nueis šuniui ant uodegos, kaip nežiūrimas ar nepasiekęs klausytojo.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Tai jau turbūt, kad ne, tiesiog ką aš bandau pasakyti, kad kiekvienas žurnalistas turi siekti tos tiesos, kaip jam atrodo, kad jis turi jos pasiekti, bet tikrai nėra vienos. Nu nėra. Galima čia mane pasodinti su koku nors *antivakseriu* ir jis turi savo tiesą, kiek aš jam besuteikčiau informacijos, jis nepriims to kaip tiesos, nes jis turi ją savo ir čia gali pasikarti jeigu nori. Bet aš jaučiuosi gerai, pateikdama informaciją, kokia aš remiuosi, gaunama iš mokslininkų ir aš visiškai rami jaučiuosi, tarkim, nutraukdama eteryje kokią nors Venckienę ir pasakydama, kad „ne ponias, jūs nusišnekat, nes Europos Sąjungoje į rinką nepaleidžia neišbandytų vakcinų“, ir ji gali mane skųsti kur tik ji nori, aš manau, kad aš padariau viską dėl tos tiesos, kaip aš ją suprantu ir žinodama, kuo aš remiu tą savo tiesą. Tai yra, kad aš remiu faktais, ne tik nuomone.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Aš neatskirčiau analitinio suvokimo nuo faktų, nes nu kas tada yra analitinis suvokimas? Ką tu analizuoji, jeigu ne faktus? Tu gali analizuoti nuomones, bet tai nebus žurnalistika, tai bus turbūt labiau filosofija. Jo, man reikia faktų.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate ar anksčiau susidurdavote su etinėmis dilemomis?

Gali nuskambėti paradoksaliai, bet, iš tikrųjų, susiduriu turbūt vienodai, tik anksčiau aš negalvodavau taip dažnai, kad aš su jomis susiduriu, nes darbo pradžioje yra svarbiausia padaryti gerą medžiagą, kaip

mes sakome, ir tu žinai tik labai labai konkrečias ir nedaug situacijų, kai turi galvoti apie kitą žmogų. Aišku, yra *tabu* nekalbinti šoko ištikto žmogaus, nerodyti skaudinančių artimuosius vaizdų ir pan., dėl to kaip ir niekada nebuvo klausimo, bet po tų 30 metų, anksčiau turbūt jau, po 20 metų tu pradedi galvoti, kad net jeigu žmogus, tarkim, šiuo atveju – šaltinis, kažkokios informacijos – jautrios svarbios, dėl ko jis gali nukentėti, net jeigu jis sako – žiūrėkit, aš nebijau, galit mane rodyti, tai prieš 30 metų aš niekada nesakydavau: “jūs pagalvokit ar tikrai norit”, tu tik sakydavai : “Yes! Gerai! Rodom!”. Dabar aš jam sakau: „žiūrėkit, jums dabar atrodo, kad viskas yra okei, bet ar jūs tikrai suprantat, kokios bus pasekmės?“. Ir vieną kartą aš atkalbėjau žmogų, kad jis nesirodytų savo veidu ir savo pavarde, nes sakau, jums atrodo, kad čia viskas praslys, bet, iš tikrųjų, bus labai blogai. Iš žurnalistinės pusės turbūt tai nėra labai gerai, bet aš dėl to jaučiuosi geriau ir netgi nesijaučiu blogesnė žurnalistė. Nes man atrodo, gal tas žmogus ir galvojo „nu ir durna, gal aš geriau būčiau kažkur kitur nuėjęs“, ir kartais jie nueina, bet aš manau, kad mūsų dar yra ir įspėti, kokios yra pasekmės, ypač, kai tu turi jau ilgametę patirtį, tu esi jau matęs kokia ta patirtis ir kiek žmonės gailisi, tai mūsų pareiga tiesiog yra įspėti, kad jie tai apgalvotų. Kitaip tariant, bėgant metams labai lėtai ateina suvokimas, kad gera istorija ir ją parodyt, tą gerą istoriją, nėra taip svarbu, palyginus su tuo, kaip jausis tas žmogus, kai tu ją parodysi. Yra būdų rodyt istoriją ir neatskleidžiant personalijų, yra būdų juos netgi paslėpti, taip, tai gali būt gudravimas, kai vietoj to, kad tu pasakytum koks nors žmogus iš Marijampolės, kai tuo tarpu jis yra žmogus iš kokio nors panašaus dydžio miestelio arba iš panašių aplinkybių, kitaip tariant, tu jį gali paslėpti ir tai iš esmės nėra apgavystė, tu tiesiog pridengi savo šaltinį.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Ir taip, ir taip. Aišku, kad ta „bazė“ ar kaip mes tai pavadintume, yra tos bendrai priimtos taisyklės, nes galų gale yra įvairių žurnalistikos mokyklų, kai kurios sako, kad tu gali blefuoti, jeigu tu negali kitaip įrodyti, lygiai taip pat, kaip tu gali apsimesti kitu žmogum, jei tu žinai, kad darantis nusikaltimą žmogus kitaip su tavim nesikalbės. Tai kitaip tariant, tokiom situacijom visada bandai susirankioti iš tų bazinių, visuotinai pripažintų ir neginčytinų etikos normų tai, kas tuo atveju tave pateisintų, ir dažniausiai tą sugebi padaryti kažkaip tai, nes nu vis tiek nėra taip, kad tu perlipi iki negalėjimo, kad tu apsimesi nežinau kuo – jaunystėj pamestu vaiku ar panašiai. Tai nedarai tokių dalykų, nes kažkaip jau atrodo... mes visi jaučiam, kur yra visiškas užribis ir neperlipi tų ribų.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Teoriškai taip, turėtų laikytis, bet praktiškai tai yra neįmanoma ir netgi va tas mano pavyzdys, kai aš sakau, kad tu gali pridengti žmogų ir tarkim informatorių vyrą pateikti, kaip informatorę moterį, tai yra iš tos pačios srities, mano supratimu, tai jau yra balansavimas ties etikos riba, bet vėlgi – aš turiu motyvus, kodėl aš taip darau. Kitaip tariant – čia irgi yra blefavimas, nes tave kas nors gali pričiupti ir sakyti: „aha! Tu apgavai!“, bet tu sakysi: „ne, aš neapgavau, aš žinau, kad tas žmogus nėra anonimas, aš žinau, kad jis yra iš tikrųjų, aš tiesiog jį saugau“. Ir aš pati esu blefavusi, esu blefavusi netgi tiesioginiam eteryje, tik sunkumas yra tas, kad tiesioginiam eteryje tu turi labai tiksliai suformuluoti ką tu sakai, kad tas pašnekovas arba jis na išsiduoda, arba jis neišsiduoda. Tai labai svarbūs yra žodžiai. Ir aš kai blefavau, tai man tiesiog pasisekė, žmogus pagalvojo, kad aš tai žinau, aš tą žinojau, bet aš neturėjau įrodymų ir man reikėjo, kad jis pripažintų tą eteryje, nes, matyt, aš pasakiau tą taip įtikinamai, kad jam atrodė, kad aš turiu faksą iš to viešbučio, kuriame jis gyveno, o sakė, kad negyveno. Iš tikrųjų, aš tuo metu nieko neturėjau. Tai, bet čia vėlgi, daugybė turbūt atsirasčių žurnalistų, kurie sakytų, kad taip negalima ir taip yra negerai, bet aš bandyčiau ginčytis ir bandyčiau apginti savo poziciją.

Priedas Nr. 5. Interviu su Daiva Žeimyte – Biliene

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: Messenger platforma; Data: 2020-11-11; Trukmė: 31:39)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Kaip ir nebuvo susimąsčiusi, tiesą sakant, nors visą laiką, kai kalbi apie žurnalisto darbą, tai visada pabrėžiamas toks moralinis aspektas šios profesijos. Gal aš taip ir sakyčiau, kad žurnalistinę kultūrą aš pirmiausia labai siečiau su morale, su sąžiningumu ir su skaidrumu, nes žurnalisto profesija, žurnalisto darbas daro didžiulę įtaką įvairiems visuomeniniams procesams ir čia negali būti kažkokių manipuliacijų ar išankstinių nusistatymų. Iš tikrųjų, turi būti, kiek įmanoma, viskas pateikiama per tokią sąžiningumo, protingumo, išmintingumo prizmę, kas, iš esmės, leidžia ir visuomenei tą informaciją suprasti adekvačiai ir teisingai. Daug kas sako, kad žurnalistas... kai kalbama labai dažnai pabrėžiamas tas žurnalisto objektyvumas, siejamas turbūt ir su žurnalisto kultūros tam tikru aspektu būtent objektyvumas. Bet aš visą laiką sakau, kad visgi žiniasklaidoje mes negalim kalbėti apie absoliutų objektyvumą, nes kiekvienas žurnalistas informaciją pateikia per save ir tai jau yra dalis subjektyvumo kiekviename informacijos pateikime. Svarbiausia, man atrodo, išlaikyt tokius standartus šioje profesijoje ir turbūt, tai ir būtų tas atsakymas, kad tai nėra kažkokios labai labai griežtos taisyklės, bet jeigu žurnalistas pirmiausia galvoja kaip žmogus, tai jis iš principo gali išlaikyti tą žurnalistinę

kultūrą savo darbe be jokių problemų, be jokių didesnių pastangų, be kažkokių didesnių taisyklių ar apibrėžtų dalykų, ką reikėtų labai įrėminti ar aprašyti.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Čia toks trys viename, man atrodo, visai neblogas sumuštinis. Netgi sakyčiau, kad visos trys jūsų įvardintos savybės yra geros ir netgi siektinos žurnalisto darbe, aišku, tai priklauso nuo to, kokioje srityje dirba žurnalistas, kiek jis apskritai yra visuomeniškai ir pilietiškai aktyvus. Man atrodo, kad jeigu tokią trijų kombinaciją padarius, jeigu darbe įmanoma pasiekti visų tų trijų variantų, tai čia tikrai... žiniasklaida, kaip minėjau, vaidina didelį vaidmenį visuomeniniuose procesuose, iš tikrųjų, kai tam tikra problema atsiduria žiniasklaidos dėmesio centre, tai ta problema išsprendžia arba bent jau ieškoma tam tikrų sprendimų. Dažniausiai vyksta įvairiausi procesai, kurie sukelia pokyčius ir visuomeniniam gyvenime, po to, kai žiniasklaida apie tai parašo. Manau, kad žurnalistas neturėtų būti tik kažkoks formalu nuomonių išklausytojas, jis tikrai gali būti, aišku, proto ribose ir profesinės etikos ribose jis galėtų būti ir įvairiausių socialinių reiškinių dalyvis ir skatintojas ir t.t.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Aš manau, kad žurnalistas gali prisidėti proto ir profesinės etikos ribose. Aš tiesiog manau, kad žiniasklaida iš esmės jau turi kitokį vaidmenį šiame besikeičiančiam pasaulyje ir ta žurnalisto profesija ir žurnalisto darbas jau nebėra vien tik žinučių rašymas ir informacijos skleidimas per televiziją. Žurnalistas šiais laikais, iš tikrųjų, yra... tie žmonės, kurie dažniau matomi, jie yra geriau ir girdimi. Tikrai gali būti labai naudingas žurnalisto dalyvavimas tuose visuomeniniuose procesuose vien dėl to, kad per jo asmenį galima pasiekti daugiau auditorijos. Jeigu kažkoks žiniasklaidos autoritetas arba gerai žinomas žiniasklaidoje žmogus komunikuoja, tai jį tikrai labiau ir girdi. Aš nesakyčiau, kad reikėtų nurodinti, kaip turėtų būti, ne žurnalisto čia yra darbas, bet, kad jis gali šiek tiek įtakoti tam tikrus procesus, juos paveikti savo sudalyvavimu, vėlgi, kaip sakau, proto ir profesinės etikos ribose, tai čia netgi labai skatintina, aš manau.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Aš nežinau ar čia galima pavadinta kažkokia labai didele daroma įtaka, nes pas mus truputėlį gal yra hiperbolizuojama, kad jeigu koks nors žinomesnis žurnalistas savo laidos metu, kalbindamas vieną ar kitą asmenį užduoda kažkokius aštresnius klausimus, tai iš karto puolama komentuoti, kad neva tai jis palaiko vieną ar kitą stovyklą, bet aš visą laiką sakau, kad žurnalistas savo darbe, aš ir pati, kai vedu

kažkokias aktualių pokalbių laidas, jeigu nėra antrosios pusės, kuri sakykim atstovauja antrą nuomonę, tai aš atstovauju tą nuomonę. Aišku, mes čia dabar turim tų pavyzdžių... tarkim ir Andriaus Tapino pavyzdys su lenkų rinkimų akcija per rinkimus, kur net iki Konstitucinio teismo viskas keliauja, bet aš nežinau Andrius ar jis yra toks absoliutus žurnalistas, jis galbūt pastaruoju metu labiau visuomenininkas. Tai jo tam tikri daromi projektai nelabai gali sakyti, kad būtent žiniasklaidos atstovo daromi projektai... Nesakyčiau, kad pas mus labai akivaizdžiai matosi, kad žurnalistas palaiko vieną ar kitą pusę, aš tokių pavyzdžių kaip ir nežinau iš žiniasklaidos priemonėse dirbančių žmonių. Galbūt yra kažkokie tokie radikalesni, bet net nežinočiau pavyzdžio, kokio žurnalisto darbas įtakoja politinius procesus, Lietuvoje kažkaip tokio net nemačiau, bent jau pastaraisiais metais.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Manau, kad taip, nes, tarkim, balsavimas, ėjimas į rinkimus, valdžios rinkimas yra mūsų visų pilietinė pareiga, iš tikrųjų, žiniasklaida šioje vietoje gali taip pat labai daug padaryti ragindama nuolatos. Žurnalistai, sakykime, jeigu jie yra pilietiškai, visuomeniškai aktyvūs, tai tikrai žmonių raginimas dalyvauti politiniuose procesuose yra netgi viena iš užduočių. Apskritai domėtis tai politiniais procesais yra mūsų užduotis ir pristatyti kaip įmanoma paprasčiau tuos politinius procesus. Jeigu mes kalbėtume apie rinkiminius debatus, tai čia aš matyčiau labai nekokią situaciją. Vis dar tie patys kandidatų debatai yra kažkoks labiau formalumas, negu įdomus ir visiems patinkantis ir suprantamas reiškiny, kas, mano manymu, turėtų keistis ir žiniasklaida šitoje vietoje turėtų šiek tiek daugiau padaryti, bandant padaryti tuos debatus kaip įmanoma įdomesnius. Aišku, čia mus riboja Vyriausios rinkimų komisijos taisyklės, kurios sukurtos, mano manymu, irgi turėtų būti peržiūreti. Tai toks įtraukimas visuomenės tai čia yra mūsų visų darbas, neabejotinai.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Ne. Tai ne tik žurnalistas, čia bet koks žmogus neturėtų to daryti, nes kiekvienas žmogus turi laisvę rinktis ir savo teisę į nuomonę, tai tikrai ne. Apie tokius dalykus mes nekalbam, tai yra tiesiog objektyvus vaizdo pateikimas, kiek įmanoma iš visų kampų. Aš pati, kai darydavau debatus su kandidatais, ypačingai, jeigu tai būdavo vienmandatininkai, tai aš stengdavausi tą kandidatą tiesiog atskleisti iš visų kampų, iš visų įmanomų situacijų, kad rinkėjas turėtų kiek įmanoma pilnesnį vaizdą apie tai, už ką jis balsuos. Aš manau, kad tai ir yra žurnalisto darbas, tiesiog pateikti tą vaizdą, o vertinimą renkasi patys žmonės. Daryti įtaką jų pasirinkimui tikrai būtų nei teisinga, nei sąžininga.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Labai įdomus klausimas. Jokios pozicijos. Žurnalisto darbas – pateikti objektyvią informaciją apie valdžios vykdomą veiklą, viską stebėti, kaip sako, kad žiniasklaida yra sarginis šuo – kurie stebi ir žiūri kas ten yra blogai, kur yra daromos klaidos ir jas viešina tam, kad mes visi turėtume teisingus priimtus sprendimus, kurie turi įtakos mūsų visų gyvenimams. Tai čia ir yra pagrindinis darbas – stebėseną, kontroliavimas savotiškas galbūt, siekiant išvengti piktnaudžiavimo atvejų.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Žurnalistas ir palaiko tiesioginį kontaktą su politikais, ta prasme, kad mes bendraujam su jais laidose. Aišku, kad tau palengvina darbą, jei tu turi žmones, kurie yra tie tavo informacijos šaltiniai, kurių netgi ir teisme gali neatskleisti, šituos dalykus leidžia mūsų visuomenės informavimo įstatymai. Tai faktas, kad tie žurnalistai, kurie dirba tiriamojo pobūdžio laidose ar rašo tiriamojo pobūdžio straipsnius, tai jiems tie informacijos šaltiniai yra labai svarbūs ir yra buvę net ir teismų, kai skundė žurnalistus teismams, kai jie remdamiesi savo informacijos šaltiniais atskleidė vieną ar kitą negerovę, yra tų bylų, kur žiniasklaidos atstovai net ir teisme neatskleidė tų savo žiniasklaidos šaltinių. Politikai, jie iš dalies gali būti žiniasklaidos šaltiniai, tačiau tai turi tokios specifikos. Su politikais, su valdžios atstovais dažniausiai žurnalistai, jeigu aš apie save kalbėčiau, tai aš turiu kažkokį santykį darbinį ir tiek žinių, nieko daugiau. Tai turbūt ir nereikėtų ten giliau ieškoti draugysčių, nes tai yra nenaudinga.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Aš tai pati ne, nesu. Nežinau, kolegų čia reikėtų klausti, gal ir buvę kažkokių tokių atvejų, dabar taip staigiai neprisimenu, tiesą pasakius. Galbūt netgi ne spaudimą pastebiu, o tokį bandymą įsiteigti. Kokias dažniausiai klaidas daro ne tik politikai, bet ir kitų sričių atstovai, kad jie bando susidraugauti su žurnalistu lyg tikėdamiesi, kad jeigu jie užmegs kažkokį artimesnį, draugiškesnį santykį, tai išvengs kokių nors nepatogių klausimų arba apskritai, galbūt bus užsimerkta prieš kokius nors jų pridarytus negerus dalykus. Tai va tas kartais pasijaučia, bet irgi ne iš visų, iš tam tikro, galbūt, tipažo politikų labiau. Bet aš asmeniškai nesu jokių tokių..., kad man kas nors grasintų ar šantažuotų, tai nėra buvę.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Jokios absoliučiai. Jau tie laikai, kai redaktorius nurodydavo žurnalistui ir jis turėdavo parašyti tik taip, kaip redaktorius nurodė jau praėjo. Mes dabar matom labai aiškių pavyzdžių, kaip žiniasklaida reaguoja, jeigu yra kažkokie neatitinkantys darbo etikos dalykai redakcijose. Jie tikrai netyli, priima ir drastiškus sprendimus, turiu omenyje 15min atvejį, kur du tiriamojo skyriaus žurnalistai Dovydas

Pancerovas ir Birutė Davidonytė apskritai išėjo iš darbo, susikūrė profsąjunga redakcijos viduje. Aš manau, kad dabar jau net nebereikia kalbėti apie tokius procesus, nes jie iš principo jau yra labai sudėtingi. Galbūt dar yra užsilikę kokiose nors regionų redakcijose, kur, sakykim, būna politikams priklausantys kokie nors dienraščiai arba su savivaldybe susiję, ten gal dar kažkokių niuansų, kad reikia parašyti taip, kaip reikia parašyti dar yra, bet didžiosiose redakcijose, manau, kad jau nebeįmanoma, nes tai visai kita žurnalistų karta, kurie nesupranta, jeigu prieš juos kažkokį *mobingą* taiko.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Man tikrai ne tas pats, ką auditorija mano apie mano darbus, faktas. Bet būtent auditorijoje yra labai daug subjektyvumo, iš tikrųjų, jeigu nuolat labai kreipsi dėmesį į tai, ką žmonės komentuoja ar parašo asmeniškai, tai gal net negalėtum dirbti to darbo, nes išvengti tų kartais net įžeidžiančių komentarų būnant tokiu viešu asmeniu nelabai įmanoma. Čia yra nebe žurnalistiniai reikalai, čia visos visuomenės požiūrio į viešus asmenis dalykai. Kai kuriems žmonėms tiesiog norisi kažką parašyti, pakomentuoti visiškai be prasmės, be argumentų ir t.t. Aš visada reaguojau, kai man pasako kompetentingi žmonės, kad kažkur padariau klaidą ar reikėjo vienaip ar kitaip... gal kitą sykį vertėtų pamąstyti kaip kažką kitaip padaryti, bet, sakykim, į tokias plačių masių Facebook esantys komentarai ar tiesiog kažkokie komentarai portaluose, tai aš stengiuosi nereaguoti, nes negalėtum dirbti kitaip, visą motyvaciją prarastum, galvotum, kad visai niekam tikęs esi.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Taip, konkurencija Lietuvos žiniasklaidos rinkoje yra labai didelė ir tai, iš tikrųjų, jaučiasi. Kadangi mes nedidelė šalis, o žiniasklaidos priemonių yra daug, aš sakyčiau, netgi gal per daug, nes vartotojų pas mus yra ribotas kiekis. Tarkim, ta pati televizija ji yra pastaruoju metu tapusi... toks, galbūt, labiau regionų poreikis televiziją žiūrėti. Ypatingai gal kažkokiose kaimiškose vietovėse, kur yra mažai kažkokių kultūrinių renginių ir ten žmonėms tiesiog ta televizija tampa pramoga visomis prasmėmis. Apskritai televizija, aš manau, turės kažkaip transformuotis ateityje kartu su internetu, nes viskas link to eina. Iš tikrųjų ta konkurencija jaučiasi ir kartais tai atsiliepia pateikiamo turinio kokybei. Man, pavyzdžiui, nepatinka, kai būna kažkokia skuba, nors dabar aš netgi negaliu sakyti, kad reikia labai skubėti parašyti, nes aš turiu laiko laidoms pasiruošti, tada jau turi galimybę išnagrinėti temą visais kampais, bet tie žmonės, tie žurnalistai kurie dirba ir turi pateikti naujieną kiekvieną dieną ir ne po vieną, tai, iš tikrųjų, ten būna tų klaidų ir labai žmogiškai gali suprasti, nes spaudžia konkurencija padaryti darbą pirmam ir kuo greičiau jį padaryti ir dėl to nukenčia kokybė. Iš vienos pusės ji yra toks kaip ir variklis, bet iš kitos pusės, dėl to kokybės, tai nėra labai gerai.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis? Ar tenka svarstyti koku kampu ir kokią temą geriau daryti?

Negali nesvarstyti, nes didžioji dalis žiniasklaidos Lietuvoje yra komercinė, turi vis tiek kažkiek atitikti tą auditorijos poreikį, nes kitaip... mes visi iš to ir uždirbam pinigus – duodam auditorijai tai, kokia yra ta paklausa, ko norima. Man, tarkim, nelabai patinka, bet ta tendencija ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje, kad žmonėms reikia vis daugiau pramogos, negu kažkokio intelektualiesnio turinio, kuris verstų mąstyti, analizuoti, gilintis. Čia irgi labai suprantamas dalykas. Tikrai nemažai daliai žmonių kokia nors sunki, arba konkrečiomis sritimis – politinė ar ekonominė informacija yra per sudėtinga ir jiems paprasčiau pažiūrėti kokią nors pramoginę laidą ir toks jų atokvėpis, atsipalaidavimas ir tiesiog... Apskritai yra toks nenorėjimas gilintis, nematymas prasmės tame, tai tas jaučiasi labai ir žiniasklaidoje. Tikrai, kai pasižiūri, tarkim, kokios laidos lyderiauja pagal reitingus, tai yra tos visos pramoginės laidos. Man tas nelabai patinka, bet Lietuva niekuo neišsiskiria iš viso pasaulio, visame pasaulyje taip yra. Būna man irgi kartais, kad laidoje galvoji pasikviestum kokį nors profesorių, kuris galėtų labai gerai išanalizuoti tam tikrą problemą ar temą, bet to profesoriaus niekas nežino – arba jis labai retas svečias, arba tu žinai, kad jis labai tokiais sunkiais terminais kalba, tai būtinai prie to profesoriaus tada kvieti kažkokį tokį geriau pažįstamą žmonėms žmogų, kuris turi galbūt kažkokią paviršutinę nuomonę, bet jis labiau žiūrimas. Tai taip ir varijuoji, nes kitaip neišeina. Taip jau yra, pas mus ir šiaip tų kalbėtojų nėra daug iš įvairiausių sričių po kelis žmones, kurie gerai šneka, tai ir to pasirinkimo per daug neturi.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Jos siekiama, aš net neabejoju. Tas objektyvumas vis tiek yra... jeigu taip plačiai... aišku, jeigu kalbant kas yra objektyvumas žurnalistikoje, tai yra visų nuomonių išklausimas ir kada žurnalistai rengia informaciją, kuri yra nevienareikšmiškai vertinama ir yra tų įvairiausių kampų, kuriuos reikia aptarti, va čia ir yra, kad tu objektyviai išklausai visas puses, kiek įmanoma sieki, kad tas galutinis produktas būtų kiek įmanoma objektyvus. Tokio kaip kažkokio absoliutaus objektyvumo, tai faktas, kad jo nėra, niekur turbūt jo nėra, nes visi turim savo nuostatus, nuomones, įsitikinimus ir t.t. Taip, žurnalistas negali jų reikšti, ypatingai kai kuriose srityse demonstruoti tų savo pozicijų, bet iš principo jis turi teisę turėti savo nuomonę ir turi teisę užduoti klausimus, kurie atspindės jo nuomonę, o ne kažkieno kito ir aš nematau čia jokios tragedijos. Visa informacija iš dalies yra suteikiama subjektyvi, nes pateikiama

per žmogų, jie gi ne robotas, tai tokio absoliutaus objektyvumo nėra, bet jo visą laiką labai stipriai siekiama.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Man atrodo, kad ir to, ir to reikia. Jei dabar žiūrėtume į visas tas sąmokslų teorijas apie pandemiją, tai tam, kad žmonės suprastų kas yra kas, tai reikia ir faktų ir analitinio pagrįstumo šiuo atveju. Neužtenka tik pateikti fakto, kad 5G ryšys nesusijęs su koronaviruso plitimu arba tai nereiškia, kad visiems bus įsiūti čipai. Tai turbūt reikia ir paaiškinti, kodėl tas 5G yra nesusijęs. Man atrodo, kad norint įtikinti iki galo ir, kad ta tiesa žmonės, iš tiesų, patikėtų, tai reikia ir to ir to. Būtų toks idealiausias variantas.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Apie politikus, gal nevisai tinkamas pavyzdys, aš pateikčiau galbūt tokias situacijas, kai yra susiję su tokiom labai jautriom, skausmingom temom. Kaip, pavyzdžiui, žmogaus mirtis. Aš tikrai esu sau pasisakiusi, kad nelįsiu, nesvarbu kas benutiktų, į tas situacijas, kai pati žmogiškai suprantu, kad tas žiniasklaidos kišimasis dar labiau pablogina ir dar labiau skaudina žmones. Tai tokiose situacijose aš griežtai esu sau pasakiusi, kad man nesvarbu ar, tarkim, iš to gali gautis labai labai kažkokia naujiena – man visiškai nesvarbu. Dėl darbo aš nepaminsiu tam tikrų principų. Aš manau, kad labai svarbu ta etika darbe. Visą laiką turi nusibraižyti tas raudonas linijas, kurių ir nereikia peržengti. Pirmiausia, aišku, jas reikia tokias turėti. Bet tikrai yra nemažai žurnalistų, kuriems nuspėjauti kas ten beįvyktų, jiems svarbiausia padaryti kažkokį savo reportažą, nesvarbu ar kažkam skauda, ar negera, ar dar kažkas.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Aš manau, kad taip, vienareikšmiškai taip.

Priedas Nr. 6. Interviu su Mindaugu Jackevičimi

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: LRT; Data: 2020-10-02; Trukmė: 22:45)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Galbūt aš labiau naudoju terminą žurnalistinė etika. Tiesą pasakius aš šitą terminą girdžiu pirmą kartą, nes mes labiau naudojam terminą žurnalistinė etika, o ta žurnalistinė kultūra nėra prigijęs pas mus. Yra tam tikros taisyklės nusistovėjusios, kai kurios ir nerašytos taisyklės, yra toks dalykas.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Čia toks keblus klausimas ir niekad nerandam atsakymo ir nuolat diskutuojam ir bandom nusistatyti šitas ribas. Aš manau, kad tai šiek tiek skiriasi priklausomai nuo žiniasklaidos priemonės ir jos suformuotos politikos, ir nuo vadovų pozicijos. Buvo etapas, gal prieš keletą metų, kai staiga tapo madinga būti tokiu nuomonės skleidėju, „*influseriu*“, garsiai sakyti, kad šitas politikas yra geras, nes jis palaiko šitą įstatymo variantą, kritikuoti tuos, kurie nepritaria tavo vertybėms ir panašiai. Aš laikausi atsargesnio varianto, kad visų pirma aš esu informacijos perdavėjas. Taip, aš galiu būti kaip pilietis, turėti kažkokią pilietinę poziciją, tačiau aš neturiu dalyvauti politikoje ir aš neturiu bandyti daryti įtakos ir spausti tų žmonių, nes jie realiai atstovauja savo rinkėjams. Ir dabartinį atvejį kai stebiu Andriaus Tapino ir tai ką jisai daro – kovoja su Valdemaru Tomaševskiu – aš manau, kad tai nėra... demokratijoje žurnalistams nereikėtų tokiais dalykais užsiimti, nes visgi balsuoja žmonės ir tu gali viešinti jo blogus darbu, tu gali kritikuoti Valdemarą Tomaševskį kaip politiką, bet kviesti nebalsuoti už jį – man atrodo, čia peržengiamos ribos.

Žmonėms įdomesnis tas, kuris turi savo nuomonę, kuris nuolat ją garsiai reiškia, kuris ją socialiniuose tinkluose transliuoja ir panašiai. Tarsi tu deklaruoji. Bet tai galbūt labiau vakarams būdinga. Lietuvoje pas mus buvo tokia žurnalistinė tradicija, kad mes tarsi objektyvūs ir mes tada net neišsiduodam, kurią pusę palaikom ir panašiai. Čia manyčiau tokia labiau vakarų taisyklės ir lietuviška sistema.

Artimesnė lietuviška?

Galbūt lietuviška, bet kita vertus tu gali deklaruoti savo pozicijas, kad tu esi liberalių pažiūrų, kad remi tarkim moterų teises arba tu esi feministinių pažiūrų. Aš manau, kad tame nieko blogo, bet turbūt svarbiausia tada nesusitapatinti ir nedalyvauti toje veikloje. Išlaikyti ribą kas yra žurnalistika ir kas – socialinis aktyvizmas. Čia labai svarbi riba. Manau, kad nacionalinio transliuotojo žurnalistams keliami aukštesni standartai, kad tu nebūtum kažkurios pusės atstovas, nes vėliau tau labai įvaizdžiui kenkia, tam tikri politikai ar organizacijos gali tavimi nepasitikėti. Man tai būna smagu, kai ateina politikas, kuris žinos, kad mes galbūt kardinaliai skirtingų pažiūrų, bet jis po to padėkoja už etiką ir už galimybę išklaudyti, bet aš manau, kad tai savaimė suprantama, kad yra galimybė jam išsakyti savo poziciją ir tu jo nesmerki ir neteisi, vien dėl to, kad jis atstovauja kitai rinkėjų daliai ir tai ideologijai, kuriai tu galbūt nepritari pats.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Aš manau, kad tai svarbu, bet vėlgi tai priklauso nuo žanro. Jeigu tai yra trumpa faktinė žinutė, konstatuojanti kiek šį kartą Covid atvejų, ką pasakė Seimo pirmininkas per spaudos konferenciją, tai visai kas kita, tačiau žurnalistai juk rašom ir straipsnius, probleminius, analitinius ir ten analizė labai svarbi ir manau, kad iš viso turėtų būti žurnalistikoje analizės, ko dažnai ir skaitytojai pasigenda, nes mes labai dažnai matom daug informacinio triukšmo kasdien, bet labai svarbu gilintis į procesus, aiškinti ir tą kontekstą pateikti žmonėms. O čia jau reikia ir daugiau žinių, ir laiko, ir žurnalistams didesnės patirties. Ypač tai keblu Lietuvos žurnalistikoje, kai nedaug žurnalistų dirbančių 20 ar daugiau metų, netgi 10 metų daug žurnalistų neišdirba. Ateina vėl nauja karta. Aš stebėjau šiemet procesus. Ateina Viktoras Uspaskichas ir daugeliui jis vėl atrodo naujas žaidėjas rinkoje. Aš kaip vyresnės kartos žurnalistas puikiai pamenu jo visą praeitį, jo teismus, kaip jis buvo sulaikytas, grįžo su antrankiais, tačiau 80 procentų dirbančių žurnalistų jo jau nebepamena ir tada jau Uspaskichas pateikiamas kaip naujas žmogus, neprimenamos jo nuodėmės ir panašiai. Čia tokia užburta problema. Bet vėlgi – Lietuvos specifika vienokia, vakarų demokratijoje – kitokia. Ne veltui atvažiavę užsieniečiai stebisi, kad pas mus prezidentūroje dirba vaikai ir studentai, ir jaunimas „žalias“ ir uždavinėja klausimus prezidentui. O nuvyksti į Baltuosius rūmus, ten krenta į akis kokio garbaus amžiaus reporteriai. Kaip ten garbinga tokį darbą dirbti. Tarkim, dirbti 20 metų Baltųjų rūmų korespondentu arba stebėtoju 30 metų, ir tai normalu, o pas mus viskas iškreipta.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Aš manau, svarbu žurnalistui tiesiog tiesą kalbėti ir nušviesti situaciją tokią, kokia ji yra ir analizuoti procesus, demaskuoti politikų pasisakymus, kurie yra klaidingi ir melagingi. Demaskuoti kiršinimą. Labai svarbu žurnalistui įsiterpti, kai jau yra peržengiamos ribos ar neapykantos kurstymo iš politikų pusės arba kažkokie susidorojimai, stigmatizacija, netolerancijos apraiškos. Tada tikrai žurnalistas gali puikiai parodyti pilietinę poziciją ir išreikšti, kad mums su tuo žmogumi yra ne pakeliui ir pasmerkti tokį elgesį. Tai, manau, svarbu. Ir taip pat, tarkim, *fake news* nekonstravimas, tai čia yra ir pareiga ir prisidedi prie viešos erdvės švarinimo. Jeigu tu matai, kad pilna erdvė melagysčių, tai jeigu tu žurnalistas, tai demaskuok ir įrodyk, kad tai yra melas.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Labai čia pavojinga riba, kad neužsižaistum ir netaptum tokiu „dalyviu“. Ir tikrai matau žurnalistų ar tam tikrų redaktorių, kurie nori dalyvauti politiniuose procesuose, daryti įtaką, kažką paspausti, kažką nutylėti, netgi šantažuoti. Va čia yra pavojinga. Manau, kad žurnalistas vis tiek turi palaikyti santykį su

šaltiniais, su politikais, tačiau nedalyvauti politiniuose žaidimuose, tai labai turėtų būti aiški riba, nes tai vis tiek yra trumparegiška. Galbūt tuo metu tu jausies įtakingas, tačiau tai nėra tvaru.

Ar informacijos, kuri gali nulemti visuomenės pasirinkimą per rinkimus suteikimas yra vienas iš politikos žurnalisto veiklos prioritetų?

Nežinau ar tai prioritetas, bet turbūt. Turbūt taip veikia demokratija, kad žiniasklaida rašo apie politines jėgas, analizuoja jų programas, kalba kiek jos realistiško, kiek ne, diskutuoja apie idėjas ir tada žmonėms tampa lengviau pasirinkti, nors šiais laikais turbūt teoretikai mano kitaip, kad labai daug žmonių balsuoja emocijomis, mėgsta politiką ar nemėgsta ir ne paslaptis, kad nėra labai skaitomos tos naujienos, kai mes analizuojame partijų programas. Tarkime, buvo puikus straipsnis pasirodęs, verslo srityje, kai analizuoji būrį partijų, ką jos žada. Taip pat analizuojam ir ką švietimo srityje žada, bet nepopuliaru skaityti programas ir tie straipsniai nebūna labai populiarūs, žmonės įdomiau turbūt atkapstytas koks nors skandalas arba interviu su tuo politiku. Labai dar viršų ima toks žanras „politikas be kaklaraiščio“, kai apie asmenybę, apie asmeninį gyvenimą pradedama kalbėti, priešus ir draugus, bet ne apie programas. Tiesiog Lietuvoje programoms išvis labai mažai dėmesio skiriama ir ką pastebi politologai, apžvalgininkai, net partijos nebeinvestuoja į programų rašymą, nes net mūsų debatai nebėra apie tai.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Tokio kaip tikslo nekeliame, bet manau, kad mes tikrai turim įtakos nuolat kalbėdami apie rinkimus. Mes ką darom labai dažnai, tai skatinam balsuoti. Tikrai nepasakom už ką balsuoti, bet skatinam balsuoti, parodyti, kad nuo mūsų visų priklauso demokratija, kad mes turim galimybę išsirinkti valdžią ar bent jau priminti žmonėms, kad neturite teisės kritikuoti, kai pats nebalsuoti.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto ir galios centrų santykiai, kokia pozicija valdžios atžvilgiu?

Aš manau, kad visada turi būti neabejotinai kritiška pozicija ir nesvarbu ar tu su ta politine jėga palaikais ryšius, gauni informacijos iš jų ar negauni, nes gali ir skaitytojai ir klausytojai ir žiūrovai pajusti tam tikrą simpatiją. Žurnalistai, turi labai atsiriboti. Jie yra tik informacijos rinkėjai ir turi nepamiršti, kad politikai kartais rodydami dėmesį, jį rodo ne todėl, kad tave vertina kaip profesionalą, bet tave mato kaip įrankį pasiekti savo tikslams.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Aš manau taip, kitaip tu liksi izoliuotas nuo tikros informacijos. Taip, tu paskambinti gali, patyręs politikas pakels ragelį bet kuriam, prisistatysi iš žiniasklaidos priemonės ir tau komentuos ir t.t., bet jis atitinkamai komentuos, nepažindamas žurnalisto jis nepasitikės, nepasakys kažkokių „*off the record*“ dalykų, nepasidalins naujienomis slaptomis, kad tu pirmas sužinotum. Tai viską lemia realiai asmeniniai ryšiai ir politikai tikrai turi žmones, kuriais pasitiki, labai dažnai tai priklauso nuo žiniasklaidos priemonės, kurioje dirbi, labai dažnai daugiau dėmesio skiria populiariems leidiniams ar televizijos kanalams, negu kokiems nišiniams ar mažiukams. Bet tai labai svarbu, kai žurnalistas be šaltinių, tai realiai jis nieko negali žinoti. Tu tiesiog lauksi už durų ir galvosi „o ką nusprendė tame koalicijos susitikime“, tačiau, jeigu tu turėsi ryšius su tam tikrais politikais, kurie pasitiki, tai jie tau nutekins informaciją ir galbūt tu to neparašysi viešai, bet tu žinosi ko klausti, nes žinosi apie ką buvo iš tikro kalbėta ir nepatikėsi tai apibendrinimais, kai sako „to nekalbėjome, tą kalbėjome“ ir nepatikėsi kalbomis, kad nėra jokių nesutarimų koalicijoje, tarkim, arba partijos viduje, kad nebuvo prieštaraujančių.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite savo darbe?

Manau, kad tikrai galima kalbėti apie spaudimą iš politikų, kai jie būna nepatenkinti tarkim tyrimas arba aštriais, kažkokiais probleminiais tekstais, tada bandoma sumenkinti žurnalistų darbą, sakyti, kad klaidų ten priversta, arba kad nepasitiki ta žiniasklaidos priemone ir t.t.

Tai daugiau viešas spaudimas ar rašo ir asmeniškai?

Yra tam tikros retorikos ir viešos, tarkim, aš tą stebiu premjero Sauliaus Skvernelio retorikoje, kai buvo pora nesutarimų, pora abejotinių straipsnių pasirodė mūsų portale, tai atstovas spaudai nesikreipia bandydamas išsiaiškinti ar jūs tikrai žinot ką parašėt, galbūt įvėlėt klaidą, bet būna paskelbiama oficialiu kanalu ar per Facebook arba Twitter ir apkaltinama naujienomis, tai tokia retorika pasirinkta, matyt į rinkėjus orientuota. Jiems geriau pulti žiniasklaidos priemonę, aš tai traktuočiau kaip spaudimą, nes tai yra žala reputacijai, tu priverstas aiškintis, teisintis.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Na mes tikrai neturim kažkokio sąrašo, ko negalima kalbinti. Ir dažnai mūsų klausia ar turim sąrašą, kurių žmonių negalima kviesti į laidas arba kalbinti. Ne, taip nėra. Mes esam visuomeninis transliuotojas, mes iš viso labai atsargiai reaguojam ir bandom visų nuomonę atspindėti, parodyti dėmesį visoms politinėms jėgoms, nes bet kada gali būti apkaltintas kodėl nedėjai vietos partijos

pranešimo, įdėjai kitos pranešimą. Tai mes stengiamės deklaruoti visiems, kad jeigu pasiūlysit įdomią temą tai parašysim ir apie jūsų partiją, nepaisant to, kad ji nėra labai populiarė ir pan.

O būna, kad paties asmeninė pozicija skiriasi nuo redakcijos pozicijos?

Būna, aišku būna, bet mes stengiamės taip, kad nesvarbu, ką aš šiuo atveju manau. Aš galiu labai neigiamai vertinti kokį politiką Petrą Gražulį, tačiau jeigu jis turi naujieną, jeigu jis dalyvauja sprendimų priėmime, tai mes turim jo poziciją atspindėti, mes negalim atrinkti, kad šitas Seimo narys yra... tarkim, kad jo idėjos netinkamos mums, o kito yra tinkamos.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Mes į tai reaguojam, bes mes visada žiūrim ar tikrai padarėm klaidą. Mes matom, kad yra temų, kurias žmonės labai jautriai priima, bet mes tikrai akiai tuo nesivadovaujame. Aišku, yra temos jautrios, kaip, tarkim, LGBT temos. Jeigu mes kiekvieną kartą reaguotume į tai, tai mes turėtume išvis nerašyti ir galvoti, kad žmonės ant mūsų pyks ir nebeskaitys mūsų, nebežiūrės laidų, vien dėl to, kad paliesim šią temą. Tai ne, tu turi būti vis tiek drąsus, jeigu tu žinai, kad elgiesi pagal įstatymą, pagal etikos normas, tai nėra negerų temų. Tiesiog tu supranti, kad yra temos, į kurias žmonės jautriau reaguoja ir tu priimi tai kaip neišvengiamybę. Vis tiek yra tam tikri istoriniai momentai valstybėje, psichologiniai žmonių momentai, yra kai kurios temos labai užaštrintos ir kartais vakariečiai netgi nesuprastų kodėl toks didelis žmonių susierzinimas. Aišku, tu reaguoji, žiūri, gal tada pašvelninti arba paaiškinti labiau tą poziciją, kad tai nebūtų tiesiog šokiravimas ir žmonių erzvinimas.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Aš nežinau ar tai labai veikia, mes tiesiog stengiamės dirbti savo darbą. Tu žiūri ką padarai tu, žiūri ką daro tavo konkurentai, eini kartais iš paskos, kartais jie eina iš tavo paskos ir t.t. Kaip tą darbą veikia? Galbūt būna, kad neigiama prasme veikia, kai, tarkim, kažką kritiško parašai ir per kitas komercines žiniasklaidos priemones politikai bando plauti mundurą ir naudotis kita žiniasklaida, parodyti, kad neva tavo žiniasklaidos kanalas padarė klaidą arba ne taip interpretavo ar panašiai. Tada tai veikia neigiamai, nes, manau, kad bet koks žurnalistų flirtavimas su politikais yra nesveikas. Nesveikas demokratijos prasme.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti? Pvz. Vartotojai, piliečiai...

Čia labai keblus klausimas, kaip čia man į jį atsakyti. Galbūt kaip vartotojų, mes vis tiek stebim skaitomumą, tai žiūrim kurios temos yra artimesnės ir svarbesnės. Jeigu penktą kartą rašysim tam tikra

tema ir matysim, kad visiškai susidomėjimo nulis, tai mes tikrai suabejosim ar verta rašyti. Nebent tai yra tema visuomenei tikrai svarbi, bet būna iš principo nepopuliari. Tada taip, yra pareiga, privalai informuoti ir t.t. Bet ir kaip pilietis... yra tokių temų, kaip, tarkim, svarbūs istoriniai įvykiai – Sausio 13-oji, Vasario 16-oji, Kovo 11-oji, kur neišvengiamai jau žiūri kaip į pilietį ir pilietiškai į tai žiūri, kad tu privalai pasakoti, privalai priminti žmonėms ir palaikyti tokį ir šalies vienijimąsi ir tam tikrą patriotiškumą.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Aš manau, kad dirbant Lietuvos nacionaliniam radijuje ir televizijoje šitų dilemų yra gerokai mažiau, nei dirbant komerciniam kanale, nes čia gali laviruoti, čia daugybė temų yra neskaitomos, bet kurias rašom. Ir kultūrinės temos kai kurios nelabai, ir politinės, ir socialinės, bet tu žinai, kad tu dirbi visuomenei ir jeigu žmonės į tave kreipiasi, tu negali sakyti „oi mums neįdomu ir mes nerašysim“, bet jeigu tai yra žmogaus problema, tai reikia apie tai kalbėt. Labiau gal atsakomybę visuomenei jauti, kad tu vis tiek esi išlaikomas iš mokesčių mokėtojų pinigų ir iš tavęs tikisi dėmesio ir tu bandai tą dėmesį parodyti.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Aš manau, kad egzistuoja objektyvi tiesa kalbant apie mokslą. Kai kalbama apie mokslą arba istorinę tiesą, jeigu yra tam tikri istoriniai faktai atspindėti, bet, aišku, kai kalbam apie požiūrį, tai požiūriai gali kisti, gali būti ir skirtingi filosofai ir teoretikai, mąstytojai turi skirtingą požiūrį, juk ir politinės doktrinos skiriasi ir jos turi skirtingą požiūrį į ekonomiką. Tai negali sakyti, kad vienu tiesa yra tiesa, o kitų požiūris yra neteisingas. Kebliausias šitas klausimas, kai kalbama apie istoriją, kai susiduriame su valstybių požiūriu, kaip jos traktuoja II pasaulinį karą, kaip į tai žiūri vakarų šalys, kaip žiūri Rusija ir posovietinės šalys ir kaip žiūri Baltijos šalys, kurioms karo pabaiga reiškė okupaciją. Ir čia iš viso keblu ir iki šiol vyksta diskusijos. Bet vėlgi, tokiu atveju, matyt, svarbu bandyti suprasti kiekvieno pusę žiūrint iš tų šalių.

Tai žurnalistas labiau kuria subjektyvią tiesą ar bando ieškoti objektyvios tiesos?

Aš manau, kad bando pateikti galimus požiūrius, o juk tų požiūrių yra.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas skaičiavimais ir faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Galbūt analitiniu, žurnalistikoje to skaičiavimo gal ne tiek ir daug, na aišku, jeigu lygini valstybių ekonominę galią, tai turbūt tik skaičiai gali atsakyti.

Pavyzdžiui, daro kokį nors tyrimą ir suranda konkrečius faktus, o kitas tą tyrimą interpretuoja per savo analitinį požiūrį.

Labiau gal tada remčiausi tyrimu ir labai dažnai mes aprašom įvairius tyrimus, bet aišku, tada kalbini specialistus, kurie paaiškintų tarkim lietuvišką kontekstą arba paaiškintų, kodėl skaičiai gali skirtis. Nes kartais būna labai patikimas tyrimas, bet tu matai, kaip visuomenė nepriima tų skaičių, nes aiškina, kad pas juos yra kitaip, tada vis tiek bandai aiškinti kontekstą, tada turi mokslininkai, tų sričių specialistai įsiterpti ir paaiškinti, kad galbūt metodologija skiriasi, kad galbūt kartais, iš tiesų, neįmanoma objektyviai palyginti, tarkim Jungtinės Karalystės situacijos, tam tikroje srityje, su Lietuvos, nes mes turim savų niuansų ir pan. Aišku, remtis tyrimais yra kur kas lengviau, nes tu tarsi nusiimi atsakomybę, todėl, kad yra tyrėjai, kurie nustatė ir jiems tarsi krinta tai, kad jie prisiima atsakomybę, nes jie yra mokslininkai.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Nuolat. Nuolat. Tikrai būna ir skundų etikos komisijai ir turi gintis ir įrodinėti, dažnai ir viduje keliam klausimus, kur yra riba. Ar čia etiška ar neetiška? Tiek dėl nuotraukų, tiek dėl kitų dalykų. Nuolat šitos dilemos yra, bet tokiu atveju, diskutuojam, bandom išgirsti įvairius požiūrius ir į teisininkus kreipiamės.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Aš gal savo asmenine patirtimi labiau remiuosi, bet aš tikrai apklausiu keletą aplink esančių žmonių, kad išgirsčiau argumentus, nes dažnai kaip ir nebūna objektyvios tiesos toje etinėje dilemoje. Čia ir kaip etikos komisija sutraktuoja, gali būti ir etikos komisijoje skirtingos nuomonės, keletas už, keletas prieš, nes pateikia argumentus įvairius, tu išgirsti, bet tada ieškai kažkokių susiformavusių sprendimų, praktikų tam tikrų, pagal tai lengviau orientuotis.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Privalo laikytis, tačiau etikos tam tikras normas galima pažeisti, jeigu tu fiksuoji nusikaltimą, jeigu atlieki žurnalistinį tyrimą, tai yra tiesiog keletas išimčių, kada tu gali pateisinti, kodėl, pavyzdžiui,

neprisistatai skambindamas, tarkim, nes tu atlieki žurnalistinį eksperimentą arba fiksuoji kažkokį nusikaltimą, tai natūralu, kad jeigu elgsiesi pagal visas etikos normas, tu niekad neišsiaiškinsi ir nesužinosi, neprigriebsi.

Priedas Nr. 7. Interviu su Liudu Dapkumi

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: ZOOM platforma; Data: 2020-11-09; Trukmė: 28:03)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Konstanta. Faktiškai sakyti tiesą ir išklausti, prieš ką nors skelbiant įvairias puses ir tikrinti faktus. Tai, man atrodo, pagrindiniai dalykai. Na, ir, aišku, regėti kontekstą, kas yra, galbūt ne pats pagrindinis profesinis reikalavimas, bet visgi vis svarbesnis ir svarbesnis, matant tai, kad žmonės linkę atrasti vis iš naujo ir iš naujo, nematydami, kad jau taip buvo, kad bus, ko gero, vėl taip pat. Na nežinau, čia gal istorijos nesimokymas arba neturėjimas laiko gilintis į aplinkybes, kuriose mes visi esame.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Man priimtinesnė visgi klasikinė informacijos perdavėjo, bet aš suprantu, kad tai yra jau yra vargiai įmanoma post-socialinių tinklų laikais, nors kai kurios agentūros ir žinių organizacijos vis dar laikosi jo. Tai, kas pas mus erdvėje vyksta, tai turbūt sunkiai įsivaizduojama, kad žurnalistas veda laidas ir dar tuo pačiu yra koks nors aktyvus kokių nors karinių ar politinių procesų dalyvis. Kitaip tariant, pas mus, galbūt yra per maža rinka, kad žmonės galėtų veikti ir vienoj ir kitoj srity, jie tampa visų galų meistrais ir netgi kažkokiais politiniais lyderiais.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Faktai yra pirminis dalykas, juos pateiki, o žmogus pats sprendžia, o po to jau tu naudodamasis tau suteiktomis teisėmis ir galiomis kalbiesi su žmonėmis, kurie analizuoja tuos faktus, kurie yra politologai, kitų procesų stebėtojai ir tu juos patieki, kaip įmanoma tiksliau. Dabar faktiškai nebereikia plikų faktų, reikia jiems suteikti iš karto kažkokį emocinį atspalvį, žinant, kad yra taip, o ne kitaip, ir tokiu būdu telkiant aplink save auditorijas. Socialiniai tinklai, nori to ar nenori, padarė didelę įtaką ir žmogus, kuris mato, kad turi daug sekėjų ir sekėjai jo klauso, suteikia jam galių tokių, kurias anksčiau turėjo didieji dienraščiai, prie kurių dirbdavo ištisi kolektyvai, kuriame būdavo įvairių nuomonių, tai būdavo kolektyvinis teigimas kažko. Aišku, bendrai kalbant apie vieną ar kitą vertybę, kurių jie laikėsi

arba nesilaikė, o dabar yra likę vieno žmogaus kanalai, kurie glai būti labai efektyvūs, bet po kurio laiko gali darytis sunku. Aš nelabai įsivaizduoju, kaip gali tvariai veikti „Youtube“ ar koks nors kitas kanalas, kuriamas vieno žmogaus ilgesnį negu mėnesio ar metų laikotarpį.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Žurnalistas formuoja būtent apibendrinamas procesus, kuriuos pastebi ir kurie jam atrodo svarbūs, bet jis juos pateikia be savo emocinio vertinimo. Tai buvo senoji mokykla. Aš nežinau ar naujoje mokykloje mokoma, kad tu turi parašyti iš karto, kad šitas yra blogis. Arba kitaip tariant, kiek tu esi įgudęs, tu gali pasiremti sarkazmu arba *memą* kurdamas arba kažkokias istorines sąsajas ir įrodyti, kad jis yra blogis ir nusišalinti nuo šito. Čia pakankamai nauji reiškiniai, prieš kokius 15 metų būtų buvę neįmanoma įsivaizduoti, kad šitaip aktyviai būtų už kažką arba prieš kažką eiti, nes tai būtų vadinamas užsiangažavimas, ko anksčiau buvo vengiamas.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Ji mažėja, tiesą sakant, kaip nebūtų keista, atrodytų, kad mes esam trisdešimtuose laisvo žodžio metuose, netgi daugiau, jei skaičiuotume dar prieš rinkimus Sąjūdžio laikais žodžio laisvę, ten dar trys metai buvo daugiau mažiau žodžio laisvės, tai įtaka mažėja, o laisvės daugėja. Tai čia tokie paradoksalūs dalykai, dėl to, kad pati žiniasklaidos rinka yra nusilpusi dėl nuolatinio konkuravimo dėl labai mažos auditorijos, dėl mėginimo išsilaikyti iš tų pačių marketingo pinigų. Kitaip tariant – žurnalistams tenka didžiulis krūvis, nėra laiko tikrinti informacijos, nėra laiko kokybiškai išleisti rimtų tekstų ir šalia rimtų tekstų galima leisti visokius horoskopus ir nesąmones, nes tokia yra dabartinė filosofija, kad viską reikia aprėpti ir visus įmanomus segmentus pasiekti. Bet jeigu tu pasiimi visus segmentus, tada tu netenki galios būti rimtai vertinamas. Kitaip tariant, ar mes vertinam rimtai bent vieną portalą? Ko gero, nėra nei vienas iš jų pasiekęs tų įtakos lygių, kuriuos kadaise turėdavo dienraščiai. Dienraštis parašydavo ir ministrų nelikdavo, o dabar – rašo rašo, rašo rašo, o ministrai eina pareigas, daro ką nori ir lieka kur buvo.

Ar manote, kad žurnalistas turi suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Na, anksčiau buvo manoma, kad reikia suteikti tokią informaciją, kad žmogus galėtų pats susidaryti nuomonę, o jeigu tu pats nori paveikti žmogų, kad jis balsuotų už kairiuosius, tai tu turi būti kairiųjų pažiūrų laikraščio darbuotojas, bet tada tas laikraštis ir turi deklaruoti, kad tai yra socialdemokratų partijos organas arba krikščionių demokratų, kaip buvo tarpukario Lietuvoje. Visi žino ir juos perka tie,

kurie pritaria šiai pozicijai, jie turi tą savo burbulą ir jiems nerūpi kitų argumentai, nes jų vertybės yra tokios. Dabar pas mus to nėra, pas mus apsimetama, kad yra viskam atstovaujantis portalas, kuris visas nuomones išklauso. Dalis jų tą ir daro, bet tai yra sunku suvaldyti. Aš pasikartosiu – Lietuvoj yra per daug mažas rinka žiniasklaidos vartojimo, kad tu galėtum sau leisti atstumti bent vieną dalį bendruomenės arba auditorijos. Jeigu tu čia pradėti žaisti žaidimus objektyvumo arba aiškiai išreikšto partijos požiūrio, tai tu ilgai neišsilaikysi. Čia buvo tokių bandymų, bet mes neturime aiškiai išreikštų partijų portalų, kodėl mes turime visus horoskopus ir visas paskalas sudėtas į DELFI šalia rimtų komentarų? Tai ne dėl to, kad DELFI taip patinka, tiesiog jie turi tą savo skaitytojų grupę ir ją bando išlaikyti. O po to stebimės, kad nelabai tos įtakos yra ir žmonės, kurie yra valdžioje nelabai atkreipia į tą įtaką dėmesio, jie traktuoja tai tiesiog, kaip viešą triukšmą, kuris yra nemalonus, bet nėra kritiškai reikšmingas toks, kaip buvo anksčiau. Jeigu tave pastebi dienraštis ir įdeda į pirmą puslapį tavo susimovimo nuotrauką arba faktą kažkokį, tai tau šakės kaip politikui. Dabar jis atsiranda kažkur sraute, pabūna ten 2-3val., vakare padaro Panorama arba kokia nors pokalbių laida dar vieną pokalbį, tie nemalonumai tęsiasi dar ilgiausiai savaitę, o po to mes gauname naują skandalą, todėl, kad mes įpratę labai greit viską vartot ir mums nusibosta greit. Tai skandalo dalyviams yra fantastiškas dalykas. Įsivaizduokit, kai buvo Pakso apkalta, tai tęsėsi gerus keturis mėnesius, kai kasdien visi rašė ir kale, kol apkalta įvyko. Dabar tai sunkiai įmanoma, nes, greičiausiai, numuštų iš karto kokios nors populiaros būtybės skyrybos tą skandalą ir viskas pasibaigtų.

Ar žurnalistų tikslas turėtų būti įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Žinoma, nes tai mūsų visų interesas visų pirma, kad žmonės ne tik dalyvautų politiniame lauke, bet, kad vartotų daugiau naujienas, kad jie vartotų bent jau vietines. Aš suprantu, kad bendrosios, nacionalinės tikrai yra mažai aktualios, nekalbant jau apie tarptautines. Jeigu mes pabandytumėm pereiti per redakciją ir paprašyti įvardinti kas yra Latvijos premjeras ir prezidentas, kas yra Estijos premjeras ir prezidentas, na Baltarusijos ir Lenkijos mes žinome, bet kitų artimų santykinai šalių lyderių, jau nekalbant apie tai, kokios partijos valdžioje? Mes, ko gero, išgirsime atsakymą, kad aš nežinau, nes informacijos iš ten tikrai yra labai mažai. Mes gauname labai daug informacijos apie tai, kaip balsavo Pensilvanija, ar Jutoje suskaičiuoti balsai, bet mes nežinome kas vyksta aplink. Čia taip pat yra to uždaro prakeikto rato, kai ruošiamą informaciją skaitoma, kai mes gauname tai ko nori žmonės, mes duodame dar daugiau jiems to, ko jie nori ir tada užsisuka taip, kad mes nuolat save maitiname neteisingais signalais ir jie mus veda. Jei dienraščiai to būtų klausę, tai jie irgi būtų tokie, kokie dabar portalai, bet jie neturėjo tokio grįžtamojo įrankio, kada tu realiuoju laiku matai kaip skaito tavo įdėtą straipsnį. Surinkdavo žmonės, kurie buvo baigę mokslus, kurie skaitę knygas ir daug metų

dirbę žurnalistikoj ir jie nutardavo ir tada žmonės skaitydavo. Ką jie galvodavo – niekas nežino, bet tiražai buvo didžiuliai ir už tai mokėjo pinigus, beje.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Visada kritiška, dėl to, kad tada, kai jis pradės jai pataikauti arba ją girti, tai jau bus nebe žurnalistika, tai jau bus aptarnavimas. Žinoma, nereikia kritikos dėl kritikos vien tik tai. Čia aš pasigesčiau analizės ir kartais žurnalistai tampa įkaitai to poreikio kritikuoti, nes reikia pripažinti, kad vyriausybės padaro ir gerų dalykų ir jeigu tu nori būti geras savo šaliai plačiau prasme, tai juos reikia ne tai, kad girti, bet reikia juos taip pat objektyviai atspindėti. Yra toks posakis – „kas kraujuoja, apie tą skaito“, tai aš žinau, kad geras istorijas ir geras naujienas dėti į portalus, ypač valdžios atžvilgiu yra labai rizikinga, nes žmonės nenori tokių dalykų skaityti, visi ieško kas kur susimovė, tokios yra žaidimo taisyklės, bet reikia suprasti, kad mes esam visgi labai sėkminga demokratinė valstybė, nepaisant kai kurių žmonių burbėjimo ir, kad bus vyksta labai skaidriai, netgi nueinančios valdžios kritikos procesai. Korupcija irgi yra visiškai ne ta, kokia buvo net ir prieš 10-15 metų. Daugybė žurnalistų, redakcijų, tyrimų skyrių dirba ir ieško nuolat, tai politikai pas mus eina padoryn. Prisiminkim neseną atvejį vieno žmogaus, nežinau kas jam buvo atsitikę su galva, bet jis paruošė tą projektą, kad būtų renta mokama iki gyvos galvos buvusiems Seimo nariams, kilo triukšmas net nepatekus balsavimui, nes kažkas iš Seimo atidavė vienam iš portalų, tada pasigavo visi. Tiesiog tas miško sanitarų principas veikia labai gerai ir aš manau, kad mes sužinosime ir visus kitus kanalus ir blogus sandorius.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Tai žinoma, jeigu jis dirba toj srity, jis nuolat su jais turi kalbėtis ir išgirsti, turėti pasitikėjimą, žinoti kada yra ne spaudai, jie mėgsta tokius dalykus papasakoti, ir turėti tą visą duombazę. Kai aš vadovavau portalams, tai aš turėjau žmonių, kuriuos tiesiog siunti į Seimą, siunti į Vyriausybę, jie vaikšto vaikšto, kol įgyja pasitikėjimą, pamato procesus, bręsta ir tampa pagaliau apžvalgininku, kuris vėliau taip pat yra procesų dalyvis, tik niekada nepereinantis tos ribos. Politikai niekada negali būti žurnalistų draugai, visi tie, kurie sveikina Spaudos atgavimo proga, elgiasi taip ir iš pagarbos ir iš tokio pragmatiško sumetimo, nes žino, kad draugysčių jei ir nebus, tai bent reikia žinoti savo priešus iš arti, pažinti jų veidus. Be šito nebūtų demokratijos apskritai, pažiūrėkim į Baltarusiją arba Rusiją.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebėdavote savo darbe?

Na, tai jis darėsi vis labiau rafinuotas. Apraiškos buvo tokios, kad buvo pasakyta: „neleisiu jums valdyt Lietuvos“ kažkada, dar „Lietuvos ryto“ laikais. O paskui prasidėjo pirkimai netiesioginiai per reklamą,

per viešinimo konkursus ir aš manau, kad tai tęsiasi iki šiol ir dalis žiniasklaidos, ko gero, nežinau kiek yra pasidavusių bandymams, bet, kad tų bandymų buvo iš visokių ministerijų, kurios turi didžiulius pinigus ir įsipareigojimus Europos Komisijai viešinti tai ką daro, tai jie gali rinktis, duoti vienai ar kitai priemonei. Aišku, vyksta konkursai, bet jie yra išmokę tuos konkursus apeiti ir dalis yra pamaitinama ir žinant, kaip sunku yra išlikti, kai tiražai mažyn, vartojimas tradicinės žiniasklaidos silpnyn, nes Facebook su Google irgi yra žiniasklaidos priemonės, kurios atiminėja pinigus iš jos, tai suprantama, kad noras paimti pinigus lengvai ateinančius iš valdžios, o ne iš kokių nors korumpuotų veikėjų yra didelis. Aš manau, kad viena iš priežasčių, jeigu būtų kas nors rimto, dalis žiniasklaidos gali reaguoti nebūtinai taip, kaip reikia. Nieko konkretaus aš čia pasakyti neketinu, bet aš matau, kad čia vienas iš pagrindinių būdų.

Kokią įtaką jūsų darbui turėjo redakcijos pozicija? Ar esate patyręs situacijų, kai jūsų pozicija susikerta su redakcijos pozicija? Kaip tokiu atveju elgėtės?

Ne, būdavo ginčų, mes įvairiai sprenddavom įvairius klausimus ir aš esu už tai, kad vadovas ne autoritetu, bet argumentais įrodytų savo tiesas ir jeigu jis yra neteisis, kad jis galėtų pakeisti tą nuomonę, nes ji yra, iš tiesu, geresnė, nei buvo iš pradžių, nes nebuvo žinomi visi faktai, man nesudarydavo jokios problemos tą padaryt. Dar būdavo ir kita nuomonė, kuri yra akcininkų ir aš manau, kad čia yra daug skaudesnė ir ją yra daug sunkiau nuspręsti redakcijose. Neseniai matėme vienoje iš jų pasikeitimus, išėjo kai kurie žurnalistai, kiti labai buvo nusiminę, reiškė visokias neigiamas nuomones dėl administracijos veiksmų, tai čia yra tie patys trumpos paklodės tampymo judesiai, kai trūksta pinigų išlaikyti visas tas redakcijas, kurių yra galimai per daug. Man atrodo, Lietuvoje užtektų dviejų-trijų stiprių portalų, bet tikrai ne šešių ar septynių, kaip yra pastaruoju metu.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Aš kaip ir sakiau, auditorija nori duonos ir žaidimų, bet jeigu tu turi sąžinės ir supratimo kaip turėtų atrodyti ne tik tavo žiniasklaidos priemonė, bet ir Lietuva, tu turi pagalvoti, kad turi įdėti į tą srautą ir rimtų tekstų, projektų, kurie būtų prasmingi, kitaip tariant, tarp saldumynų turi būti ir vaistų. Visur yra atsiradę tokie projektai kaip „Pilietis“, „Išklausyk“ ar dar ten kokie visuomenės pasisakymo įrankai ir žmonės patys kuria turinį, vėlgi pavojinga yra, kad to turinio tau neatsiūs ir tada yra sodinami žmonės iš redakcijos, kad rašytų tuos tekstus apsimesdami, kad tai yra laiškai. Nieko naujo, senovėje redakcijose irgi būdavo krizių ir trūkdavo laiškų, tai juos parašydavo kas nors ir darbuotojų.

Kokią įtaką žurnalisto darbui turi konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Ta konkurencija turėtų būti geras dalykas, bet kai jos yra galbūt... nežinau, gal rinkta nusprendžia kiek jos reikia ir kol kas rinkta mano, kad užtenka, bet iš galutinio produkto matom, kad jos gal ir per daug. Aš matau didesnių šalių su mažesniu kiekiu portalų ir ten, beje, spauda gyvuoja daug geriau, negu pas mus. Tai aš manau, kad mes gana specifiškai esam savo srityje, mes turim daugybę didesnių ar mažesnių portalų į kuriuos dalis visuomenės jau nekuria jokio dėmesio ir jie kuria savo žiniasklaidos kanalus ar per Youtube skleidžia savo teorijas ir visokias kitokias išmintis ir nedalyvauja visuomenės gyvenime. Jeigu prisiminsime kiek rinkimuose dalyvavo žmonių, tai daugiau kaip pusė jų nerenka valdžios ir nedalyvauja jos formavime.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengėtės daugiau atsižvelgti

Ir taip, ir taip. Iš tiesų, bandėm daryti balansą. Tos redakcijos, jos visada išliks, manau, tas supratimas, kad visgi tarnaujame visuomenei, nors verslo modeliai yra įvairūs ir kai kurie redakcijų vadovai įsivaizduoja, kad tai yra tiesiog verslas, čia nėra jokios misijos ir jeigu tu taip žiūri į tą reikalą, tai, žinoma, kad tu duodi daugiau lengvai suprantamų, mąstyt neverčiančių publikacijų, kurios tavo skaitytojo nedaro geresniu piliečiu, žmogum apskritai, bet tau tai nerūpi, nes tau rūpi paspaudimai, praleistas laikas, įsitraukimai ir kiti dalykai. Jeigu tu atsigręži į mases, tai tu visų pirma ir gauni masių poreikius, tai mes negalim tikėtis, kad masėms, kurios visą laiką buvo kažkur šalia politinių procesų, kai elitas sprendavo, kaip gyvens tauta – ar eis į karą, ar taikiai gyvens, ar statys kokį nors didelį objektą, ar nieko nedarys. Masės keitėsi savo gandais ir patirtimis kažkur šalia viso to. Dabar jos gavo Facebook, gavo Twitter, gavo Youtube, jos gali skleisti viską kuo tiki – ar jie tiki pragaru, ar tiki Trumpu, ar kažkokiu išganymu. Ir tada buvęs elitas, jeigu mes jį taip su išlyga pavadinsim, formuotojas nuomonės, *mainstreaminė* žiniasklaida arba tradicinė žiniasklaida, ji nori pasišildyti, nes jos valiuta, jos vertinimas ir yra tie paspaudimai, o paspaudimai ateina iš masių, tai jeigu tu įdedi gerą tekstą, kuriame analizuojami svarbūs visuomenei procesai, bet tai yra specifiškai nuobodžiai parašytas tekstas ir tu gauni 5000 tūkst. paspaudimų, o šalia įdėta žinomos moters išpažintis apie jos vedybinio gyvenimo nesėkmes ir tu gauni 50000 tūkst., tai tu žinoma jį pakeli kur nors viršų. Ką tu darai tokiu atveju? Tu padedi savo bendrovei išsilaikyti, nes kiti panašiai elgiasi, tu padedi žmonėms užsidirbti daugiau pinigų, nes tu juo myli, pas save dirbančius ir tu padedi parodyti žmonėms, kaip viskas aplink yra banalu. Galų gale viskas susideda į tai, kad žmonės įpranta prie tokių naujienų, o dar blogiau, kad jie pratina prie „*clickbaito*“ net ir tuos, kurie neturėtų tuo užsiiminėti. Jeigu mes pažiūrėtumėm, kaip pastaruosiu metu keitėsi vyriausybinių institucijų pranešimų spaudai tonas, tai matome, kad įtaka irgi yra stipri ir žmonės pradėjo dėti visokius neaiškius pavadinimus, nes jie nori, kad paskaitytų. Tai yra turgus, kuriame vyksta kova už dėmesio sekundes, už minutes.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Žurnalistikoje yra siekiamybė objektyvios tiesos, nes mes visi esame labai subjektyvūs. Kai tau kas nors apibūdina sniego baltumo laipsnį, tu nesugebėsi apibūdinti ne tik sniego baltumo, bet ir tos nuomonės arba tų žodžių, kuriai kažkas tau bandė suformuluoti poetiškai tą vaizdą. Tada su tuo objektyvumu nebus nieko bendro. Manychiau, mes turėtume to siekti, neiškraipyti pašnekovo žodžių, kuo tiksliau jį cituoti, neįrašinėti citatų, kurių nebuvo ir daug dėmesio skirti skaičiam, datom, faktam, nes jie objektyviai yra tokie, kokie yra. Mes daug ką galime per save perleidę parodyti, bet ten reikia rašyti tiksliai. Tai aš tikiu aukštesniu laipsniu tiesos, galbūt taip reikėtų sakyti.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Nebūtinai svarbesnis pateikimas faktais, mes visi esame mitų vartotojai, mums patinka istorijos. Jeigu tu sudėsi tik statistiką koks yra nedarbo lygis, bet tu neparodysi darbo netekusios šeimos gyvenimo, nenupieši jų vaizdo, tai tu nepadarysi tokios įtakos auditorijai. Kaip buvo seniau sakyta – mirčių kiekis yra statistika, o kiekviena mirtis atskirai yra tragedija, tai tam ir yra žurnalistika, kad pasakotų istorijas, kad keistų į gera. Jeigu tu parašai, kad iškirto 10 hektarų atogrąžų miško, tai, nu ką, blogai, bet kai tu nuvažiuoji ir parodai gyvenimą žmonių, kurie priklauso nuo to, arba gyvūniją nykstančią, arba tuos kadrus tų gyvūnų, tai tu gali tikėtis padaryti įtaką. Tai čia yra geroji žurnalistikos pusė ir tikroji jos galia. Viskas turi būti teisinga, turi būti ir faktais ir tavo paties tikėjimas tuo, ką darai, o tu tuo nepatikėsi, jeigu tu esi ciniškas, abejingas arba sėdi redakcijoje ir nenori nuvykti pažiūrėti, kaip yra iš tikrųjų, o ne kaip tau parašė koks nors žmogus su tais skaičiais.

Kaip dažnai teko susidurti su etinėmis dilemomis?

Tekdavo susidurti ypač su savižudybių pateikimu. Organizacijos, kurios su tuo dirba turi kitą matymą, mes žurnalistai visą laiką norime pateikti daugiau detalių ir tu turi spręsdamas šitą dalyką labai subalansuoti. Jeigu mes klausytume tų asmens duomenų įstatymų, kurie pastaruoju metu pradeda daug ką lemti mūsų žiniasklaidoje, tai verčia mūsų žinutes drungnomis, tuščiomis ir, galų gale, nebedarančiomis įtakos. Jeigu mes norime apginti kažką nuo didelių nemalonumų, gal mes turime leisti kažkiek tų detalių neatskleidžiant arba nepakenkiant tiems žmonėms, bet jeigu mes rodysime tik skaičius, tai įtakos vis mažės ir mažės, o problemos neišsprendės.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Derindavau. Mes atsižvelgdavom, būdavo mokymai, atvykdavo pas mus, tikiu, ir dabar atvyksta atstovai skirtingų grupių ir socialinių mažumų klausimais dirbančių žmonių. Visgi, reikia suvokti, kad dalis žurnalistų mato pasaulį kitaip ir jie todėl ir yra žurnalistai, o ne žmogaus teisių organizacijų aktyvistai. Taip nebus, kad mes jais tapsime ir pasakosime viską taip, kaip jie mato, nes tada bus nebe žurnalistika, o politiškai korektiškos, niekada nenukrypstančios ir vengiančios bet kokio konflikto. O konfliktas yra istorijos pagrindas, nes kitu atveju galime uždaryt redakcijas ir išjungti šviesą, pažiūrėkite kiek žmonių apsilanko tų organizacijų puslapiuose. Jiems reikia pagalbos žurnalistų jie eina pas juos, jie jos prašo, tai čia abipusio supratimo ir bendradarbiavimo reikalas.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Jis turi tas taisykles turėti savo galvoj ir jeigu esi žmogus su teisingu moraliniu kompasu, tu žinai kur yra riba ir tu neturi to daryti. Bet tai nereiškia, kad tu esi aklas instrukcijų vykdytojas ir jeigu tu matai istoriją, kad tu numosi į tai ranka, nes vis tiek negalima apie tai rašyti. Tai ypač aktualu, tiems, kurie dirba su ribinėm situacijom, rašo apie kriminalus, avarijas, blogus žmones, nusikaltėlius, tai jeigu tu laikysies nekaltumo prezumpcijos, neviešinimo principų, mes niekada nesužinosim, kad transporto priemonė A, važiuodama miestu B padarė įvykį C, nes tokios bus kokių nors gudragalvių iš aukštų institucijų taisyklės, kad mes nieko neturim žinoti. Ten tegu vyksta ikiteisminiai tyrimai, procesai, kurie gali trukti metų metus, o visuomenė apie tai nežino, tai teisė žinoti, aš manau, vis dėl to yra svarbi ir čia bus nuolat trinamasi ir aiškinamasi kaip kas turi būti.

Priedas Nr. 8. Interviu su Mindaugu Aušra

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: LRT; Data: 2020-10-29; Trukmė: 25:45)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Aš ją suprantu, iš esmės, kaip žurnalistų etikos kodekso laikymąsi, matyt, toks trumpas atsakymas. Jeigu konkrečiau – man taip atrodo, kad žurnalistinė kultūra... nu čia gana paprastas atsakymas yra – tu tiesiog stengiesi būti kuo įmanoma labiau objektyvus, kuo įmanoma labiau diplomatiškas ir jo...

Žurnalistinė kultūra ir etika tavo supratimu yra tapačios sąvokos?

Aš manau, kad taip, nes o kas yra kultūra? Čia reikėtų apibrėžti, ar kaip žurnalistas elgiasi darydamas savo kūrinį ir, tarkim, vesdamas laidas ar dar kažką, ar kaip žurnalistas elgiasi viešumoje kaip žmogus.

Žurnalistinė kultūra čia turbūt ta prasme, kaip jo pasirinktas apskritai veikimo kryptis, kokiomis vertybėmis jis vadovaujasi ir t.t.

Nu tai jei mes kalbame apie kažkokias žurnalistines vertybes, tai aš manau, kad mes jau išeinam iš etikos kodekso ribų, nes, pirmiausia, aš manau, kad nėra universalių žurnalistikos vertybių, vis tiek kiekvienas žmogus pagal savo supratimą tą žurnalistinę kultūrą gvildena, tai kokios to žmogaus vertybės, matyt, jos persiduoda į darbą, nes sakyti, kad kiekvienas žurnalistas yra... nu kaip čia pasakyti, mes kiekvienas turim būti objektyvus, bet kiekvienas nuo savo vertybinių principų labai nenutolstam. Mes pagal jas renkamės kelią, tai aš, pavyzdžiui, kaip žmogus, kadangi stengiuosi būti geras žmogus ir profesionalus žmogus, tai visa tai persiduoda į tą mano žurnalistinę kultūrą ir tu jauti atsakomybę labai didelę ir, manau, kad atsakomybės jausmas žurnalistams privalo būti vienas svarbiausių dalykų, reikėtų neperžengti apskritai kažkokių normalių žmogiškųjų kultūrinių ribų ir tiesiog reikia daryti savo darbą labai gerai.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Kokia man priimtinesnė? Nu tai aš dirbu tokį darbą, kuris galbūt nėra tiesiog informacijos perdavimo, nes ir tų žurnalistikos rūšių yra skirtingų, netgi daugiau negu tu čia pasakei čia tas dvi rūšis, vis tiek yra ir istorijos pasakotojai... kokia ten buvo? Informacijos... Aš nelabai suprantu kas yra socialiai įsitraukęs žurnalistas. Žurnalisto asmeninės pozicijos neturi būti istorijose, bet ir kartu visa žurnalistika nėra tik informacijos perdavimo žurnalistika. Aš kaip suprantu informacijos perdavimo žurnalistiką – tai yra žinutės, tiesiog informacinės, tai yra naujienų laidos, naujienų reportažai ir t.t., kur galbūt tos analitikos yra mažiau. O tas socialiai įsitraukimas... aš gal to nevadinčiau socialiai įsitraukimu, bet yra ta kita žurnalistikos pusė, kur tu tą visą informaciją bandai parodyti kažkokiuose kontekstuose ir parodyti daugiau spalvų. Ne būtent iš savęs, kaip tu jautiesi, bet tu bandai empatiškai perteikti skirtingų grupių savijautą tos informacijos kontekste, tai čia gal yra ta analitinė labiau žurnalistika, kai tu atrandi ten priežastinius ryšius ir t.t. Aš tai save priskirčiau prie tos kitos, ne informacijos perdavėjo, o labiau prie kažkoko diskusijos kūrėjo.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Situacijos analizė be faktų yra neįmanoma, tai iš pradžių visada pradėti nuo fakto, tai koks tu žurnalistas, kokia tu žurnalistika beužsiimtų, na, kokia rūšimi, tu iš pradžių vis tiek turi susirinkti faktus. Tik tada jau klausimas, ką tu su tais faktais darai, ar informacinį pranešimą, kur tu tik išpublikuoji faktus, ar tu jau darai gilesnę analizę. Tiek vienas, tiek kitas yra svarbu ir vienas be kito negali gyventi.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Čia irgi toks labai suktas klausimas yra. Čia yra dvi monetos pusės, man taip atrodo. Jeigu taip pažvelgus į „kaip turėtų būti“, tai žurnalistas negali formuoti viešosios nuomonės, bet jo padaryti darbai gali suformuoti viešąją nuomonę, tai yra, kad netgi paskelbęs kažkokį visiškai objektyvų faktą ir padaręs to fakto objektyvią analizę, su visais ten priežastiniais ryšiais ir iš to plaukiančiomis pasekmėmis ir, kai tu paskelbi tą publikaciją, ta viešoji nuomonė formuojasi. Tai yra, žmonės skaito tas publikacijas ir susidaro kažkokią nuomonę, nors tu savo pozicijos į tą kūrinį neįdedi.

Tai čia kaip ir nėra tikslas savaime?

Taip, tikslas savaime nėra formuoti viešąją nuomonę, bet tie kūriniais, tie produktai tą nuomonę formuoja, tai, matyt, čia toks kaip aš dirbu, galbūt. Mano pozicija nėra formuoti viešąją nuomonę, kalbant apie žurnalistinius darbus, bet Lietuvoje mes turim daug žurnalistų, kurie bando formuoti viešąją nuomonę ir čia, aš manau, yra visai kitokia diskusija. Ir... šiek tiek yra sunku kalbėti, nes kai kurie žurnalistai, kurie formuoja viešąją nuomonę yra artimi kolegos ir draugai, bet aš galbūt vis dėl to kritikuočiau tokį pasirinkimą, nors iš kitos pusės, aš ir juos suprantu, dažniausiai tai būna tie žurnalistai, kurie žurnalistikoje būna labai labai daug metų ir kurie mato, kad fakto publikavimas jau nebeužtenkamas yra ir, kadangi jie jaučia, kad jų žmonės klauso, arba ne tai, kad klauso, o jiems rūpi, ką jie galvoja, tai jie tuo naudojasi ir savo kažkokią poziciją išsako. Bet iš kitos pusės, jie niekad os tos savo pozicijos ir viešosios nuomonės neišsako darydami žurnalistinį produktą. Jau šiais laikais tie socialiniai tinklai su įprasta žurnalistika taip yra susipynę, kad tu kartais ir nebesupranti... nebeatseka žmonės tų galų. Ta prasme, kur yra žurnalistas – socialinių tinklų veikėjas ir nuomonės formuotojas, o kur yra žurnalistas, darantis produktą. Kai kuriems atrodo, kad tie žmonės yra tapatūs ir, kad jeigu jis vienaip pasisakė savo socialiniam tinkle, tai jo produktas pagamintas žurnalistinis jau yra šališkas ar kažkoks formuojantis nuomonę, nors iš tiesų, na tai gali būti visiškai atskiri produktai ir dažniausiai, tie žurnalistai, kurie čia Lietuvoje, vadinkim yra žurnalistikos korifėjai, kurie užsiima nuomonės formavimu, jie yra ant tiek profesionalūs, kad jie gali daryti abu dalykus.

Tai atskirti tai realiai yra įmanoma?

Aš manau, kad tai yra įmanoma atskirti.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Tai aš vertinu teigiamai, nes ji turėtų daryti įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje ir tas Lietuvoje ir vyksta, ir man atrodo, yra labai smagu, kad vyksta, nes žurnalistų funkcija, nu jeigu jau taip teoriškai žiūrint, taigi ta žiniasklaida ir yra valdžios priežiūros mechanizmas, kuris neleidžia žmonėms nematyti, ką ta valdžia daro. Ir iš to, kad parodo kokie procesai valdžioje vyksta, nuo to formuojasi politikų darbotvarkė. Ir netgi, kai žurnalistai parodo kažkokias problemas, išryškina, kurios nėra tiesiogiai susiję su konkrečiai valdžios ar politikų problemomis, bet netgi išryškintos kažkokios socialinės ar visuomenės ydos, jeigu jos yra paveikios ir jeigu yra atskleidžiama tikra problema, tai yra labai geras rezultatas, jeigu ta problema nugula į politikos darbotvarkę ir, iš tiesų, tai yra siekiamybė. Tai yra viena iš tiriamosios žurnalistikos siekiamybių, kad tai, ką tu ištyrei, tai, ką tu atskleidei, kad tai nugultų į politikų darbotvarkę, tam, kad būtų ta problema išspręsta. Tai tą Lietuvoje mes darom ir aš manau, kad visai sėkmingai apskritai mes visi žurnalistai tai darom ir aš manau, kad tai daryti reikėtų daugiau.

Ar informacijos, kuri gali nulemti visuomenės pasirinkimą per rinkimus suteikimas yra vienas iš politikos žurnalistų veiklos prioritetų?

Ne. Aš to prioritetu nevadinčiau. Mano darbas tikrai nepriklauso nuo rinkimų ir mano darbas negyvena nuo rinkimų iki rinkimų, mano darbas eina sava eiga, tik tai bedirbant įvyksta rinkimai.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Tai taip. Aš manau, kad visos žurnalistikos esmė yra įtraukti visuomenę į politinį lauką, ir tai, kad mano darbas tiesiogiai nėra susijęs su nuomonės formavimu rinkimų laikotarpiui, mano darbas yra susijęs, kad visuomenė būtų politiškai aktyvi, nes čia jau nuo smulkių dalykų, kaip tu skatini bendruomenes, na, tu viešini bendruomenių problemas, tam, kad *vokalizuotum* jas ir, kad telktum žmones, tam, kad jie būtų sąmoningi ir aktyvūs ir kalbėtų apie savo dalykus, tai čia yra tas pats visuomeninis politinis gyvenimas ir dalyvavimas jame. Tai čia viena, o antra – yra ir toks pragmatiškas visuomet tikslas, tai čia gal dar susijęs su prieš tai klausimu, kad vis tiek tu tą informaciją, kurią tu pateiki... nu mes nesam naivūs, na, kai mes darom apie politikus, apie jų darbotvarkę ir apie sprendimus, mes žinom, kad tai formuoja nuomonę apie vienus ar kitus politikus, bet tikslas yra ne tam... Mes darom savo darbą ne tam, kad rinkėjai specialiai prieš kažką nusiteiktų ar kažką pamėgtų, bet mes darom savo darbą tam, kad rinkėjai suprastų ką politikai daro ir, kad būtų labiau įtraukti į

politinį lauką, ta prasme, informacinį politinį lauką, o kitas dalykas – mes visi norime, kad kuo daugiau žmonių ateitų balsuoti, tai čia yra toks tarsi bendras mūsų uždavinys.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto ir galios centrų santykiai, kokia pozicija valdžios atžvilgiu?

Dalykiški, sakyčiau, turėtų tie santykiai būti. Aš niekad neskatinu ir nepritariu tam, kad žurnalistai artimai bičiuliautų su galios centrais ir su politikais, su valdžios žmonėmis, nes aš manau, kad tai vienaip ar kitaip galiausiai atsisuka prieš tą patį žurnalistą. Tai gali būt ir smulkus atsisukimas, bet atsisuka. Yra nenaudinga turėti labai artimų draugų, pažįstamų, kad jie būtų politikai arba jeigu tai yra...yra du dalykai: tu gali turėti šiaip artimus žmones personaliai, kurie yra politikoje ir čia tada yra tavo profesionalumas atsiriboti nuo to ir kažkaip subjektyviai vis tiek žvelgti į situaciją, o kitas dalykas yra, kai tu specialiai mezgi labai gerus ryšius. Tai geri ryšiai yra gerai, kol tai yra dalykiški santykiai ir tu niekam nesi skolingas. Tau gali būt skolingų, tai čia tas yra labai gerai, kai kažkodėl kažkas tau jaučiasi dėl kažko skolingas, nežinau kodėl, bet pragmatiškai žvelgiant, tau daugiau informacijos duoda ir t.t. Turi prieigą. Apskritai ta prieiga prie galios centrų yra labai gerai ir visi žurnalistai privalo tai turėti – na kaip ir privalo tai turėti, nes tu sužinai dalykus, kuriuos tu gali viešinti, bet artima bičiulystė mano požiūriu yra *tabu*.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite savo darbe?

Nu tokios, bent jau aš personaliai tokios tiesioginės visiškai politikų...tiesioginio politikų spaudimo nepatiriu, kad man kažkas skambintų, kažką aiškintų, kažką grasintų ir t.t., bet yra tokie bendri. Čia buvo bandymų žiniasklaidą čiaupti, pavyzdžiui, yra valdžios žmonių ir politikų bandymas suteikti kuo mažiau informacijos, remtis Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu kiekvienu įmanomu atveju, reikia ar nereikia, priklauso ar nepriklauso juo remtis. Taip pat, įvairiausių politikų, dėl tavo publikuotų darbų kreipimaisi į visokias teisėsaugos institucijas ir t.t., kad tave ten iširtų, tai tokio spaudimo yra, ir, kai premjeras išeina viešai į Seimą ir tavo darbą neva visaip kaip išanalizuoja, nors akivaizdžiai yra neskaitęs... ir tave mini, ir tave mini nuolatos, tiek tave, tiek tavo darbą, tiek įstaigą, kurioje tu dirbi, tai tikrai tai yra spaudimas, sakyčiau.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Nu tai aišku, kad turi, tu nesi atsiribojęs nuo savo redakcijos, bet tame ir yra gražumas, kad tu su redakcija. Tu esi bendros pozicijos dalis. Nėra redakcijos pozicija ir tu. Tai tu kartu sukuri. Kadangi, mano redakcija yra gana maža, tai mes ėmėm ir susikūrėm savo poziciją, kokios mums temos įdomios

– mums visos temos įdomios ir tiesiog, mes taip ir darom savo darbą. Žinoma, kai žurnalistai atsiduria tokiose redakcijose, kur yra jis ir tada yra atskira redakcijos pozicija, ir tas žurnalistas kažkaip yra neįtrauktas į formavimą, arba jam yra grubiai primetama pozicija, kuri jo neatitinka, tai aš sakyčiau, kad reikėtų keisti darbą tokiu atveju. Dar pozicija pozicijai nelygi, jeigu ta redakcijos pozicija yra viską daryti labai tvarkingai, gražiai, be klaidų ir na, būti objektyviu, patikrinti faktą, tai čia kiekvienos redakcijos, matyt, tokia pozicija ir tu nelabai galėtum tokiai pozicijai ir prieštaraut, nes tokia ta tavo darbo esmė, bet jeigu mes kalbam apie kažkokį temų spektrą, apie kažkokį politinį nusiteikimą, tai jeigu yra tokių redakcijų, kurios turi labai aiškias pozicijas šiuo klausimu ir tas žmogus nepritampa prie tokių vertybių, tai aš manau, kad reikėtų atsiskirti nuo tokios redakcijos. Bet aš manau, kad labai svarbu, kai žurnalistai dalyvauja redakcijų pozicijų kūrime, o ne tos pozicijos yra kažkaip vienaip ar kitaip primetamos.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija? Komentarai, feedbackas.

Kažkada galbūt turėjo didesnę įtaką, kai tu kreipdavai dėmesį ką žmonės sako, kokius, galbūt niuansus pastebi, gal tai, ko tu nepastebėjai ir t.t., bet kuo daugiau ir kuo garsesnė auditorija, kuo ji didesnė ir garsesnė, tuo tu mažiau pradedi kreipti dėmesį, nes tiesiog atsibosta ir viskas. Tai galėčiau sakyti, kad pastaruoju metu mažiau ji rūpi. Nu bet irgi, gi visi mes esam žmonės. Kai ta reakcija yra teigiama – tu džiaugiesi, kai ji neigiama – tu stengiesi ją nekreipti dėmesio. Tai, matyt, tokia ta reakcija ir yra. Kartais būna labai šaunių ir gerų reakcijų, aš turiu omenyje, kai tai eina iš protingų, atsakingų ir skaitančių žmonių, tai kartais tos reakcijos būna papildančios, patarimai, kokias dar temas galima padaryti, kur galima dar pakreipti vieną ar kitą publikaciją, į vieną ar kitą pusę. Tai tokias reakcijas aš visą laiką labai sveikinu. Na, konstruktyvi kritika visuomet yra žiauriai gerai, bet mes Lietuvoje turim labai mažai konstruktyvios kritikos.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti? Pvz. Vartotojai, piliečiai...

Aš nežinau kokie mano auditorijos poreikiai. Aš savo galvoj įsivaizduoju, kad auditorija, kuri skaito mano produkciją ir klauso mano laidų, nori būti kuo labiau informuota. Tai aš va taip va įsivaizduoju, kad taip yra ir aš tikiuosi, kad taip yra, ir aš stengiuos savo darbu tai įgyvendinti. Kuo labiau informuoti, kuo labiau išbaigti kiekvieną dalyką ir kuo labiau viską atskleisti.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Dilemų per se nėra, tiesiog tu kartais darydamas vieną ar kitą darbą jau numanai, kad va šitas bus labiau suclickintas ir labiau peržiūrėtas, šitas bus mažiau peržiūrėtas ir mažiau suclickintas, bet kadangi

aš dirbu visuomeniniam transliuotojui, tai tas yra gerai, kad tu šiek tiek atsiriboji nuo to viso komercinio populiarumo temų, tu žinai, kad tavo misija *per se* yra daryti ir nepopuliarias temas, kurios yra svarbios, bet jos gali būt nelabai suskaičytos, bet tu jas vis tiek darai, nes yra temos reikšmingumo dar labai didelis aspektas, ypač dirbant šioje įstaigoje.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Ne. Ir ne, ir taip. Gerai, tiesa yra viena ir nėra antros tiesos, nėra trečios tiesos. Yra melas ir yra tiesa. Tai tiesa yra viena, bet melų gali būt labai daug, kurie bando tą tiesą vienaip ar kitaip paneigti arba tą tiesą kažkaip apipinti. Tai tiesa yra viena, bet reikėtų pripažinti, kad jei mes žiūrėtume į kosmosą, planetą Žemę ir t.t., kad tiesa nebaigtinė. Yra tiesa, bet tu dar gali ne iki galo toje tiesoje visos tiesos niuansus žinoti. Galbūt geriausias pavyzdys imant foto nuotrauką arba kažkokį vaizdinį įrašą. Tai tu su ta foto nuotrauka ar vaizdiniu įrašu užfiksuoji tiesą, užfiksuoji įvykį, tai tu su faktu taip pat gali užfiksuoti tiesą, bet, na tiek nuotrauką, tiek vaizdo įrašą riboja rėmelis, ir tas rėmelis gi gali prasiplėsti. Tai aš tą ir turiu omenyje, kad yra tiesa, bet ta tiesa gali būti dar platesnė, tai gal mes čia grįžtam prie tiriamosios žurnalistikos funkcijos, kai tu tą tiesą bandai kuo didesnę parodyti, kuo įaplatesnę. Bet aš nesakau, ir tai yra labai blogai, kai atsiranda kažkokių pasakymų, kad yra kita tiesa. Ne, kitos tiesos nėra, yra tik viena ta foto nuotrauka, kurioje yra įvykis, tiesiog ta nuotrauka gali būti dar vis platesnė ir platesnė, ir platesnė, ir platesnė.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas skaičiavimais ir faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Tai mano darbe, tai abu. Reikia abu, nes kai yra faktai, plius skaičiavimai ir plius analitika, tai čia yra geriausia tiesa. Tai čia yra pilna tiesa, kai tu pletai tą rėmelį tos foto nuotraukos, nes skaičiavimai visą laiką yra žiauriai gerai, matematika, statistika, duomenys, dokumentai yra žiauriai gerai, faktas yra žiauriai gerai, bet kartais, tam, kad suvestum faktus ir tam, kad galėtum skaičiuose įžvelgti dalykus, vis tiek tau reikia analitikos. Tai aš manau, čia visi trys dalykai labai puikiai persipina.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Niekados tai nėra apsisprendimo dalykas, tu jauti dalykus. Tiesiog, jei tau reikia skambinti kažkokiems valdininkams ir sužinoti ar jie uždarbiauja iš savivaldybės turto ir nuomoja jį turistams ir už tai ima pinigų, tai tau net nekyla minčių, kad tu dabar apsimetinėsi turistu, skambinėsi ir klausinėsi apie kainas ir kam tas turtas priklauso. Tokiu atveju nėra dilemos. Dilema kartais būna, kai galbūt tu kalbini žmones ir, kai tu blefuoji, tai galbūt dilema būna viduje – kada yra blefas, o kada yra melas? Nes

meluoti tu žmogui negali net kalbindamas jau kaip žurnalistas. Kalbindamas tu meluoti negali, bet tu blefuoti gali. Tai čia va būna savy tokia kova, kada pajusti, kada tu blefuoji sakydamas kažką, o kada tu jau sakai gryną netiesą.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Aš nežinau ar egzistuoja. Galbūt egzistuoja kažkokios visuotinės normos, kada žurnalistas gali esą pasielgti neetiškai, bet aš esu linkęs daryti taip, kaip anksčiau minėjau. Tu jauti savo vidumi. Jeigu tu esi, sakykim sąžiningas žmogus, ir jeigu tu esi sąžiningas žurnalistas, tai tu pajauti tą skirtumą kada tu gali šiek tiek ant tos ribos pavaikščioti, o kada tikrai jos nevalia yra peržengti. Ir man atrodo geriausia ir yra vadovautis tuo savo vidumi, bet jau turi būti labai sąžiningas prieš save, prieš kitur ir savo darbu turi būti įrodęs, kad tu niekad ir neperžengi tos ribos.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Ne, aš manau, kad ne visą laiką jie privalo elgtis etiškai, tikrai ne, nes kartais tu turi pasielgti neetiškai tam, kad galėtum patenkinti visuomenės interesą žinoti, bet mūsų etikoje yra gi išlygų, kada tu esą gi gali pasielgti neetiškai, tam, kad galėtum atskleisti nusikaltimą daromą, tada tu kažkam pameluoji arba pasakai ne visą tiesą. Na pavyzdžiui, aš kažkada dariau eksperimentą ir ėjau į įstaigą, kuri prekiaavo leidimais gyventi Lietuvoje, bet aš gi neprisistačiau, kad buvau žurnalistas, aš apsimečiau žmogumi, kuris savo draugui iš Baltarusijos ieško leidimo gyventi. Tai aš čia etiškai ar neetiškai pasielgiau? Na, pagal knygą, tai kaip ir neetiškai, nes aš pamelavau, bet aš atskleidžiau nusikaltimą.

Tai yra svarbiau vis dėl to?

Tai yra svarbiau. Žinoma, reikia būti labai sąmoningu žmogumi, labai sąmoningu žurnalistu ir labai profesionalu, kad tu jaustum tas ribas. Ta prasme, ribas tarp to, kai tu elgiesi neetiškai, tam, kad atskleistum nusikaltimą *versus*, kai tu tiesiog elgiesi jau nebeetiškai apskritai. Tai čia kartais yra labai plona riba tarp to.

Priedas Nr. 9. Interviu su Dovydu Pancerovu

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: ZOOM platforma; Data: 2020-11-06; Trukmė: 46:51)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Geras klausimas. Žurnalistinė kultūra – aš tai suprantu, kaip tam tikrą nerašytą ir rašytą taisyklių, kurių laikosi bendruomenė rinkinį. Dėl to, kad žurnalistinę kultūrą formuoja ir formalūs dalykai, tokie kaip etikos kodeksas arba kažkokie redakcijų atskiri etikos kodeksai, bet kartu, žurnalistinę kultūrą formuoja ir šiaip patirtis, kurią perduoda vyresni žurnalistai jaunesniems, patirtis arba šiaip elgesio normos, kurias redakcijos nusistato savo viduje, dėl tam tikros grupės žmonių daugumos ir pan. Tai aš įsivaizduoju, kad žurnalistinė kultūra yra daugiau toks elgesio, profesinio elgesio standartai, kurie nustatomi ir rašytiniais, kažkokiais deklaruotais dalykais ir visgi perduodami bendražmogiškai, per socialinius ryšius.

Ar yra skirtumas tarp žurnalistinės kultūros ir žurnalistinės etikos?

Yra. Yra, manau, didelis skirtumas. Dėl to, kad žurnalistinė etika... bent jau Lietuvoje, į ją labiau žiūrima kaip į formalizuotą dalyką. Tai yra – jeigu etikos kodeksas rašo, kad aš turiu pakalbinti, sakykim darydamas kažkokį, demaskuojantį reportažą, straipsnį ar kažką, jeigu etikos kodeksas nurodo, kad aš turiu pakalbinti vieną ir antrą pusę, ir dar idealiu atveju galbūt kažkokią trečią pusę – tarpininką, tai aš to privalau laikytis, nes tai yra etikos normos. Žurnalistinė kultūra yra, man atrodo, toks dalykas, kad jeigu tu taikai sau visai kitokius standartus, nei numato etikos kodeksas, tu vienodai dėmesio skiri abiem pozicijoms, nekreipdamas dėmesio į formalumus. Turiu galvoje, jeigu tu laikaisi etikos kodekso, tai tu gali parašyti, kad kažkas yra vagis įžangoje, ir jis neigia, ir visą straipsnį parašyti apie tai, kodėl argumentuojama, kad jis yra vagis ir pabaigoje įdėti: „jis tai komentavo taip“, bet kultūrinis dalykas būtų, jei tu taikaisi prie kažkokios konkrečios redakcijos kultūros, tai tu nepaisai to, kad etikos norma yra „kažkur įdėti“, tu galvoji, kad visame straipsnyje turi vienodai atsispindėti ir tas, ir tas. Nebent, aišku, čia aš taip labai apibendrinu, nes kartais, iš tikrųjų būna, kad žmogus tikrai yra vagis ir tai yra akivaizdu iš kažkokių surinktų faktų ir t.t., bet, man atrodo, kad kultūra yra platesnis dalykas, jį žurnalistas taiko sau ne tik kažkokiam profesiniame darbe, ne tik straipsnyje, reportaže, bet ir elgdamasi šiaip visuomenėje, pristatydamas tą savo sukurtą darbą, bendraudamas su kolegomis, dalindamasis ar nesidalindamas informacija.

Tai kultūra yra gerokai platesnis dalykas. Etika yra labiau reglamentuotas ir, mano supratimu, nustato minimalias normas, kurių tu privalai laikytis. Žurnalistinė kultūra yra tai, kas yra virš tų etinių normų,

tai yra kažkoks aukštesnių standartų sau taikymas, ne tik profesiniam darbe, bet ir šiaip socialiniam gyvenime.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Man jos abidvi atrodo priimtinos, tai priklauso nuo žurnalisto. Tarkim, mes čia buvom sulaukę klausimų, kai paskelbėm su Birute Davidonyte, kad išeinam į Laisvės TV, sulaukėm klausimo dėl Andriaus Tapino ir visos Laisvės TV organizuotos akcijos „Viso gero, Voldemortai!“, nes tai yra įsitraukimas į socialinį veiksma, tai, pavyzdžiui, aš savęs tokiam amplua visiškai nematyčiau, nes mano darbas yra tiriamoji žurnalistika, ir bet koks mano pozicijos išreiškimas viešai gali vėliau, nagrinėjant kokius tyrimus teisme, ar dar kažkur, jis galėtų būti panaudotas prieš mane. Dėl to, aš esu labiau faktų perdavėjas ir faktų rinkėjas, bet žurnalistai, kurie įsitraukia į socialinius veiksmus, jeigu tai nėra nulemta kažkokių nešvarių dalykų, nes MG Baltic tas visas tyrimas parodė, kad kartais žurnalistai įsitraukia į politiką ir socialinius veiksmus tam, kad darytų įtaką kažkokią ir kažką iš to laimėtų, tai aš kalbu ne apie tai, aš kalbu apie nuoširdų pilietišką norą įsitraukti į valstybės kažkokį gyvenimą, tai aš tame nematau nieko blogo. Kadangi vis tiek, duok Dieve, mes visą laiką imsime pavyzdį iš Vakarų, kur yra sava žiniasklaidos tradicija, tai ten egzistuoja įvairūs žiniasklaidos modeliai – NY Times, Washington Post yra aiškiai deklaravę, kad jie nepalaiko Donaldo Trumpo ir tai jau yra socialinis, visuomeninis veiksmas, bet tai niekaip nepaveikė jų tyrimų skyrių ir jų tiriančių žurnalistų, kurie renka faktus darbo kokybės, tai, man atrodo, kad sveikoje visuomenėje turėtų būti ir tokių žurnalistų, ir tokių.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Neabejotinai tai yra labai labai svarbu, bet aš manyčiau, žiūrint iš mano perspektyvos, ne teoriškai, bet realistiškai žiūrint į žurnalistų bendruomenę, mano supratimu bent jau Lietuvoje tai turėtų daryti ne žurnalistai. Žurnalisto skillsai, ko jis išmoksta per savo gyvenimą yra rinkti informaciją, megzti ryšius su žmonėmis ir t.t. Analizuoti informaciją žurnalistas neabejotinai gali, tokių žurnalistų yra daugybė, kurie puikiai tą daro, pavyzdžiui, ta pati mano kolegė Birutė Davidonytė ji puikiai gali analizuoti finansinius dokumentus ir t.t., Yra žurnalistų, kurie gali analizuoti labai aukšta kokybe politinius procesus, bet šiaip žurnalisto ta *build-up*, iš ko žurnalistas sudarytas – yra rinkti informaciją. Tai mano nuomone, taip, kad žurnalistas nebūtinai turi dalyvauti situacijos analizėje, bet žiniasklaida turėtų skelbti informacijos analizių, kurias atlieka ekspertai kalbinant arba patys rašo ir t.t.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Man atrodo, čia toks sudėtingas klausimas Lietuvoje. Todėl, kad Lietuvoje mes tą žiniasklaidos tradiciją turime pakankamai trumpą, mes dabar ją kuriame, iš esmės, ir labai svarbūs Lietuvoje yra tie vadinami žurnalistiniai komentarai. Man atrodo, kad šitas žanras buvo labai svarbus nepriklausomybės pradžioje ir kuriantis visuomenei, nes tie žmonės paprastai būdavo šiek tiek plačiau apsiskaite, žinodavo kas vyksta Vakaruose ir aiškino procesus Lietuvoje per tas vakarietiškas tokias taisykles, per vakarietiškus standartus. Tai man atrodo, kad šitoje studijoje, kalbant apie Lietuvą, žurnalistų vaidmuo turėtų būti kaip žmogaus, kuris suteikia tribūną, eterį tiems, kurių nuomonė yra svarbi. Tai, pavyzdžiui, šiuo koronaviruso atveju, pandemijos atveju, žurnalistai turėtų būti tie, kas suteikia tribūną mokslininkams, medikams, kurie yra profesionalai. Ir priešingai – manau, žurnalistai neturėtų suteikti tribūnos tiems, kurie tiesiog kelia triukšmą. Aišku, čia toks labai slidus ir *tricky* dalykas, dėl to, kad tai gali tada privesti prie cenzūros ir tam tikro aiškinimo, kas yra gera nuomonė, kas yra bloga nuomonė, bet visgi, nuomonės turi kažkokias vertes. Ir mokslininko, kuris tiria virusus nuomonė yra turbūt svarbesnė, nei Ugniaus Kiguolio, kuris Youtube prisižiūrėjo kažkokių Qmen sąmokslų teorijų. Žurnalistai, šiuo atveju, čia, aišku, krizinė situacija, tai ne tik krizinė, bet ir nesant jokiai krizinei, nei politinei, nei ekonominei, nei sveikatos krizei, žurnalistai turėtų būti tas žmogus, kuris mato visuomenėje ekspertus, kurių nuomonė tuo metu yra svarbi. Tai nereiškia, kad, man atrodo, kad yra svarbi šito žmogaus nuomonė apie politiką, ir aš tik jį kalbinu, tai reiškia, kad vienai visuomenės daliai yra svarbi šito žmogaus nuomonė, kitai – šito ir jie yra kažkokių atskirų linijų autoritetai, ekspertai ir žmonės, kurie turi ką pasakyti. Tai žurnalistų darbas, man atrodo, laikantis nešališkumo principų rasti tuos žmones, kurie gali formuoti kažkokią viešąją nuomonę, stumiančią visuomenę į priekį.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Ji neabejotinai egzistuoja, bet ji pastaruoju metu yra silpnėjanti, pavyzdžiui, aš prisimenu laikus, kai tik pradėjau dirbti žurnalistu, tai būti 2006-2007 m., tuo metu, tokie dienraščiai, kaip „Lietuvos rytas“, jie nebuvo galbūt labai sąžiningi, jie darydavo milžinišką įtaką politinei dienotvarkei. Jeigu kažkas išeidavo „Lietuvos ryto“ vedamajame, tai būtinai buvo aptarinėjama politikoje ir stengiamasi kažkaip reaguoti, vienaip ar kitaip, priklausomai nuo to, kokia partija. Dabar šito yra gerokai mažiau ir aš nežinau, ar tai yra gerai ar blogai. Mano supratimu – gal tai yra visgi blogai, nes tarkim pastaruosius ketverius metus, kai parlamentą valdė valstiečių suformuota valdančioji koalicija, jie visiškai ignoravo žiniasklaidoje skelbiamą informaciją ir tai buvo visiškai dvi atskiros respublikos. Visgi, tu gali kaip nori vertinti atskirus žurnalistus ar atskiras žiniasklaidos priemones, bet šiaip iš esmės, atsitraukus nuo žiniasklaidos didžioji dauguma žiniasklaidos skelbiamos informacijos yra svarbi ir ji yra kokybiška, didžioji dauguma – ne visa. Tai jeigu tu nereaguoji į kažkokių dalykus, išlendančius į žiniasklaidą, tai

reiškiasi, kad tu tam tikra prasme nereaguoji ir į savo visuomenę, tai yra tam tikra prasme susiję, ne tame informaciniame rate žiniasklaida dažniausiai ir atlieka tarpininko vaidmenį, tai jeigu tu nereaguoji į tarpininką – tu nereaguoji į tą, kuris per tarpininką tau perduoda informaciją. Tai mano nuomone, žiniasklaida vis dar daro įtaką politinei dienotvarkei, bet ta įtaka yra neproporcingai maža, kaip demokratinei valstybei. Mano supratimu.

Bet, kaip suprantu, ji iš valdžios pozicijos yra nuignoruojama?

Taip, ji yra ignoruojama ir, tiesą sakant, ar tai yra sistemiškas požiūris, sistemiškas pokytis, kad valdžia, parlamentas, Vyriausybė nereaguoja į žiniasklaidą, ar tai yra sistemiška ar tai yra tik šitų konkrečių žmonių, kurie ketverius metus buvo valdančiojoje daugumoje, ar tai yra tik jų kažkoks nusistatymas mes pamatysime turbūt artimiausiu metu.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Nelaikau to prioritetu ir niekada nesistengiau to daryti, bet jeigu yra tokių žurnalistų, kurie tai laiko savo prioritetu ir tai daro, o tokių yra, ypač tie, kas, pavyzdžiui, tikrina faktus politikų pasakytus, tai, aš manau, kad tai yra svarbus ir reikalingas darbas. Nepaisant to, kad tai yra tokia slidi situacija, nes tarsi tavo intencija yra daryti įtaką rinkimams. Ir tu šiandieną galbūt užimi poziciją, kuri visuomenei yra naudinga, bet kažkada, galbūt tavo užimta pozicija bus naudinga tau ar tavo aplinkai ir t.t., tai gali susidaryti tokia prielaida ar toks įspūdis. Šiaip labai didelė problema – mes turėtume labai permastyti žiniasklaidos ir žurnalistikos vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, dėl to, kad socialiniai tinklai pakeitė iš esmės kaip mes bendraujame ir kaip mes sužinome informaciją. Dalis funkcijų išvis nuėjo į socialinius tinklus, dalis pradeda aiškinti apie tai, kad žiniasklaida apskritai nereikalinga yra, o kita dalis sako, kad žiniasklaida kaip tik yra kaip niekad reikalinga dėl kokybiškos ir patikrintos informacijos. Tai mes turėtume permąstyti žurnalistų rolę visuomenėje, ir man atrodo, kad viena iš užduočių, kurią žurnalistas galėtų turėti visuomenėje – prieš rinkimus priminti tai, kas svarbu, bet aš to nedarau.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Nu aš Facebooke parašiau, kad eikit balsuot. Kadangi mano profesinis gyvenimas yra pakankamai specifinis. Aš nerašau straipsnių, dabar dirbdamas „Laisvės TV“ – nedarau reportažų kasdien. Tiesiog tiriamojame žurnalistikoje tavo darbai išeina daug rečiau, tiesiog tai yra toks paprastas, buitinis dalykas, tavo dienotvarkė yra visai kitokia, ir aš savo profesiniame gyvenime net negalėčiau to daryti. Net jeigu

norėčiau. Gal ir galėčiau, aišku, kažkur tiesiog parašyti komentarą, bet aš to niekada nedariau. Socialiniuose tinkluose aš esu tiesiog paraginęs žmones eit balsuot, nes man atrodo, kad tai yra tiesiog svarbu, bet, kad raginčiau kažkokį konkretų pasirinkimą – irgi taip niekada nedariau. Aš laikausi tokios nuostatos, kad žurnalistas pirmiausia yra informacijos rinkėjas ir, dėl to, kad daug metų dirbi, tu įgauni tam tikrų žinių, apie kai kuria sritis, pavyzdžiui, mano atveju tai yra gynyba, gal labiau žvalgyba ir, pavyzdžiui, kokia nors žodžio laisvės problemos visame pasaulyje. Jeigu aš matau, kad turiu ką pasakyti kažkokioje konkrečioje politinėje temoje, pavyzdžiui, apie žodžio laisvę, tai aš leidžiu sau parašyti. Tai yra kažkokia prasme įsitraukimas į tokį visuomeninį, politinį veiksmą plačiąją prasme. Bet kalbant apie konkrečius pasirinkimus – ne, aš to niekada nedariau.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Ji turėtų vis dėl to būti kritiška. Aš vis bandau permąstyti... Kai dirbi žurnalistu, stengiesi išlikti profesionalas ir tobulėti, stengiesi išgirsti ir tuos, kurie tau atrodo iš pirmo žvilgsnio kvailoki pasiūlymai. Kaip ten buvo toks pasiūlymas, kad 50 proc. naujienų būtų teigiamos ir 50 proc. neigiamos t.t., tai aišku, tai yra absurdas ir turbūt, greičiausiai, net neverta gaišti laiko ir energijos svarstant apie tai, bet aš kartais pagalvoju, o gal vat, iš tikrųjų, kažkaip tos teigiamos naujienos arba kažkokios sėkmės istorijos, gal jos kažkaip prisidėtų prie visuomenės psichologinės sveikatos, emocinės būsenos, bet tiesą sakant, aš nerandu nei vieno, nei vieno absoliučiai pagrįsto argumento, kodėl žurnalisto rolė ne tik politikų, bet ir visuomenės atžvilgiu turėtų būti ne kritiška, nes tokia ir yra užduotis žurnalisto. Tu esi toks *sun of a bitch*, kuris sako, kad čia yra problema ir mes arba susitvarkom, arba nesusitvarkom. Nes jeigu ne tai, tai kas tada tu esi? Tada tu esi, nežinau, propagandistas, rašytojas *pramogistas* kažkoks. Neteigdamas, kad tai yra blogai, gink Dieve, tiesiog atlieka skirtingas funkcijas. Jeigu tu esi žurnalistas, tavo darbas yra pastebėti problemas ir kritikuoti, nes kitaip tai netenka prasmės.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Aš manau, kad tai yra kiekvieno apsisprendimas. Nepaisant to, kad aš bendrauju su kažkokiais politikais, bet nei su vienu iš jų neturiu kontakto tokio, kad jis turėtų bent kokį nors neformalų ryšį.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Tai turbūt yra kelios pagrindinės spaudimo formos. Jų turbūt yra daug ir įvairių, bet pagrindinės tai yra šitai vat valdančiajai daugumai – valstiečių suformuotai yra būdingas naudojimas institucijomis, kurios yra pavaldžios Vyriausybei, per tas institucijas tiesiog pridaryti problemų tiems žmonėms, kurie yra tavo kritikai. Tai nuo tokio keistoko skundo Vartotojų teisių apsaugos tarnybai dėl „Kabinetas 339“

viršelio, kuris galiausiai įvyko įspėjimu, dėl to, kad knygos apie premjerą reklamai mes panaudojome premjero pavardę ir ten buvo dar tarkim, visiškai su mumis nesusijęs, bet žmogus parašė ant naujai išasfaltuoto keliuko „vagies namas“ netoli, už kilometro yra premjero namas, tai premjeras kreipėsi į Generalinę prokuratūrą, ir Generalinė prokuratūra pradėjo tyrimą ne dėl vandalizmo, kad kelias apipaišytas, bet dėl šmeižto, man atrodo. Nors tai tolokai yra nuo namo premjero. Tai tu tiesiog naudojiesi tarnybine padėtimi ir įtaka valstybinėms struktūroms, tam, kad padarytum spaudimą kritikams. Kita priemonė yra finansinis spaudimas. Ne tik ši, bet ir ankstesnės nuo kokių turbūt 2008 m. visos Vyriausybės stengdavosi kažkaip apriboti žiniasklaidai pavyzdžiui PVM lengvatas, padidinti mokesčius arba sumažinti finansavimą. Ir realybė yra ta – nors tai skamba labai gražiai, bet Lietuvoj žiniasklaidos rinka nėra tokia didelė, kad kokybiška, aukštos rinkos žiniasklaida galėtų išsilaikyti be vienokios ar kitokios valstybės paramos. Idealiu atveju ta parama turėtų būti mokestinės lengvatos – valstybė nesikiša į patį turinį, neužsakinėja tų propagandinių straipsnių, bet Lietuvoj buvo sukurta tokia sistema, ne valstiečių, o ankstesnių valdžių – konservatorių, socialdemokratų, kad žiniasklaida neturi mokestinių lengvatų, bet ji gali gauti paramą skleisdama visokią informaciją valstybinei, tai finansinis spaudimas per mokesčius, taip pat ir per labai smulkius dalykus. Pavyzdžiui, kai mes pradėjom kritikuoti Karbauskį ir premjerą Skvernelį, mes pastebėjom ir susidarė įspūdis, kad 15min viešinio projektai yra išmetami iš valstybės konkursų ir žiniasklaida negauna pinigų, kuriuos galbūt galėtų gauti. Tai yra finansinis spaudimas. Ir tada trečias yra, kas išryškėjo labai stipriai per šitą valstiečių kadenciją, tai tas įstatyminis spaudimas, kai tu keiti visuomenės informavimo taisykles, tu keiti reguliavimą, sakai, kad turėtų būti taip, ar ne taip, tokia informacija yra vieša, tokia – ne vieša, tai yra asmens duomenys, tai – nėra asmens duomenys, žurnalistai tą gali gaut, to – negali gaut, tas yra žiniasklaida, tas nėra žiniasklaida. Tu keršydamas žiniasklaidai arba tikėdamasis padaryti sau naudingą įtaką žiniasklaidai keiti visuomenės informavimo taisykles. Tai, sakyčiau, trys pagrindinės priemonės: spaudimas per pavaldžias institucijas pridarant problemų kritikams, finansinis spaudimas kritikams ir įstatyminis spaudimas visai žiniasklaidai.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Šiuo atveju, aš nesu tinkamas respondentas, dėl to, kad aš šešerius metus dirbau 15min ir ten nebuvo kažkokios rašytos-nerašytos, jaučiamos redakcinės politikos. Tiesiog taip sutapo, kad 15min buvo surinkti žurnalistai, kurių vertybinis įsivaizdavimas apie valstybę, apie žurnalistų darbą buvo panašus, ir visi tarsi laikėsi savo įsitikinimų ir tai skambėjo, kaip kažkoks choras. Nebuvo taip, kad redaktorius sakytų: „žinai, mums čia reikia apie tą daugiau rašyt, apie tą mažiau“. Dabar va aš išėjau iš 15min ir stebiu, kaip 15min nušviečia JAV prezidento rinkimus. Tai akivaizdu, kad jie yra nusiteikę kritiškai

Trumpo atžvilgiu, bet tai nėra redakcijos politika, tai nėra, kad redaktorius ateitų ir pasakytų: „mes kritikuosim Trumpą“, tai yra atskirų žurnalistų, kurie rašo ta tema pozicija, sutampanti su bendra grupės pozicija, bendra kolektyvo pozicija. Tai 15min šituo atžvilgiu nėra geras pavyzdys, nes ten tiesiog ateidavo žmonės, kurie matydavo pasaulį panašiai. Manau, kad panašiai yra ir Amerikoje, į Washington Post eina tie, kam tokios vertybės yra priimtinos ir tada tau nebereikia kažkokių atskirų taisyklių ar nurodymų, kaip tu turėtum dengti vieną ar kitą temą. Nors pavyzdžiui 15min turėjo savo etikos kodeksą, bet jis nebuvo kažkoks reglamentuojantis politinius įsitikinimus. Be to, ta pati 15min ne kartą publikavo straipsnius, kurie buvo kritikuojami 15min darbuotojų ir auditorijos, nes jie tarsi prasilenkia su ta kultūra.

Prieš 15min aš dirbau lrytas.lt portale, bet tuo metu tas portalas buvo šiek tiek kitoks, nei dabar. Mes nejutome spaudimo ir įtakos iš akcininkų, nes jie nelabai domėjosi tuo portalu tais laikais, o kai pradėjo domėtis, aš išėjau kaip tik tuo metu. Bet ten aš iš šono mačiau, kad akcininkų pozicijos tam tikrų politinių jėgų, konkrečių politikų atžvilgiu, jos turi milžinišką įtaką. Tai yra – taip, kaip akcininkas, savininkas ar redaktorius mato prezidentą, taip, kaip jis mano kažkokią konkrečią partiją, taip matys ir žurnalistai, tarsi užsiimdami tam tikra savicenzūra. Jie žino, kad taip nepraeis, tai, vadinasi, aš darau šitaip ir tada tai patiks akcininkui ir tai pateks į laikraštį.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Va čia geras klausimas, man atrodo, mes dabar matom tokią naują besiformuojančią tradiciją ir naują turbūt besiformuojančią problemą, nes auditorijos reakcija daro vis didesnę įtaką turiniui.

Man atrodo, kad stebint dabartines tendencijas, auditorijos reakcija daro vis didesnę įtaką žiniasklaidai ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Ypač, kai atsiranda *patreonai*.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Konkurencija žiniasklaidos rinkoje paveikia dviem kryptim. Blogąją prasmę paveikia taip, kad tie naujienų pranešimai apie šiandien vykstančias naujienas tampa gerokai paviršutiniškesni jie tampa paprastesni dėl to, kad tu dalyvauji tokiose žiurkių lenktynėse, kur tu privalai laimėti tiesiog greičiu arba ne lėčiau negu kiti, pranešti vieną ar kitą naujieną. O tai reiškia, kad, tarkim 2000-ųjų metų tradicija, kad politiko spaudos konferencijos tu ten paskambini kažkokiam politologui paklausi, ar tie spaudos konferencijoje pasakyti teiginiai yra ten adekvatūs, paskambini, galbūt politiniams oponentams paklausi. To nebėra, nebeliko. Tu praneši žinia. Tai reiškia, kad politikas, jeigu jisai turi gerus *piarščikus*, jeigu turi gerus komunikacijos specialistus, jisai gali pasirašyti pranešimą, kuriame įdeda

kelis kažkokių antraštinius sakinius ir jisai gali tikėtis be jokio kritiško požiūrio patekti į naujienų portalų pagrindines pozicijas.

Tai va čia yra toks neigiamas dalykas, mano supratimu, tas lenktyniavimas. Beje, tas lenktyniavimas po truputį rimsta, pavyzdžiui, kai aš pradėjau dirbti naujienų portaluose 2011 metais, tai buvo visiškai kosminis lygis. Ta prasme, ten buvo taip lenktyniaujama, kad tu iš anksto pasirašai kažkokių nieko nesakančius teiginius, kad tik paleistum vos prasidėjus kažkokiai konferencijai. Taip, tikrai taip buvo. Ir tada pildai tą tekstą.

Dabar, aišku, gal tai įgauna sveikesnį požiūrį šiek tiek.

Bet yra ir teigiamas dalykas, teigiamas konkurencijos pobūdis. Pavyzdžiui, kai mes pradėjome 2015 metais tyrimų skyrių. Dabar tyrimų skyrius turi daug žiniasklaidos priemonių. Ir yra tas kolegiškumas, bet ir sveikas konkuravimas, kad kuo giliau kuo geriau padarytum vieną ar kitą temą.

Tavo tyrimas būtų laikomas kažkokiu pavyzdiniu tyrimu arba ten laimėtų apdovanojimus.

Ir taip toliau, tai tokio konkuravimo taip pat atsirado dėl kokybės lėtojoje žurnalistikoje. Arba, pavyzdžiui, 15 min irgi buvo pradėję faktų tikrinimo projektą pirmieji Lietuvoje. Dabar, man atrodo, ir LRT turi ir DELFI turi tą patį dalyką ir tikrina faktus, tai irgi yra iš konkurencijos išplaukiantis geras dalykas.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Kadangi aš dirbu tyrimų srityje, tai man tai nebuvo aktualu, mes darėme dalyką, kuris visiškai nedalyvauja tame „*clickinimo*“ žaidime.

Tą temų pasirinkimą, nulemia ne tiek, kad kas bus „*clickinama*“, o kas bus „*neclickinama*“, tai nulemia tokie asmeniniai pasirinkimai. Tai nulemia ne noras „*clickų*“ prisigaudyti, nes mums tokia užduotis, nebuvo keliama, bet va tokia labiau intuicija ir labiau asmeniniai tokie vat, kas yra įdomu, kas neįdomu ir taip toliau, ir taip toliau, kas yra svarbu, mano supratimu, kas nesvarbu. eigu neturi kažkokių užuomazgų tyrimo, kas yra svarbu, tai gal tada darai, kas įdomu, tai yra toksai ne reglamentuotas dalykas, tu tiesiog esi kažkokioj konkrečioj situacijoje, konkrečią dieną sėdi prie darbo stalo, galvoji į kurią pusę kokį tyrimą daryti ir pasirenki pagal savo asmeninius dalykus, ne „*clickus*“.

O, pavyzdžiui, naujienų redakcijoj tas balansas yra išlaikomas. Taip, kad atsiranda ta pramogų skiltis, nuolat kritikuojama, tai yra, kad kodėl čia tokie dirba tokie rimti žurnalistai, bet šalia ten yra apie papus pilna straipsnių ir taip toliau. Tai taip ir yra išlaikomas balansas, kad naujienų žurnalistai ar ten verslo naujienų žurnalistai, jie rašo kažkokių rimtesnius dalykus, o tiems, kas tų rimtų dalykų neieško, yra pateikiamas turinys, kurį sukuria visai kiti žurnalistai.

Tą balansą yra stengiamasi išlaikyti per tokią, galima sakyti, redakcijos struktūrą, kad dalis redakcijos dirba tam, dalis redakcijos tam.

Ir pakankamai retai pasitaiko, kad vienas ir tas pats žurnalistas sudarytu ir tokius, ir tokius, ir kad jam tektų rinktis tarp to ir to. Įprastai naujienų žurnalistai tampa politinių naujienų, verslo naujienų žurnalistai, jie turi susirinkimus, kuriuose nusprendžia, kas yra svarbiausia šiandien, kas yra įdomiausia, ką turėtų žinoti skaitytojas. Jie negalvoja apie „clickus“, jie galvoja, kas bus įdomiausia šiandien. O tie žurnalistai, kurie tose gyvenimiškose temose, pramogų temose, jie galvoja apie tai, kas yra šios dienos žvaigždės, kas šiandieną galėtų pritraukti auditoriją.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Aš manau, kad egzistuoja objektyvi tikrovė. Ir tiesa yra, yra kažkas arčiausiai tos objektyvios tikrovės. Nu, tarkim, įsivaizduokim, yra kažkokia patalpa patalpoje, stalas, ant stalo pinigai. Įėjo kažkoks žmogus, paėmė tuos pinigus.

Tai yra tokia tikrovė, ir tu, kaip žurnalistas, turi stengtis išsiaiškinti kuo daugiau faktų apie tave įvykusį tikrovės įvykį. Kada tas žmogus, pro kurias duris, kur jis paėmęs pinigus juos įsidėjo. Ir kur tuos pinigus nunešė, dėl kokios priežasties jis tuos pinigus... Gal ten jo pinigai, gal jis paliko tuos pinigus? O gal jisai paėmė kito kažkokio žmogaus ir t.t. Ir tiesa, tai turbūt yra kažkas arčiausiai tikro pasakojimo apie tą įvykį, arčiausiai tikrovės įvykio. Na, aš taip suprantu tiesą, kad tiesa pati be tikrovės kažkaip neegzistuoja, man atrodo. Aš galvoju, kad egzistuoja objektyvi tikrovė. Tikrovėje kažkas įvyko ir tas įvykis turėjo motyvaciją, priežastis ir pasekmes. Tai vat žurnalisto darbas yra papasakoti tiesą, ta prasme, kad arčiausiai tos tikrovės papasakoti taip, kaip buvo tikrovėje.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Kombinuojama. Tas tiriamojoje žurnalistikoje labai labai jaučiasi. Visiems atrodo, ypač dabar kažkaip yra labai populiari galvoti, kad statistika, faktai ir kažkokie duomenys, kad jie objektyviai papasakojo tiesą. Kas yra visiškai netiesa dėl to, kad, pavyzdžiui, įsivaizduokim, jeigu dokumentai rodo, kad žmogus į kambarį, kuriame buvo pinigai, padėti ant stalo įėjo, bet dokumentai, faktai ir visi kiti dalykai nerodo ar jis paėmė ar nepaėmė tuos pinigus ir taip toliau.

Tai tada tampa labai svarbūs tam, kad papasakotum tą tikrą įvykį, tampa labai svarbūs analitiniai duomenys – liudijimai žmonių, kurie galbūt buvo tame kabinete, liudijimai žmonių, kurie matė išeinančius iš to kabineto, kažkokia to žmogaus priešistorė, galbūt ir taip toliau ir taip toliau. Tai yra viskas, kas yra aplink ir kas yra susiję su tam tikra prasme žmogiškaisiais dalykais, kuriuos reikia

apibendrinti ir analizuoti. Patys faktai iš savęs, jie kartais dėl savo neišbaigtumo, dėl to kad dalis faktų yra nežinoma, jie gali nuslėpti tikrovę, nes tu negalėsi jos paliudyti tos tikrovės, o analitika leidžia pamatyti gijas, kurios nėra matomos faktais. Kartais ne visada.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Labai dažnai nuolat. Nu, vat pavyzdys toks konkretus buvo. Aš dariau tyrimą. Tai buvo tyrimą prieš tyrimą, galima taip sakyti, tiesiog buvo noras patikrinti vieno politiko ryšius su Rusija ir tiesiog susirinkau labai labai daug informacijos apie jį viešai prieinamos. Ir iš visokių deklaracijų, iš dar kažko, *išgooglinau*, susidariau kažkokį tokį faktinį paveikslą, chronologine tvarka susidėliočiau, analizavau ir atrodė, susidarė įspūdis, kad galbūt tas žmogus tikrai yra susijęs su Rusija, bet kilo abejonių dėl tam tikrų faktų.

Ir aš paprašiau to žmogaus – politiko susitikti ir jisai man skyrė dvi valandas tokio labai nemalonaus pokalbio, nes jisai jautėsi tarsi jisai valdžia čia ir jį čia tardo ir t.t., bet jisai atsakė į visus klausimus ir patikrinus jo pasakytą informaciją paaiškėjo, kad dalis tų faktų, kuriuos aš susirinkau, jie buvo vėliau paneigti Etikos inspektoriatu, kad žurnalistai neetiškai tai parašė. Ir tada tu susiduri su tokia dilema, v tu dirbai, ten dvi savaites, sėdėjai ties schema, ar ją publikuoti, ar ne? Jeigu tu publikuosiu ir nurodysi, kad viešai rašoma apie tą žmogų taip, o jisai sako taip ir tai įrodyta, tai tarsi atitiks visas etines normas. Tai niekas negalės prie ko prikibti, bet kartu įtari, kad didžioji dauguma tavo auditorijos, nepaisant to, ką sako tas žmogus gindamasis, galvos „vis tiek rusams dirba“.

Tai tada aš priėmiau tokį sprendimą, išvis nepublikuoti to teksto ir tai taip ir liko tiesiog surinkta atskira medžiaga, kuri niekur nepanaudota. Tai čia tokia labai charakteringa, didelė dilema. Bet tokių dilemų mes nuolat turi, pavyzdžiui, dabar irgi Laisvės TV ruošia naują tyrimą ir diskutuodami apie scenarijų, kuris jau parašytas yra, visada galvoji ar gali žmogų pavadinti taip pat, pavyzdžiui, kažkoks žodis, kuris iš pirmo žvilgsnio neatrodo kažkoks suteikiantis kažkokią konotaciją. Bet kai geriau įsiklausai, tu pagalvoji: „mhm, o kodėl taip?“. Pavyzdžiui – įtakingas lobistas, o kodėl įtakingas? Ir tai yra tokios mažos mažos etinės dilemos, kur tu svarstai, ar tu tikrai gali taip sakyti, ar tikrovėje yra taip? Ar jis yra įtakingas lobistas tikrovėje ir ar tu gali tai įrodyti? Jeigu taip, jeigu jis yra įtakingas lobistas ir nepaisant to, kad yra apibendrinantis žodis, aš jį naudoju, nes tai papasakoja apie tikrovę. Su tokiomis dilemomis mes susiduriame nuolat.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Turbūt greičiau, kad tokia asmenine pozicija, bet jai vienaip ar kitaip įtaką padarė visuotinės normos. Aš užaugau kaip profesionalas, kaip savo profesijos atstovas bendruomenėje, stebėdamas kažkokius žurnalistus Lietuvoje ir JAV, ir tai suformavo mano nuostatas kažkokias. Kai aš sakau, kad aš remiuosi asmenine nuostata, tai labiau gal susiję su tuo, kad keli sau šiek tiek aukštesnes nuostatas nei, kad jos yra įtvirtintos kažkokiuose formaliuose etikos standartuose.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Aš tai manau, kad ne. Mane tas labai nervina, nes vis daugiau jaunų žurnalistų ateina, kurie galvoja, kad jeigu įstatyme parašyta, kad reikia taip, tai ir tu privalai to laikytis. Bet jeigu įstatymą sukūrė Karbauskis? Ir tam įstatyme parašyta, kad žurnalistai neturi teisės skelbti blogų naujienų apie koronavirusą. Tai ką? Tai mes neturime skelbti? Ne, aš manau, kad yra tam tikrų išimčių ir to niekaip nereglamentuosi, niekaip neįtvirtinsi taisyklėmis. Kai žurnalistas, suvokdamas aiškiai savo vaidmenį visuomenėje, kad tavo pagrindinė užduotis yra pranešti tai, kas yra svarbu žmonėms. Pavyzdžiui, būtų buvę per koronaviruso krizę, nes buvo svarstoma tai, įtvirtinti kažkokie nuostatai, kad va čia yra ekstremali situacija ir žurnalistai turi pranešti tik tai, ką skelbia Sveikatos apsaugos ministerija ir nekelti chaoso, nekelti panikos visuomenėje, tai aš tikiu, aš manau, tikiu, kad dauguma žurnalistų būtų tokių šūdu, nesilaikę, nes tai šiuo atveju mes pradėjom nuo tos kultūros ir etikos, tai tavo kultūrinis supratimas, žurnalistinės kultūros supratimas, suvokimas, ką tu atlieki visuomenėje yra daug svarbesnis negu formalios etikos, kažkokios normos, kurios nebūtinai yra teisingos.

Priedas Nr. 10. Interviu su Gyčiu Pankūnu

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: ZOOM platforma; Data: 2020-10-28; Trukmė: 18:40)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Tai yra toks darbo režimas arba būdas, kai tu sugebi profesionaliai atlikti savo darbą, bet tuo pačiu, nežinau, na neprarandi dėl savo, sakykim, elgesio gero ir sveiko ryšio su savo šaltiniais ir pašnekovais ir lygiai tokiu pačiu būdu ir su savo kolegomis, nes.... Aišku, kiekvienas žurnalistas renkasi tą savo tokį darbo pobūdį arba taktiką, bet turbūt reikia įvertinti ir tai, kad net jeigu renkiesi tokį agresyvesnį būdą, tai tu žinai, kad labai rizikuoji netekti naudingo ryšio tiek su savo informacijos šaltiniais tiek su šaltiniais.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Tikrai informacijos perdavėjo. Tikrai. Nes man atrodo, kad čia ir yra toks esminis dalykas, kad tu esi toks labiau tarpininkas tarp informacijos šaltinio ir informacijos gavėjo, na, sakykim mūsų visų, tai žiūrovų, klausytojų, skaitytojai. Nes jeigu tu formuoji nuomonę... Na čia jau išlipi iš žurnalistinės profesijos ribų, čia jau yra kitos profesijos, kurios kuria. Tai sakykim gali būti politologai, ekonomistai, tie patys politikai ir kiti kažkokie visuomenės veikėjai, bet mes žurnalistai turim labai aiškias ribas ir, manau, jų galėtumėm ir laikytis, tai būtų sąžiningiausia.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Lygiai taip pat svarbu, kaip ir faktus pateikti. Aišku, čia galbūt reikėtų kalbėti apie žurnalistų tam tikras profesines sritis. Pavyzdžiui, galbūt labiau analizuoja situaciją ne reporteriai, o ten kažkokie apžvalgininkai ar kiti žurnalistai, bet čia irgi yra lygiai taip pat svarbu, tiesiog situacijos analizę tu turi pateikti, mano manymu, per įvairias nuomones. Įvairių žmonių įvairias nuomones, kiekvienas tegu pateikia savo interpretaciją, tiesiog, kad būtų kuo mažiau vietos tavo paties interpretacijai. Na ta nuomonių įvairovė, manau, ir gali labiausiai pateikti tą visą situacijos apibūdinimą.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Galbūt tu formuoji tą nuomonę, formuoji ją būdamas žurnalistu, tačiau tai nėra tikslas savaime. Dėl savo veiksmų tu galbūt formuoji tą nuomonę, bet tu neturi to siekti savaime, to nuomonės formavimo.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Aš manau, per tą laikotarpį kai aš dirbu, pradžioje, na tai čia prieš kokius septynis metus, sakykim, tai man atrodo, kad buvo kiek mažesnė įtaka politinei darbotvarkei žurnalistinis darbas ir jų veiksmai, dabar – man atrodo, kad yra šiek tiek didesnė ta įtaka. Bet čia viskas gal yra susiję su vėl tokia atsigavusia tyrimų žurnalistika, nes būtent ji davė tokio naujo impulso ir politikai reaguoja į tuos žurnalistinius tyrimus, tada vyksta dar kažkokie papildomi tyrimai arba papildomi kreipimaisi į kažkokias institucijas ir todėl visa tai išsirutulioja į kažkokius naujus veiksmus. Tai čia akcentuočiau būtent tyrimų žurnalistiką.

Ar informacijos, kuri gali nulemti visuomenės pasirinkimą per rinkimus suteikimas yra vienas iš politikos žurnalisto veiklos prioritetų?

Manau, kad taip, nes ji gali būti labai svarbi. Aš galvoju, na dabar įsivaizduoju vieną iš pavyzdžių tokių praktinių. Tarkim turi kaip žurnalistas informacijos apie tai, kad kažkoks kandidatas į Seimo narius intensyviai susitikinėja su kokiais nors Rusijos diplomatais, kurie, na tarkim, visi turbūt žinom, kad jie turi labai daug tam tikrų papildomų funkcijų, tai, manau, kad tokią informaciją vertėtų paviėšinti ir tai tikrai būtų į naudą.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Gal, sakyčiau, nebūtinai. Nebūtinai, nes, vėlgi, čia taip panašiai yra kaip ir su nuomonės formavimu. Man atrodo, žurnalistas neprivalo to daryti, aš pats nemanau, asmeniškai, kad aš turėčiau. Aš galiu tik pateikti nuomonę, visa tai – skatinti kviesti, manau turėtų politikai ir tie patys nuomonių formuotojai, bet ne žurnalistai, abejoju.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto ir galios centrų santykiai, kokia pozicija valdžios atžvilgiu?

Aš manau, kad reikėtų kaip įmanoma išlaikyti tą tokį aukso viduriuką šiuo atveju ir prisiminti, na gal tai skamba kiek senamadiškai, prisiminti tą tokią pagrindinę tavo funkciją kaip žurnalisto – tai yra informacijos pateikimas. Informuoti. Ir tu neturėtum kažkaip lankstytis tiems galios centrams, nepaisant to, kad tas nusilenkimas gal duotų tau kažkokios papildomos informacijos ir svarbios, bet manau, kad tiesiog iškryptum nuo savo to pagrindinio kelio. Tai manau, kad neturėtum vis dėl to šlietis prie galios centrų ir prisiminti, kad turi tiesiog informuoti visuomenę apie tai kas vyksta.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Manau, kad taip, be abejonės reikėtų. Jeigu mes turim omenyje tą tiesioginį kontaktą, na tai ne asmeninį draugystės ryšį, aš suprantu, kad žurnalistai irgi žmonės ir normalu, kad tu su kažkuo gali susidraugauti, bet tai neturi daryti įtakos tavo, sakykim, profesiniams veiksams.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite savo darbe?

Aš dar sakyčiau, kad nepatyrčiau tokių labai labai aiškių spaudimo atvejų, bent jau nebuvo susidūręs, buvo galbūt tokie labai lengvi, bet aš jų nepavadinčiau, todėl sakysiu, kad kol kas dar nepatyrčiau, geriau ne.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Aha. Čia klausimas įdomus. Redakcijos pozicija. Na, vis dėl to – ne mažą turi. Dabar susimąščiau, buvo įvairiuose darbuose buvo visaip. Vienose redakcijose galbūt buvau labiau savarankiškas ir man mažiau... sakykim, redakcijos pozicija darė mažesnę įtaką, kitur – daugiau, bet manau, kad ji tikrai daro, nes vis dėl to tu negali būti visiškai laisvas agentas, kad ir koks, sakykim, čia ne apie save kalbu, bet net jeigu ir esi labai profesionalus, labai patyręs žurnalistas, tu privalai atsižvelgti į tai, ką tavo redakcija mano ir galbūt turi poziciją tam tikrais klausimais.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Man asmeniškai tai tikrai turi. Bet aš gal pasakyčiau taip – man pavyzdžiai yra tokie, kad ne tai, kad na, mane kaltina, kad aš ten, o taip yra tikrai ne kartą buvę, kad tu ten tarnauji vienai ar kitai politinei partijai, na tai, žinai, į tokius nekreipi dėmesio, nes visą laiką tokių buvo ir bus, bet yra labai paprastų, elementarių dalykų. Tau auditorija, skaitytojai rašo, kad štai tu padarei gramatinę klaidą ir labai smagu, kad jie pastebi arba kiti sako, kad tu pradėjai kalbinti, tarkim labiau vienos pakraipos politikus, šiek tiek ignoruodamas kitus, tai irgi yra gera pastaba, esu to matęs ir irgi atsižvelgiau į tai. Man asmeniškai – labai svarbi auditorijos pozicija, tas *feedbackas*. Tikrai taip.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Paveikia, tikrai aip, nes čia yra labai normalus dalykas, kaip ir kiekvienam darbe, tu stengies dirbti geriau ir įvairiais aspektais. Tu pastebi, kad kolegos greičiau išpublikuoja tam tikrą informaciją, tai tu kitą kartą galvoji įvairius būdus, tariesi su redakcijos kolegom, kad tu galėtum juos aplenkti arba yra kitas atvejis, antras aspektas, kad stebi ką tavo konkurentai daro ir galvoji, galbūt aš galėčiau pakalbinti tuos žmones, kurių konkurentai tikrai nekalbina arba jie yra, greičiausiai, užmiršę. Žiūri kokį įdomesnį žmogų pakalbinti. Arba pastebi ar anksčiau konkurentai kalbino būtent tą žmogų, apie kurį dabar tu galvoji. Na tai va, tokiais dviem aspektais.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Čia labai geras klausimas. Čia priklauso tai vis dėl to, na kadangi nesi laisvas agentas, aš toks irgi nesu, esu redakcijos žmogus, komandos, tai irgi turi atsižvelgti į tai, ko redakcija siekia, sakykim ar to švietėjiško daugiau darbo ir problemų aiškinimo ar, sakykim, kažkokių labiau populiariesnių temų plėtojimo, tai sunku pasakyti. Aš šiaip nuo seno buvau linkęs labiau populiariesnes temas gvildinti, nes tu greičiau gauni kažkokį atsakymą ir iš tos pačios auditorijos, kažkokią reakciją. Bet dabar supratau, kad reikia grįžti ir prie tų didžiųjų temų, prie tų, sakykim, švietėjiškų, ar paaiškinti žmonėms apie tai,

kas gal nėra labai populiaru, bet tiesiog labai svarbu. Čia yra sunkusis kelias, bet prie jo kartais irgi tenka... na ne grįžti, bet jį pradėti kažkada. Tai aš stengiuosi, pastaruoju metu ir pradėti šitą naują kelią.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Labai labai dažnai, nes nu tai yra normalu.

Jei taip, kaip jas sprendžiate?

Aš tada įvertinu kiek aš turiu laiko ir kokie kiti darbai manęs laukia. Turbūt labai paprasta, jeigu tai yra populiaru tema ir ji greitai padaroma ir šalia yra opcija, na, sakykim, daugiau laiko reikalaujanti ir, sakykim, gilesnės analizės tema ir tu supranti, kad turi mažiau laiko, na, tai, žinoma, imi tą populiarią ir žaibišką temą, o šitai pasilieki kitą kartą. Viskas priklauso nuo aplinkybių ir nuo redakcijos pozicijos pačios.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Ne. Tikrai ne. Aš niekad tuo netikėjau, nes man kažkada patiko vienas apžvalgininkas, man atrodo, Egidijus Aleksandravičius istorikas jis, bet ir apžvalgininkas, publicistas yra pasakęs, kad objektyvus gali būti tik Dievas, jeigu tiki. O šiaip tai ne. Mes gi visi subjektyvūs, tai man čia tokia siekiamybė, kurios niekas nepasieks niekad.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas skaičiavimais ir faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Nu čia geras klausimas. Pasakysiu, gal čia keistai nuskambės, bet taip – kadangi man sunkiau yra susitarti su skaičiais, aš renkuosi antrąjį variantą. Įvairių nuomonių pasitelkimą ir tokiu būdu priėjimą prie kažkokios tiesos, bet aš labiau tikiu skaičiais, tik, deja, man su jais sunkiau susibendrauti, ieškau pagalbos iš kažkokių ekonomistų ar profesionalų finansų, kad jie padėtų šituo keliu eiti.

Kaip manote, kas yra žurnalistinė etika?

Mes čia pirmam klausime to neatsakinėjom? Hm. Žurnalistinė etika. Reikia labai aiškaus atsakymo? Čia gal panašiai kaip kultūra nuskambės. Tu turi iš visų jėgų atlikti kuo profesionaliau savo tą darbą, atspindėti įvairias nuomones, pateikti neiškraipytus, patikrintus faktus, na visas tas pagrindines tiesas atspindinčius dalykus, bet lygiai taip pat nepamiršti to žmogiškumo. Dabar prisiminiau, gal net pateikčiau tokį pavyzdį: tu atvažiuoji į kažkokią avariją, matai, tarkim, kažkokį žmogaus lavoną, matai šalia artimuosius, kurie yra be galo sutrikę, verkiantys ir panašiai, tai tada ir iškyla klausimas. Žinoma,

kad tu gali visa tai kažkaip nupasakoti, galbūt net ir kažkokiu būdu nufotografuoti, bet tada visą laiką kyla klausimas ar tikrai verta, ar kitą kartą su tais žmonėmis, net ir kitomis aplinkybėmis susitikti ir ar jie norės su tavim bendrauti. Taip, kad visą laiką reikia bandyti atrasti tą viduriuką, tarp to informacijos pateikimo, būtinumo pateikti informaciją ir šio tokio žmogiškumo ir užuojautos. Manau, reikia to viduriuko ieškot.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Anksčiau dažniau susidurdavau, kadangi daugiau tekdavo dirbti su tokiomis kriminalinėmis naujienomis, dabar kiek mažiau. Tam pačiam dabar politikos pasaulyje tokių dilemų yra šiek tiek mažiau, čia yra pasitikėjimo galbūt šaltiniais ir pašnekovais dilemos politiniame lauke.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Stengiuosi savo individualiu požiūriu, vis dėl to. Aišku, kartais reikia pasitarti, tada jau kreipiuosi į gerokai patyrusius kolegas, bet šiaip visą laiką stengiuosi pasitikėti savo jėgom, nes galvoju, kad tebūnie padarysiu klaidą, bet tada ir pats suprasiu kokią padariau ir kitą kartą galėsiu tokios nedaryt. Stengiuosi individualiai, kiek įmanoma, tokiose situacijose priimti sprendimus.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Manau, kad taip, priklausomai nuo situacijos tikrai, nes čia tas pats, kaip ir kalbant apie objektyvumą, nu taip, reikia jo siekti, bet mano manymu tokio dalyko nėra, visi esam subjektyvūs, tai čia irgi kažkokio aiškiai apibrėžto etikos kodekso... taip jis toks yra, bet kažkokių normų nėra ir tu privalai sukurti kiekvienoje situacijoje, kaip įsivaizduoji geriausiai.

Priedas Nr. 11. Interviu su Simona Voveriūnaite.

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: ZOOM platforma; Data: 2020-11-03; Trukmė: 25:28)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Pirmas pavyzdys, kuris ateina, tai žurnalistinė kultūra turbūt yra toks paprastas principas, kai tu pats dirbi, kad tu kitam netrukdytum dirbti. Čia toks visiškai paprastas buitiskas pavyzdys, kad kad tavo darbas netrukdytų kitiems ir, kad viskas būtų daroma etiškai, tvarkingai. Pasakant, kad tu darai įrašus,

kad tu nemeluoji, ne melu tą informaciją gauni, gauni ją teisingai, taip, kaip ir turi būti. Tas ir yra – du dėmenys, kad tu pats su savim būtum geras, tvarkingas ir jaustumėis tinkamai darantis ir dirbantis savo darbą, ir, kad kitiems netrukdytum, kas irgi būna kartais, kad patrukdome.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai įsitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Čia bus mano asmeninė nuomonė, čia turbūt įsijungia ir faktorius, kad aš pakankamai neilgai dirbu, kelerius metus, gal dar nesijaučiu nei labai galinti, nei labai norinti skleisti kažkokį... kurti iš savęs kažkokį „socialinį gyvūną“, kaip čia gražiai pasakyti... Man patrauklesnė ir šitais visais soc. tinklų laikais man atrodo patrauklesnė pozicija žiūrėti į žurnalistą, kaip į tą informacijos perdavėją. Taip, tu savo informacija gali aktualizuoti problemą, tu gali rodyti, kur skauda. Tau nebūtinai reikia eiti ir apie tai pasirašyti didžiulį viešą įrašą „Facebook“, suvardinant visus, kas blogai ir negerai daro. Kitą dieną tą žmogų kalbini tu arba tavo kolega, tai automatiškai kartais darbine prasme užkerta kelią, nes pasimetam kur čia... nu jei tu esi labai „socialinis“ po darbo valandų sako „Facebook“, o darbo metu tu toks paprastesnis, tai vienas gyvenimas kitam gali trukdyti. Tai jeigu taip reziumuojant, tai mano akimis tas informacijos perdavėjo vaidmuo, išlaikant objektyvumą, nes „Facebook“ nuo žmogaus tu jau nebegali atskirti, man rodos, mano akimis, čia mano pasirinkimas ir čia aš taip važiuoju.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Su situacijos analize apie politiką kalbant, kiek čia tos analizės yra? Ar kontekstas yra situacijos analizė? Turbūt, kad nelabai. Bet dalinai ir tai yra situacijos analizė, jeigu tu rašai apie įvykį ir tu parašai kas pasakė B ir primeni, kas pasakė A, kas pasakys C ir kodėl išvis apie tai kalbama, tai jeigu tai yra analizė – *liuks*. Aš, kadangi rašau tų daugiau einamųjų, įvykinių dalykų, ne tyrimus, ne ilgalaikius tuos tekstus, tai ta analizė ne kiek sunkiai įsivaizduojama, bet kiek rečiau pasitaikanti. Bet šiaip tai, žinoma, jei mes kalbam apie tai, kad negali ištraukti naudingo sakinio be jokio konteksto, kodėl apie tai kalbama, kas apie tai kalba ir iš viso, kas čia per dalykas vyksta, nu jeigu tai yra analizė, tai valio ir sakau, kad tai tikrai to reikia.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Turėtų būti, bet turbūt ne pernelyg didelis. Čia aš vėl grįšiu prie tų „socialinių tinklų“ ir „ne socialinių tinklų“ dalykų. Labai yra šaunu, kai kai kurie žurnalistai aplink save susikuria tokį „temos lauką“, nu *vat* čia tu – politiką, tu – žmogaus teises, tu – kriminalai, verslas, etiškumas, statomos tvoros ar pan., kai tu esi savo srities ekspertas ir jeigu žmogui, iš tikrųjų, yra patogiau visą informaciją sužinoti iš to

vieno žurnalisto, pas jį Facebook, kurioj nors laidoj ar pan. – *liuks*, valio, viskas labai gerai. Tu aplink save susikuri..., pats tampi informaciniu kanalu kažkokiai erdvei, kurioje tu aktualizuoji tam tikras problemas. Tai manau, kad tai yra labai sveikintinas reikalas, kol tu kalbi apie informaciją, kurią tu gauni ir ten bandai nekišt savo nuomonės. Tai čia vėl yra tas pats, apie ką kalbėjau ir prieš tai.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Vėlgi, viskas priklauso labai nuo skirtingų klausimų. Čia man dabar į galvą šoka, turbūt pandemijos laikotarpis ir Daiva Žeimytė-Bilienė su maišais rūbų, kuriuos apsirengė Kauno medikai. Tai, manau, kad ir šiaip tos visos neeilinės Seimo sesijos būtų atsitikusios vienaip ar kitaip, nes pandemija padarė savo ir reikėjo priimti tam tikrus sprendimus, bet jeigu tai gali suaktualinti tam tikrą klausimą ir pasakyti: „nu žinokit, ponai ir ponios, mums reikėtų tai greičiau daryti“, ir jeigu žurnalistas gali tai daryti, viskas gerai. Kol tai nepereina į tiesioginį spaudimą. Vėl, čia aš gal per daug idealizuoju, gal ne per daug idealizuoju, gal turiu per mažai patirties, kad galėčiau pakalbėti apie spaudimą ar nespaudimą, bet temos aktualizavimas, tai tikrai yra labai labai svarbus. Man rodos, kad tas pats buvo atsitikę ir 2017 m., jei neklystu, su visa „Matuko reforma“, po tų Kėdainių įvykių. Tai ten irgi, mano akimis, buvo ne kiek pačių politikų susivokimas, kad mums čia reikia šitą klausimą spręsti, kad ir po laiko, bet ir labai įnirtingi žiniasklaidos tekstai, jų buvo labai labai daug. Kiekvieną dieną matyti problemą, kurios tu nesprenđi pirmuosiuose puslapiuose, pirmuose žinių reportažuose ar pirmose radijo žinių laidose, turbūt yra pakankamai sunku, kai tu supranti, kad tu gali tai padaryti, bet *vat* kažkodėl nedarai. Tai iš tos pusės, jei ta problema išsisprendžia greičiau dėl žurnalistų, tai viskas yra labai *liuks*, tik sakau, kol tai nepereina į kažkokių interesų grupių spaudimą.

Ar informacijos, kuri gali nulemti visuomenės pasirinkimą per rinkimus suteikimas yra vienas iš politikos žurnalisto veiklos prioritetų?

Nežinau ar galėčiau tai laikyti savo prioritetu. Tiesiog niekada nebuvo apie tai taip susigalvojus. Aš kiekvieną dieną pradedu taip pat, aš tiesiog dirbu savo darbą ir nemanau... Čia yra tiesiog ketverių metų cikliškumas ir prieš rinkimus, ir dieną po rinkimų, ir tris metus po rinkimų tu darai tą patį – informuoji ką jie priima, ko jie nepriima. Jeigu mes žiūrim į tą „*big picture*“ ir čia mes kalbam apie Seimo, prezidento, savivaldos, Europos Parlamento rinkimus, tai turbūt, kad taip. Tas cikliškumas yra, prasideda vienu, baigiasi kitu ir tu to cikliškumo neišvengsi. Jeigu tai padeda žmogui pasirinkti, prisimenant, galbūt, ką politikas padarė gerai, ką blogai, su kuo susidėjo, apie ką kalbėjo ir pan., ką aktualizavo, kokias problemas kėlė ir bandė jas spręsti, tai nu taip. Čia yra tiesioginis informacijos perdavimas, kaip politikos aktualijų žurnalisto, tai kalbi tu apie tai kas vyksta Seimo, Vyriausybės ar

ministerijų koridoriuose. Jei taip, čia didesnis poveikslas, tai čia yra tas nuėjimas iki žmonių pasirinkimo rinkimų metu.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Manau, kad taip. Manau, kad tikrai taip. Nuo toliau pradėsiu. Vėlgi, mano menka turbūt patirtis, bet labiausiai buvo galima pajauti tą sprendimų tiesioginę įtaką, žinomą, bet jau tiesioginę įtaką karantino metu, kai politika iš tikrųjų buvo įdomu, nes vienos dienos pasirašyti dokumentai tiesiogiai liečia tai, kaip tu elgsies rytoj. Tai man kažkaip... Aš nežinau, aš gal tokiam socialiniam burbulė gyvenu, kur turiu labai daug draugų žurnalistų ir turiu pakankamai tų, kurie yra visiškai nesusiję su tuo, tai atrodo, kad tas pastovus kalbėjimas, pastovus žiūrėjimą tų vyriausybės, SAM konferencijų, atrodo, kad tu ne tik skaitai antraštę, bet ir tu pats įsijungi, stebi kaip visa tai atrodo ir tai turbūt... Taip, aš noriu, kad žmonės žinotų, kas yra Valkiūnas, kad žmonės žinotų, kas yra ponas Vytautas Kamblevičius, kas yra prezidento patarėjai, ką jie veikia, kaip jie veikia, kuo jie užsiima, kas jų darbotvarkėse, Seimo narių ir pan. Aš manau, kad taip, čia yra neišvengiama. Kad politika yra įdomu ir liečia kiekvieną iš mūsų, mes turbūt suprantam, tik dar turbūt nepakankamai, nes kai kurie žmonės nesidomi politika ir kiek jie daug praranda.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto ir galios centrų santykiai, kokia pozicija valdžios atžvilgiu?

Kuo įmanoma labiau darbiniai. Absoliučiai, visiškai, kiek įmanoma darbiniai. Čia būtų idealu. O jau kaip būna, tai būna visaip. Čia vėlgi yra situacijos ir problemos aspektas, jeigu tu atsėdi darbe ryte prie kompo ir galvoji, kad mano darbas yra kritikuoti valdžią vien dėl to, kad ji valdžia, man atrodo, kad tai yra pakankamai iškreiptas vaizdas, nes kaip nėra juoda ir balta, visada yra pilka per vidurį. Tu negali paimti kraštutinumų, kad arba tu esi tiesiog tas, kuris pastoviai „loja“, šunys – žurnalistai vaizdžiai, jeigu tokia darbine prasme, tai nebūtinai. Tu negali pasirinkti visiškai tų kraštutinumų ir kontrastų, kad arba tu loji arba tu tik giri. Man atrodo, kad čia reikia rasti kiekvieną dieną ir ieškoti to aukso vidurio, nes tu negali... Čia tada nebėra žurnalistika, čia yra tokie viešieji ryšiai turbūt lengviausia to forma. Arba jeigu tu kritikuoji valdžią, tai tu kaip? Dirbi opozicijai? O jeigu tu tik giri valdžią? Tada tu dirbi jiems? Nu ne. Kiekviena situacija reikalauja atskiro sprendimo, ir kuo tu tą informaciją pateiksi objektyviau, atrodo, kad taip ir bus geriau ir tada žmonės gal politika pradės domėtis. Kiekvieną dieną turbūt yra ieškojimas to aukso vidurio.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Politikos žurnalistas – manau, kad taip. Būkim *biedni*, bet teisingi – taip atsiranda šaltiniai ir taip atsiranda toks paprasčiausias... Net nebūtinai kažkokia slapta ar intriguojanti situacija, bet tokie einamieji dalykai, kurių tu, pavyzdžiui, nežinai, kartais neturi net priegios prie to prieiti. Kad ir kokie tik vidiniam Seimo narių naudojimui kol kas, ne slapti, nekalbu apie slaptus dokumentus, tiesiog registruoti ir dar neįkelti į tą viešą didelę sistemą teisės aktų projektai. Žinoma, vėlgi, reikia ieškoti balanso, nes bendravimas su politikais yra labai „*kūl*“, kol tai netampa vėlgi einantis tik į vieną pusę. Turi stabiliai būti viduryje, kiek tai yra įmanoma. O šiaip bendravimas, manau, kad jis turi būti darbine, visiškai objektyvia prasme.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite savo darbe?

Aš savo darbe asmeniškai nepastebiu.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Būna tam tikrų klausimų, kuriais mes priimam redakcijos poziciją, nu tiesiog. Dirbau keliose skirtingose redakcijose ir kiekvienoje tokių pasitaikė. Tiesiog, tai yra redakcijos pozicija tam tikrais kilusiais klausimais, kur nėra iki galo atsakymo. Kur tiesiog reikia priimti sprendimą ir aš ateinu pas vyriausią redaktorę ir mes pasikalbam, nusprendžiam ir sakom – va čia yra tas vidurys, dėl kurio mes susitariam. Tai ta redakcijos pozicija yra jaučiama tik tada, kai aš pati neišmanau arba negaliu pati išspręsti klausimo iki galo. Tai va tiek aš tą ir jaučiu. Tokį patariamąjį organą, kuris mane nuveda tuo teisingesniu keliu, jeigu aš nežinau to kelio.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Komentarų aš neskaitau. Tai tiek turbūt ir teturi.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Turbūt nori būt greitesnis, tikslesnis, viskas viename. Žinoma, visada fainiausia yra parašyt išskirtinį tekstą, kuris yra labai reikšmingas ir niekas nieko to neturi, bet čia, aišku, kiekvieno žurnalisto konkurencinė svajonė ir kasdienis noras parašyt kažką geriau. Bet tokia darbine paprastąja prasme – duoti tekstą greičiau ir geresnį. Čia turbūt tokia konkurencija ir yra, kai sėdi visi vienoj patalpoj ir „*supushina*“. O šiaip nelaikau savęs konkurencingu žmogumi, tiesiog mėgstu savo darbą ir jį dirbu ir viskas.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Čia irgi reikia ieškot balanso. Tikrai būna tekstų, kuriuos reikia rašyti, nes jų reikia, jų neskaitys, bet tai nekelia jokio klausimo ar ta tema reikia rašyti. Ja reikia rašyti. Taškas. Tiesiog ji nebus kažkokia *super-duper* skaitoma ir galbūt ji nepakils kažkur ten aukštai lentelėse ar ten *clicky* visuose dalykuose. Bet čia yra darbo kasdienybė. Yra tai ką reikia daryti, yra tai, kas neša *clickus*, bet ar neša gerą gerą turinį? Yra dalykai, kuriuos tiesiog reikia aprašyti ir viskas, čia jokių „*hard feelings*“, taip tiesiog yra.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Ne.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Kažkur anapus turbūt. Nu nebūna visiškai 100 proc. objektyvumo, tu tiesiog bandai kuo arčiau prie jo prieiti. Prie jo niekada neprieisi, bet gali kiekvieną dieną stengtis ir čia nereikia būt naiviem. Daro įtaką viskas. Rašytojas taip pat, autorius taip pat, 100 proc. Objektyvumo nebūna ir manau, kad reikia kuo labiau artėt prie jo ir tiek.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas skaičiavimais ir faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Nežinau, man rodos, yra tekstų, kurie reikalauja tiesiog faktų. Grynų, plikų faktų, o kai kurios situacijos, kai kurie tekstai savo apimtimi, turiniu, laiku, kurį praleidi prie jo turbūt leidžia ir tą analizę, tai negalėčiau išskirti nei vieno nei kito. Paskutiniu metu labai įpratau rašyti einamuosius, greituosius tekstus, tai turbūt tas „faktinis“ turėtų būti, bet labai maloniai po tų daugelio greitųjų tekstų parašau ir ką nors tokio, kur gali daugiau... Vėlgi, balanso reikalas. Būna dienų, būna savaitių, kai tu rašai vien tik einamuosius ir kaip labai labai skanų kavos gurkšnį parašai kokį nors labiau analitinį tekstą.

Kaip manote, kas yra žurnalistinė etika?

Čia turbūt tas informacijos gavimas etiškais būdais, paprasčiausia prasme. Nepažeidžiant įstatymų ir nurodymų žurnalistų etikos, surenki informaciją.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Turbūt dažniausiai tai yra asmens duomenų saugos, tai yra visas BDAR reikalas, bet čia, manau, kad kiekvienas rašantis susiduria, nes tai yra pakankamai nauja. Man pakankamai retai tenka su tuo susidurti, kai tu rašai apie politikus, kurie yra visi vieši asmenys, tai kažkaip rečiau susiduri ir ta dilema tokia atsiranda. O šiaip nemanau, kad susiduriu taip labai stipriai.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Vėlgi, galbūt esu naivi, bet manau, kad informacija turėtų būti surenkama kiek įmanoma švaresniais, gražesniais ir tiesesniais būdais. Taip, kartais tiesiog Aš kai turiu dilemą, aš niekad savo galvoj nesėdžiu, aš visada einu pas kolegas ir sakau: „tai kaip?“, ir tada tokiu bendru pasikalbėjimu... sakau, aš vėlgi gal turiu per mažai patirties su šitais dalykais, dėl to man visada reikia su kažkuo pasitarti, pasikalbėti, atsiversti galbūt įstatymą, atsiverst kodeksą ir pagalvot. Kažkaip net nežinau ar man tiesiog ateitų į galvą kažkokiu būdu, kad rinkti informaciją melu yra gerai, kažkaip sunkiai įsivaizduoju. Manau, kad viskas turėtų būti kiek įmanoma pagal įstatymus ir bandau tai ir padaryt.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Nu tu čia mane dabar provokuoji. Turėtų, tačiau viena yra teorijoj, kita yra praktikoj. Nesakau, kad čia mano kolegos visi aplinkiniai, Seime dirbantys žurnalistai nesilaiko to. Ne, tačiau labai labai retai, čia turbūt negražiai nuskambėsiu, bet aš manau, visgi tiek teorijoj, tiek praktikoj turėtų būti, kad mes visi gražiai laikomės įstatymų. Vėlgi sakau, kad aš galbūt naivi, jauna ir per mažai patirties turiu, bet manau, kad viskas turi būti nuoširdžiai, gražiai pagal įstatymo raidę ir tvarkingai.

Priedas Nr. 12. Interviu su Ingrida Nagrockiene.

(Klausimus sutiko atsakyti raštu; Data: 2020-11-19)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Tai tikriausiai mano asmeninių ir profesinių taisyklių visuma bei protingas laviravimas tarp jų.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai išitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Žurnaliste dirbu jau 15 metų ir galiu pasakyti, kad tikriausiai visas pozicijas per savo stažą esu išbandžiusi. Bet su darbo metais vis labiau tikiu, kad geriausias ir teisingiausias mūsų profesijoje informacijos perdavėjo statusas. Nesijaučiu visažine ir galinga asmenybė, kuri galėtų lemti tūkstantinės auditorijos pasirinkimus. Man tai atrodo per didelė atsakomybė vienam žmogui. Aišku gražius, dorus pavyzdžius gali rodyti ir jais žavėti skaitytojus, bet revoliucija – ne man. Tiesiog noriu perduoti kuo objektyvesnę, daugiau šaltinių paremtą informaciją. Nelabai žaviuosi tais žurnalistais, kurie perlipo

objektyvios informacijos rėmus ir pats kuria kažkokią nuomonę. Jei skaitytojas ima prisiminti žurnalisto pavardę laikraštyje daugiau nei jo temas, straipsnius, tai jau čia dabar madingas nuomonės formuotojas. Jis neša tik savo subjektyvią žinią.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Aš situacijos analizę pristatau ekspertų, specialistų lūpomis. Renkuosi ne vieną. Manau, kad skaitytojas, kaip ir aš, nėra toks visapusiškai išmanantis visas sritis – tad jam reikia ir analizės. Faktai kartais gali būti labai dviprasmiški. Antai pasirodė informacija, kad Danija nusprendė utilizuoti visas audines, nes keliose jų nustatytas mutavęs koronavirusas. Gyvūnų mylėtojai tai - baisus sprendimas, juk naikinama 17 mln. gyvų padarėlių. Verslininkas sakys: anksčiau ar vėliau tie kailiukai vis tiek bus nudirti. Sveikatos specialistai siūlys saugoti žmogaus sveikatą. Tad būtina visas šitas nuomones išgirsti, išanalizuoti ir pristatyti skaitytojui visas problemos puses.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Žurnalisto indėlis yra parodyti nešališkai visas problemos puses, o jo skaitytojas natūraliai pats nuspręs, kokia jo nuomonė. Tad mūsų pareiga tikriausiai ir yra formuoti tokią viešąją nuomonę, jog reikia išklaudyti kuo daugiau šaltinių ir neapsiriboti vienu – rasti savarankiškai tikrą tiesą.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Kartais žurnalistai tikrai parodo, į ką reikia atkreipti dėmesį. Jam artimos žemiškos bėdos ir piliečių balsas.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Jei informacija objektyvi ir teisinga, taip. Taip pat prioritetas skatinti aktyvumą rinkimuose.

Ar laikote savo tikslu įtraukti visuomenę aktyviau dalyvauti politiniame lauke?

Taip tai vienas tikslų.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Objektyvi ir nešališka.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Anksčiau tokių kontaktų turėdavau ir temų atžvilgiu žurnalistui tai naudinga. Bet tokios draugystė riba labai slidi. Jei pradėdi “dirbti” tam politikui, tai jau prarandi tikro žurnalisto vardą. Atsiranda skolos jausmas, kai lyg ir negali ant draugiško politikui parašyti kažką blogo. Manau, kad būtina laikyti atstumą tarp žurnalisto ir politikui. Didesniame mieste ir sunkiau tokius kontaktus palaikyti. Nors kita vertus manau, jei man būtų aktualu draugauti su politikais, tai greit atsirastu tokių savanorių. Didžiausia dilema, kai visada redakcija priklauso politikui. Tokių tikrai yra ir žurnalistai net rinkimuose tiesiogiai padeda savo vedliui.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Oi būna tokių tikrai nemažai. Jei parengi gerą naujieną, supyksta opozicija, jei blogą – valdantieji. Politikai, kaip ir kiti skaitytojai, nevensia komentuoti po straipsniais, savo socialinių tinklų paskyrose. Ryškiausias momentas buvo, kai rajono meras viešame posėdyje paprašė visų susirinkusiųjų aptarti garsiai, ar aš turėčiau dalyvauti jų diskusijoje. Šis atvejis dėl spaudimo laisvam žodžiui ir mūsų pareigos informuoti visuomenę pasiekė atsakingas tarnybas ir skundas buvo patvirtintas.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Dirbame kaip komanda ir turime vieningą poziciją. Bet jei labai kas nepatiktų, tikrai turiu teisę prieštarauti ar siūlyti ką kitą.

Ar esate patyręs situacijų, kai jūsų asmeninė pozicija susikerta su redakcijos pozicija? Kaip tokiu atveju elgėtės?

Tokių ryškių prieštaravimų neatsimenu. Bet jei ir būtų nuomonių skirtumas, mano užduotis atitektų kitam kolegai. Tiesa, ankstesnėje redakcijoje buvo tokių momentų, kai vadovas mandagiai bandė man asmeniškai įrodyti, kad vieną ar kita valdžios pusė bloga - priešingai mano rašytiems straipsniams.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Mes atidžiai stebime ir kas dieną analizuojame, kokios temos, kokios analizuojamos sritys, aprašomi žmonės sulaukia daugiausia dėmesio.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Paveikia tempą – darbo greitį. Nebūna malonu sekti paskui konkurentus surandant temas ir jas rašant. Daugiau tenka pasukti galvą, kad atrastum tai, ko neranda konkurentai.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Tiesa sakant, labiau kaip į vartotojų, kaip informacijos gavėjų, skaitymo, kaip pomėgio, gerbėjų.

Ar dažnai savo darbe susiduriate su komercinėmis dilemomis?

Kartais.

Jei taip, kaip jas sprendžiate?

Tenka rengti ir tokius straipsnius, kurie man neįdomūs, arba sunkūs, bet sukandu dantis ir padarau. Tik jaučiu, kad kai man patinka, tai ir pavyksta geriau. Ne paslaptis, kad ir užsakomuosius kitą kartą rašo patys žurnalistai. Į juos ir žiūri, kaip į parduodamą prekę.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Sako, kad balta spalva nėra spalva. Tad bet kokią aiškią tiesą tikriausiai galima užginčyti. Mes jos siekiame išklausydami kuo daugiau nuomonių, bet nežinau, ar iki galo galima tai padaryti.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Abiem.

Kaip manote, kas yra žurnalistinė etika?

Taisyklių rinkinys, kuris įpareigoja šitą profesiją netapti *pletkų bobute* ir duoda pačiam žurnalistui daugiau saugumo – žinai, kaip negalima.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Susiduriu, kai savo bėdas per laikraštį nori išsipasakoti tos etikos nežinantis žmogus. Jis kartais nori daugiau, nei mums leistina.

Neseniai atmečiau skaitytoją laišką, kuris apkaltino Nacionalinės Žemės tarnybos specialistus jam keršijant. Dalį skundo, kur vardinami teiginiai dėl žemės ribų ir kitų dalykinių peripetijų galėjau nagrinėti. Bet žmogus apkaltino matininkus ant jo laiptų du kartus specialiai palikus nudvėsusias žiurkes, kaip kerštą jam. Nežinau, ar čia įrodoma, o jei neįrodoma, ar verta tokia naujiena visuomenės teisės žinoti. Ar neužtraukčiau kvailos dėmės ant valstybės tarnautojų ir savęs, kaip tokių istorijų rašytojos.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Neatsimenu, kad būčiau susidūrusi su tokiu atveju, kai turėčiau užsimerkti prieš profesinę etiką. Bet gali ir būti neeilinių situacijų.

Priedas Nr. 13. Interviu su Vida Vaškevičiene.

(Kalbino Lina Patskočimaitė; Vieta: ZOOM platforma; Data: 2020-11-25; Trukmė: 17:47)

Kaip suprantate kas yra žurnalistinė kultūra?

Aš asmeniškai suprantu, kad reikia laikytis etikos, reikia laikytis visų Lietuvoje galiojančių mus liečiančių įstatymų, aišku, laikytis tų principų, kuriuos esame pasitvirtinę etikos kodekse. Gerbti kito nuomonę, užtikrinti nuomonių įvairovę ir t.t.

Kokia žurnalisto pozicija jums atrodo priimtinesnė socialiai išitraukusio, pozicijos kūrėjo ar informacijos perdavėjo? Kodėl?

Man priimtinesnis yra neutralus informacijos perdavėjas. Kažkaip stengiuosi neviešinti nuomonės ir socialiniuose tinkluose, nekomentuoti kažkokių politikų, ypač vietinių, nes ir šiaip jie, kaip žinot, regione šiek tiek kitaip reaguoja nei Vilniuj ar Kaune, jie jautresni čia pas mus, tai stengiamės, kad kolegos nereikštų savo nuomonės ir būtų tik informacijos skleidėjais.

Kaip svarbu žurnalistui pateikti ne tik faktus, bet ir situacijos analizę?

Čia žiūrint kur, jeigu žiniose, tai mes apsiribojam faktais, kažkokia nuomonių įvairove. Aišku, stengiamės, kad ta nuomonių įvairovė būtų, dabar pandemijos metu ją labai sudėtinga išlaikyti, regione, aišku, sudėtingas ir ekspertų reikalas, jų tiek nėra, ypač siauresniais klausimais, bet tą nuomonių įvairovę stengiamės palaikyti kiek įmanoma.

Koks turėtų būti žurnalistų indėlis formuojant viešąją nuomonę?

Indėlis kaip žiniasklaidos darbuotojo, bet ne asmeniškai žurnalisto. Manom, kad bendrai mes prisidedam ją formuodami.

Kaip vertinate žurnalistų daromą įtaką politinei dienotvarkei Lietuvoje?

Ko gero yra ta įtaka. Regione čia gal šiek tiek kitaip, nes mes tiesiog nelabai galim kokiam Seimo nariui daryti kažkokią įtaką. Mes regione turbūt nelabai, respublikiniai turbūt taip.

Ar laikote savo veiklos prioritetu suteikti auditorijai tokią informaciją, kuri galėtų nulemti jų pasirinkimą per rinkimus?

Nelabai mes šitais užsiimam dalykais, iš tikrųjų ne. Mes bandom iš rinkimų visada uždirbti, tai praktiškai darom arba diskusijų laidas arba jau tas užsakomąsias, o šiaip mes ten nelabai knaisiojamės ir su šita sritim nelabai dirbam.

Yra kažkokia vyraujanti tendencija, kad vienos politinės jėgos politikai dažniau kreipiasi į jus reklaminiais užsakymais?

Dabar jau nebėra, buvo gal anksčiau. Praktiškai ir šiomet turėjom visų partijų. Ir vieni ir kiti norėjo. Nepasakyčiau, kad būtų kažkas dominavęs.

Kokie jūsų manymu turėtų būti žurnalisto pozicija valdžios atžvilgiu?

Mes manom, kad ji turėtų būti neutrali. Jokių per didelių asmeninių turbūt ryšių reikėtų vengti, draugysčių, kas atveda prie negerų dalykų, kaip žinome. Aš asmeniškai tokios pozicijos laikausi, kad su jais nei į dideles draugystes leistis, nei kažką žadėt, kažką padaryt su jais pusiau *reklamiško*, kad paskui nesijaustum įsipareigojęs.

Ar žurnalistas turėtų stengtis palaikyti tiesioginį kontaktą su politikais?

Kiek reikia informacijos skleidimui tiek ir turėtų palaikyti kontaktą, daugiau kažkokių ryšių neturėtų būti.

Kokias spaudimo iš politikų apraiškas pastebite ar anksčiau pastebėdavote savo darbe?

Gal anksčiau būdavo didesnis tas spaudimas, pripažinčiau. Kai pradėjau dirbti, prieš kokį 15 metų. Dabar mes praktiškai jo neįėjau. Gal koks Seimo narys pagalvoja nu čia mane daugiau turėtų rodyti“, bet mes aiškiai pasakom, kad visi reklaminiai reportažai yra už pinigus. Jeigu nori kažkokius savo gerus darbus, ataskaitas pateikti, nes mums irgi reikia iš kažko gyventi. O vietiniai pas mus dabar yra jauni žmonės ir jie tą supranta, nesibruka į eterį per prievartą, tokių dalykų jau nebelikę. Tas buvo gal prieš 10-15 metų.

Kokią įtaką jūsų darbui turi redakcijos pozicija?

Mes visada kažkaip diskutuojam ir nebūna kažkokios priešpriešos.

Kokią įtaką jūsų darbui turi auditorijos reakcija?

Be abejo turi, visada reaguojam į kritiką. Be abejo visokių tų komentarų būna, ir teigiamų, ir neigiamų, ir kvailių, visokių, kaip ir visur. Turi įtaką. Stengiamės atsižvelgti į juos.

Kaip jūsų darbą paveikia konkurencija žiniasklaidos rinkoje?

Jaučiam šiek tiek iš spaudos konkurenciją, bet kai nėra kitos regioninės televizijos, tai mes užimam savo nišą, jie – savo, tai kažkaip tokios didelės nėra, kaip ten, pavyzdžiui, būtų tarp kažkokių respublikinių televizijų. Tokią nedidelę jaučiam, jaučiam šiek tiek kažkokio pavydo, kad, sakykim mes greičiau, laikraštis lėčiau, jau jiems ten kažkaip lygtai pikta ant mūsų, bet nesakyčiau, kad čia dideli kažkokie.

Į kuriuos savo auditorijos poreikius stengiatės daugiau atsižvelgti?

Bandom rasti pusiausvyrą, nežinau ar visada pavyksta. Karantinas tai čia kita tokia dalis, kai mes nelabai ką ypatingo galime parodyti ir įdomaus, nes praktiškai viskas užsidarę ir regione ypač. Šiaip normaliu režimu kai dirbam, tai stengiamės pusiausvyrą palaikyti, nesiorientuojam į kažkokias vien tik avarijas, populiarius dalykus. Manom, kad mūsų funkcija turėtų būti ir švietėjiška ir pažintinė dalis kažkokia turėtų būti. Bandom rasti pusiausvyrą.

Ar egzistuoja objektyvi tiesa?

Turbūt, kad ne.

Kuris tiesos suvokimas ir pateikimas savo darbe jums artimesnis – grįstas faktais ar analitiniu suvokimu? Kodėl?

Mes stengiamės, kad tai būtų nuomonių įvairovė, kad žmogus pats galėtų nuspręsti kas čia teisybė. Aišku, čia nekalbam apie teismo sprendimus ar konkrečius faktus, kurie yra jau nustatyti, bet jeigu yra kažkokia problemėlė, tai paliekam laisvę žiūrovam nuspręsti ar čia tas, sakykim, kaltininkas nenuteistas yra kaltas, gal yra ir kitų tiesų.

Kaip dažnai savo darbe susiduriate su etinėmis dilemomis?

Būna, jeigu nagrinėjam problemas, skundą, visada diskutuojam, nes diskusijoje gimsta ta tiesa, kelios nuomonės visada yra gerai, pačioje redakcijoje apsitarti pirmiausia.

Ar susidūrę su etine/moraline dilema renkatės sprendimą remdamiesi visuotinėmis moralės taisyklėmis ar savo individualiu suvokimu?

Kažkiek patirtim, remiamės galiojančiais įstatymais, kad nereikėtų eiti į teismus, kol kas kiek skundėsi niekadės nepralaimėjom. O šiaip – patirtis ir įstatymai.

Ar žurnalistai privalo visuomet laikytis profesinės etikos, nepriklausomai nuo situacijos ir konteksto?

Manau, kad etikos visada reikia laikytis. O ta situacija, nežinau kokioj čia gali nesilaikyt.

Ar manot, kad regioninė žiniasklaida yra labiau pažeidžiama vertinant politikų įtakos aspektu?

Galbūt, nes jiems labiau pinigų trūksta negu respublikinei žiniasklaidai. Šitoj vietoj labai lengva paslysti. Labai. Labai, nes čia gali pagirti per daug, padaryti tokį pusiau reklaminį reportažą, jis lyg bus ne reklaminis pagal taisykles, bet iš turinio bus toks pusiau reklaminis... čia paslydimui vietos yra. Dėl to atsiribojam, daugiau tais reklaminiais užsiimam.

Kaip vyksta bendradarbiavimas su savivaldybe?

Bendraujam nuolat ir aktualijos, ir renginiai, ir posėdžiai. Čia kitaip neįmanoma, čia didesnis bendradarbiavimas vietinės žiniasklaidos, nei Vilniaus žiniasklaidos su savivaldybe. Jei iškyla problema nuomonės reikia eiti ten, jei organizuojamas renginys, tai jie organizuoja, visos sritys ten sueina. Dalykinis bendradarbiavimas su jais vyksta gan intensyvus. Atėjo nauji jauni žmonės, jie kitaip mato, jokie spaudimo nejaučiam tikrai, gal seniau kažkiek buvo.

Summary

The Culture of Political Journalism in Lithuania: a Qualitative Approach

Generally speaking, we can describe the journalism culture as an ideology of media representatives, which defines their social function, identity, as well as reveals their motives in making professional decisions. Different stances on political issues and on politicians themselves is determined by the journalism culture of different media professionals. Their personal opinion and the position they choose are key elements forming the journalism culture of the whole country.

The relevance of the thesis. It is more common to use quantitative research to identify the journalism culture of a specific country in order to analyze the data of hundreds or thousands of respondents.

Most commonly, when discussing the concept of journalism culture of a specific country, quantitative research is used. In order to carry it out, several thousand or even tens of thousands of respondents are asked to answer closed-ended questions.

The most popular and widely used model is Thomas Hanitzsch approach, which defines journalism culture as a combination of three main elements – Institutional Roles, Epistemologies and Ethical Ideologies. In this thesis, the Hanitzsch model is adapted to analyze the culture of political journalism in Lithuania using qualitative approach. Analyzing the responses of journalists gives a chance to look at this model from another perspective — to analyze not just the stances that journalists choose to hold on different issues, but also to hear the motives which determine these choices. It also provides with an opportunity to determine if the Hanitzsch' suggested division of each dimension into two poles is enough to reveal all of the nuances of journalism culture.

The problem of the thesis. This master thesis is the first step towards the identification of Lithuanian journalism culture, based on subjective experience of the journalists. It is important to attempt to determine the sources of influence that the Lithuanian journalists are facing, the arguments that determine their choices and the challenges they face in their working environment.

The aim of the thesis is to identify motives and arguments that determine the choices of journalists by using the method of qualitative approach suggested by Hanitzsch.

The following tasks have been set to reach the aim of the work:

1. To discuss the concept of journalism culture and its relationship with political processes.
2. To present the research that has been done so far and introduce the Hanitzsch model chosen for this analysis.

3. Based on theory, to form a questionnaire for the practical part of the research.
4. To analyze the responses of journalists according to different dimensions formed by the research and to name which positions are chosen and what arguments determine these professional choices.

The structure of the thesis. The theoretical part of the thesis presents the concept of the journalism culture, discusses the research that has been done and widely presents the Hanitzsch model. Based on this model, the Lithuanian journalism culture will be analyzed using qualitative approach.

The second part of the thesis presents a qualitative research which analyses the stances of journalists via seven dimensions. The research is carried out based on their responses delivered during in-depth interviews. In this part, besides the stances of journalists, their arguments in choosing the stances, subjective views of the situation, as well as their media experiences are also presented.

The information gathered while conducting this research allows not only to find out the stances of the informants but also to determine the reasons behind their specific choices. Qualitative access provides with the opportunity to find out what is going on inside our country and what challenges the journalists working in our very specific media market are facing. Even though the model presented by Hanitzsch is comprehensive and complex, when applied in quantitative research it limits the possibility to see into the situation thoroughly and to discover what specific challenges and market issues, shaping their journalistic culture, are seen by research participants themselves. When Lithuania takes part in quantitative market research, it would certainly be useful to conduct a more thorough qualitative analysis which would allow to determine arguments on which journalists are basing their stances. Such analyses might also be useful in looking for solutions how to reduce unwanted factors influencing the work of journalists' and improving the overall situation in the country.